

אנשים שקונים לשחיטה, ואין רוב מכריע בספק בכסף אלא הוא ספק, ומי שרוצה כסף מספק צריך להביא ראיה, והיה לקונה לפרש שקונה לצורך חרישה].

[מקשה הגמ', כמה חולקים רב ושמואל] שתראה אם זה אדם שקונה לשחיטה [פי' שהוא טבח, ואז מוכח שהוא קנה] לשחיטה [ואינה מקח טעות, אבל] אם [הוא בן אדם שקונה] לחרישה [שהוא עובד אדמה, אז מוכח שהוא קנה] לחרישה [וזה מקח טעות, וכל שזה נודע לצורך מה שהלוקח קנה אותו, הוי כאילו פירש לשם כך. מתרץ הגמ' כאן מדובר בבן אדם שקונה גם לזה וגם לזה] [שהוא גם טבח וגם עובד אדמה].

[עוד מקשה הגמ'] שתראה כמה היה המחיר [שכן שור לצורך חרישה מחיר שלו יותר גבוה משל לצורך שחיטה, ואם זה מוכח מתוך המחיר, זה כאילו פירש לצורך כך]. אין [לשאל כך, אלא] צריך [לומר שמדובר] שנתייקר בשר ועומד [המחיר של שור העומד לשחיטה] במחיר של [שור העומד לחרישה].

[מקשה הגמ'] אם כן, לאיזה חילוק [הלכתי] יש [במחלוקת זה בין רב לשמואל. מתרץ הגמ' יש] חילוק [הלכתי] מזה לטרחא [פי' טורח מכירת השור לשחטו ולמכור הבשר, הלכך אמר רב הרי זה מקח טעות ויחזיר לו המוכר דמיו]. אין מדובר [שזה מקח טעות].

מ/תני'./ המוכר פירות לחברו [בסתם ולא פירש אם קנאם לזריעה או לאכילה] זרען ולא צמחו', ואפילו זרע פשתן [שרוב פשתן נקנה לצורך זריעה], אינו חייב באחריותו [פי' ואינו מקח טעות, שיכול המוכר לומר, חשבה שקנית לצורך אכילה]. ר"ש בן גמליאל אומר: [אם מכר] זרעוני גינה שאינן נאכלין, חייב באחריותו! [שזה מקח טעות].

גמ'. למדנו: המוכר שור לחבירו ונמצא נגחן [קודם המכירה ואינו ראוי לחרוש בו אלא לשחיטה], רב אמר: הרי זה מקח טעות [וצריך המוכר להחזיר לו המעות, שזה לא מה שהוא רצה לקנות], ושמואל אמר: יכול [המוכר] לומר [ללוקח] אני מכרתי לך אותו לשחיטה² [שכן יש

¹ עי' שו"ע (ח"מ סי' רלב סכ"א): מכר לו זרעים הנאכלים כגון חטים ושעורים וזרען ולא צמחו אינו חייב באחריותו, אפילו היה זרע פשתן שרוב בני אדם קונים אותו לזריעה הואיל ואוכלים אותו אינו חייב באחריות זריעתו. מיהו אם לא נתן עדיין המעות יש אומרים דיכול הלוקח לומר לזריעה קנית. ואם הודיעו שהוא קונה לזרע חייב באחריותו והוא הדין לדברים הנמכרים לרפואה ולצביעה וכן כל כיוצא בזה. הלוקח מקח מחבירו והודיעו שהוא מוליכו למדינה פלונית למכור שם, ואחר שהוליכו לשם נמצא בו מום, אינו יכול לומר החזר לי מקחי לכאן, אלא מחזיר לו הדמים והמוכר מטפל להביא ממכרו או למכרו שם. ואפילו אבד או נגנב [אחרי שהודיעו], הרי הוא ברשות מוכר. ואם היה המוכר יודע בממכרו שהיה בו מום, חייב בהוצאה שהוציא הלוקח להוליך אותו למקום פלוני. ואם לא היה יודע שהיה בו מום, פטור מהוצאת ההולכה, ואינו חייב אלא בהוצאת החזרה. ואם לא הודיע למוכר שמוליכו למדינה אחרת והוליכו ונמצא בו שם מום, הרי זה ברשות לוקח, עד שיחזיר המקח במומו למוכר:

ביאור: מכר לו כו' – היינו שאר זרעים שאינם מזרעי גינה, לא מבעיא חטיבן שרובן לאכילה כו' אלא אפילו מכר לו זרע פשתן כו' הואיל ויכולין לאכול אותו ומקצת בני אדם קונים אותו לאכילה, יכול המוכר לומר לאכילה מכרתי לך, והמוציא מחבירו עליו הראיה. ומש"ה מסיק הרמ"א וכתב והיינו דוקא כשכבר נתן המעות, דאז בא הלוקח לחזור ולהוציאן מיד המוכר ועליו הראיה (סמ"ע), עיי' בתשו' רש"לם הובא לעיל ס"ק (ש"ך).

² דיכול הלוקח לומר – כיון שרוב וחזקת ממון מסייע לו, ו"א שלא בעינן רוב, אלא חזקת ממון מספיקה כל זמן שזה לא נגד רוב, אלא מחצא ומחצא (רע"א).

ואם הודיעו כו' – גם זה מדבר על חטים הנ"ל (סמ"ע).

ואפילו אבד או נגנב הרי כו' – ו"א שזה דווקא אחר שהודיעו שחוזר במקחו כי נמצא בו מום [ודלא כמחבר], דאם לא כן מצי המוכר לומר אם הודעתני שאתה חוזר במקחך הייתי שולח מיד אחר מקחך ולא היה נגנב, והיה הפסד גניבה ואבידה על הלוקח. מיהו אם היה נגנב בעוד שלא היה שהות להלוקח להודיעו, הוא ברשות המוכר, דמה היה לו ללוקח לעשות (סמ"ע). ו"א דאף שלא היה שהות להודיעו הוא באחריות הלוקח עד שיוודעו דוקא (ש"ך), ו"א דאם נתן מעות הוה שומר חנם, ואם לא נתן מעות לא הוה אפילו שומר חנם (רע"א המח"א), ועיקר כט"ף ומטעם דהוי כשומר שכר, כיון דאחר שנתדע לו המום ונתרצה הלוקח אפילו שלא בפניו שוב אין המאנה יכול לחזור בו, א"כ אם היה רוצה הלוקח לקדש בו אשה או לקנותו בו עבדים וקרקעות לא אם נדמנו לו למכרו ביוקר היה יכול למכרו ולהרויח בו, בהאי הנאה הוי ליה שומר שכר לעולם בין נתן מעות ובין לא נתן מעות (נתה"מ).

ואינו חייב אלא בהוצאת החזרה – וכל טיפול מוטל על המוכר (סמ"ע), ויש אומרים שטרחת החזרה על הלוקח (נתה"מ).

ואם לא הודיע – אם ידוע שדרך סחורה זו שקנה להולכה למקום אחר, או שידוע שהלוקח הוא ממקום אחר ובודאי יוליכו למקומו, הוי כהודיעו, לכן נראה דמיירי בדבר שאין דרכו להוליכו למקום אחר ולא היה לו למוכר להעלות על דעתו שיוליכנו למקום אחר, ולהכי חייב הלוקח בהוצאות החזרה כנ"ל ס"ק, דכיון דאם היה בודקו היה נודע לו, דמי לאונס דדמי לאבידה דחייב מזיק בזה, אבל אם חטף ראובן חפץ משמעון והוליכו למקום אחר דחייב ראובן להחזיר לו החפץ על הוצאותיו דהרי מזיק בידים הוא, שהרי כאן בשוגג הוליכו ואפילו הכי חייב בהוצאות החזרה, אף שהלוקח לא נתכוין להזיק ומ"מ חייב, בהוצאה היק ממון גמור הוא, ולאו גורם הוא, מכל שכן כשעשה במזיד גמור (נתה"מ).

עוד שיחזיר המקח במומו למוכר – אינו ר"ל דיתנו לידו, אלא שיביאו לעיר שהמוכר רב שם, ויאמר לו הנה מקחך לפניך בבית כי אני חוזר בו (סמ"ע).

² עי' שו"ע (ח"מ סי' רלב סכ"א): המוכר שור לחבירו ונמצא נגחן אם אין להוכיח אם קנאו לחרישה או לשחיטה כגון שהוא אדם שהוא קונה לזה ולזה וגם אין הוכחה בדמים כגון שנתייקר הבשר בדמי שור לחרישה, אינו מקח טעות שיכול לומר לשחיטה מכרתיו א"פ שהרוב קונים לחרישה ולא אזלינן בתר רובא והוציא מיד המוכר. אבל אם עדיין המעות ביד הלוקח, לא מבעיא אם רובם קונים לחרישה אלא אפילו כי הדדי נינהו המוציא מחבירו עליו הראיה. ואם הלוקח אינו רגיל לקנות אלא לחרישה והמוכר מכירו הרי זה מקח טעות, ואם אינו רגיל לקנות אלא לשחיטה מסתמא לשחיטה קנאו, ואם הוא

רגיל לקנות לשחיטה ולחרישה אם יש הוכחה בדמים אם נתן דמי שור לחרישה אומרים לחרישה קנאו והוי מקח טעות ואם נתן דמי שור לשחיטה אומרים לשחיטה קנאו. הגה: כל מקום דהוי מקח טעות וצריך להחזיר לו דמיו ואית ליה זוזי צריך ליתן לו מעות דהוי כבעל חוב ודלא כיש אומרים דיכול ליתן לו קרקע:

ונמצא נגחן - פירוש, ואז אסור לקיימו חי מפני שהוא מזיק (עי' לקמן סי' תט ס"ג) (סמ"ע).

כגון שנתייקר הבשר - פירוש, בשעת מכירה היה הבשר ביוקר כדמי שור לחרישה, ונמצא דאין ראיה מהדמים (סמ"ע), מש"כ כדמי שור לחרישה לאו דווקא, אלא כל שהם קרובים זה לזה שהוא בכלל בכדי שהדעת טועה (ש"ך היש"ש), וגבי קרקעות ובתים אפילו בדמים הרבה אין מודיעים. לפי שאדם לפעמים קונה בית ביוקר, וכן להיפך.

אינו מקח טעות - פירוש, אין הלוקח יכול לומר לחרישה קניתיהו ועכשיו אצטרך להיות לי טרחא לשחוט הבהמה למכור הבשר ולקנות לי בדמים שור לחרישה, דהמקח טעות הוא רק מכח הטירחא מאחר ונתייקר הבשר (סמ"ע).

א"ע"פ שהרוב קונים לחרישה - ו"א שלא אמרינן שיכול המוחזק לומר אני מן המיעוטים, אלא דאיכא ג"כ הרבה בעיר שקורין כך, אעפ"י שרוב העיר אין קורין אותו כך. וה"ה אם אותו האיש מן מדינה אחרת, שיכול לטעון ולומר יהיית סובר כמנהג עירי. אבל בשניים או אפילו עשרה נמצאו שקורין כך, וכל העיר אין קורין כך. נראה דהן בטילין לגבי כל אנשי העיר (ש"ך היש"ש), ודוקא באדם שעומד ליקח לחרישה ולשחיטה. אבל אי דרכו של הלוקח דזבין לחרישה, בודאי לפי מנהגו קנאו ואזלינא בתר אומדנא, דהוי מקח טעות. וכאן הדמים מסייעים, או לרוב שכן רוב קונים לחרישה, או לחזקה, שהמוכר מוחזק במעותיו.

אלא אפילו כי הדדי נינהו – זה שאמר "אפילו כי הדדי נינהו", הוא לאו דוקא, או דחשיב ליה כי הדדי כיון דרובא בממון לאו מידי הוא והעיקר הוא מטעם מוחזק, ולא הולכים בממון אחר הרוב. ואם תפס המוכר אחר שנולד הספק, ודאי לא מהני כיון שהוא טוען שמהא. אבל אם תפס הלוקח וטוען ברי לחרישה קניתיהו אותו, שהרוב מסייע לו דרובא לחרישה קונה אותו, יש לעיין, שהרי קי"ל (עיי' כללי תפיסה לנתה"מ סי' כה) דתפוס וטוען ברי מהני, ומכ"ש כאן שרוב מסייע ליה, ואפשר, כיון דיש הרבה מומין דלשחיטה לא הוי מום ולחרישה הוי מום, וכמעט רובא דרובא מומין כגון עירות או חיגרת, הוא רק בחרישה, רק טריפה הוי מום לשחיטה, וכיון דקי"ל דאין הולכין בממון אחר רוב והוא נתן המעות סתם אמרינן לשחיטה קנה אותו, ולכן סתמו הפוסקים דמשמע שלא מהני תפיסה (נתה"מ), ו"א דאי רובא לשחיטה קנאו אפילו הלוקח מוחזק מחוייב לשלם, ו"א טעם הדבר דרובא לחרישה לא חשיב כולי זה כמו שאר רוב ולכן לא מהני רוב זה בממון (פ"ת).

אם יש הוכחה בדמים כו' - אף על גב דק"ל כרבנן שאין הדמים ראיה, הני מילי גבי צמד בקר (לעיל סי' רכ ס"ח) שהדמים מכחישים את עיקר הלשון, דעיקר לשון בני אדם קורין לעול בלא בקר צמד, אבל כאן בין לחרישה בין לשחיטה נקרא שור לכולי עלמא, בזה הולכין אחר הודעת הדמים (סמ"ע).

צב ע"ב

אם [מדובר בציוור] שאי אפשר [ללוקח] להשתלם [מהמוכר, שאין לו כסף מזומן, למה רב אמר שזה מקח טעות, ויחזיר השור, הרי שהוא] יעכב השור [תמורת] כספו, [כמו הפתגם] שאנשים אומרים: כשאדם חייב לך כסף כך ממנו [אפילו] טובים בשווי של החוב.

[אלא הגמ' עוזב את כל המהלך עד עתה, ומסביר] לא [מדובר כך, אלא] צריך [לומר שמדובר], שיש [למוכר כסף] לשלם [ללוקח] ממנו, ורב אמר: הרי זה מקח טעות, שהולכים אחר הרוב, ורוב קונים לחרישה. ושמואל אמר לך: רק הולכים אחרי הרוב באיסור³ [כגון שיש בשר ולא ידוע אם זה כשר או לא, אז הולכים אחרי הרוב], ולא בכסף⁴ [אלא הולכים אחרי המוחזק, אם יש לו טענה].

(סימן: אשה ועבד שור שורין ופירות).

שאלו שאלה מברייא: האשה שנתאלמנה או נתגרשה [ואבדה את כתובתה], והיא אומרת נישאתי בכתולה [וכתובתי מאתיים זוז], והוא אומר לא כך, אלא נישאתי אלמנה [וכתובתך מאה זוז], אם יש עדים שיצאה [מבית אביה לחופה] בחופה של הדס⁵ או בראשה פרוע [בשוק, אן] כתובתה מאתיים⁶ [אף על פי שאין לה עדים מעידים על בתוליה ואין יודעין אם נישאת בתולה או בעולה]. הטעם [שהיא זוכה בכתובה של מאתיים משום] שיש עדים, הרי אם אין עדים, לא. ולמה. שנאמר: הולכים אחר רוב הנשים, ורוב נשים בתולות נישאות [אם כן זה ראייה לשמואל, שלא הולכים בכסף אחרי הרוב אלא אחרי המוחזק, וקשה לרב].

אמר רבינא [אפשר לתרץ את זה שלא יהיה קשה על רב], משום שיש לומר: רוב נשים [בעולם] בתולות נישאות, ומיעוט אלמנות, וכל הנישאת בתולה יש לה קול, וזו הואיל ואין לה קול, נחלש הרוב שלה.

[מקשה הגמ'] אם כל הנישאות בתולות יש להן קול [מתוך שיש שמחה בנישואי בתולה נזכרים בה בני אדם], כאשר יש עדים [שיצאת מבית אביה בכתולה] מה זה [עוזר ומשנה מאחר שהן עצמן אין יודעין אם ניסת בתולה או אלמנה]. מזה שאין לה קול [שנשאת בכתולה, מוכח] שעדים אלה השקרנים [ולא ראו אותה יוצאת מבית אביה בכתולה]. אלא, רוב הנישאות בתולות יש להן קול, וזו הואיל ואין לה קול, נחלש לה הרוב [ורוב מבטל רוב, והוי ספק השקול, והמוציא מחברו עליו הראיה].

בא ושמע: המוכר עבד לחברו ונמצא [שהעבד היה] גנב [כסף] או גנב נפשות, מגיע⁷ [ללוקח] מה שקנה, ואין זה מקח טעות, אבל אם נמצא

שהעבד הוא] גנב עם נשק [פי' הורג נפשות וסופו ליהרג] או מוכתב למלכות [ליהרג], אומר [הלוקח למוכר] הרי שלך לפניך [שמכרת לי אדם שיהרגוהו עוד מעט, וזה מקח טעות].

[על זה מקשה הגמ'] בהתחלה [שכתוב שאם העבד גנב]

המוכר עבד או שפחה כו' - אפי' שהעבד סתמו שיש בו כל הדעות הרעות ואין מום מבטל בו המקח, מ"מ היינו מומים הרגילים להיות בעבדים, אמנם מומים שאינם מצויים בעבדים אפי' בעבד אם נמצא בו מום שאינו רגיל ומצוי נתבטל המק' וחוזר המוכר המעות ללוקח [ש"ך הרד"ם]. הקונה דבר, ונמצא שהמוכר קבלו מגנבים, כגון משי וכיוצא בו דבר שאין בו סימן אין הגנבה מום בה, שהרי יש הרבה משי בשוק, ואינו ניכר, ואע"פ שהיות עבד גנב הוא מום בעבד אע"פ שאינו ניכר בגוף העבד וצורתו שהוא גנב ואפי"ה כשרואים אותו מכירים כי הוא העבד שיצא עליו שם גניבה בעיר, מה שאין כן במשי. ואפילו כלי א' שיש בו סימן ומשתמשים בו תוך הבית, אפשר שאם היה גנוב לא יהיה שום טעם לחזור בו מן המכר, כי יש כלים דומים אלו לאלו, וגם לא יהיה נודע כל כך. מה שאין כן בעבד ובהמה שתשמישם מבית ומחוץ והמכירים אותם שהם גנובים יכולים להעיד עליהם על צורתם המוכחת עליהם. ואם היה גניבת המשי אותו מפורסם בעיר והיתה באופן שלא יוכל הקונה למוכרה בגלוי כי יהיה נודע שהוא המשי הגנוב ויתברר ענין זה ע"י הסוחרים שהוא כן, הוא מום ויוכל לחזור בו [ש"ך המב"ט].

שומא בבשר - פירוש שומא, יבלת. בבשר, בכל מקום שנמצא בבשרו אפילו בפניו (סמ"ע).

אבל אם נמצא גנב כו' וכיוצא בדברים אלו כו' - דוקא בעבד כנעני [שיש בהם כל הרעות] אבל בעבד ישראל לא, והוי מום וחוזר וא"צ ליתן כפועל בטל (רע"א), מי ששכר שפחה ונודע לו שקודם שבאת לביתו היתה זונה, ואחיה טוען מאחר שאינה מעוברת מה איכפת לך, והרי בכה"ג הלוקח שפחה אין יכול לחזור דסמפון בעבדים ליכא. הוה מקח טעות, דודאם יש למיחש מאחר שטעמה טעם איסור צריכה שימור שלא תצא חוצה בלילה ושלא ימשכו פוחזים לביתה, ויש כמה חששות. ואפילו בלוקח שפחה דק"ל מומין שבסתר שאין בהם ביטול מלאכה אינו חוזר, היינו מומין שהם בה נגד רצונה ובאונס דאין חשש היזק להבא מחמת המום, משא"כ בכה"ג שטבעה ויצרה רק רע. ומזה, שאם נאנסה חייב לקיימה. ואפשר דגם בנתפתתה פעם אחת בדרך מקרה, וידוע שכל ימיה היתה צנועה מקודם לזה וגם אחרי כן, מחויב בעה"ב להחזיקה, רק לא תקל ראשה ולא תצא מביתה רק ברשות בעה"ב, ו"ח דשפחה היא בחזקת זונה. גם מה דמשמע מדבריו דאף בעבד ישראל אמרינן אין סמפון בעבדים, זו שגגה, דודאי דוקא בעבדים כנענים, משא"כ בעבד או שפחה ישראל שכל ישראל בחזקת כשרות. ומהאי טעמא פסק שם באחד ששכר שפחה עברית ואח"כ נודע לו שהיא מוחזקת לגנבית, דודאי יכול לחזור בו, אף שהיתה יכולה להשכיר עצמה במקום אחר, כי בישראל ודאי הוי מום גמור אם יש עדות ברורה להוציאה מחזקת כשרות (פ"ת).

אבל משחק בקוביא לא הוי מום - לשון שאינו מדוקדק הוא, שאין מחלוקת בהלכה אלא בפירוש דברי הגמ' (סמ"ע).

³ ע"י ש"ע (ח"מ סי' יח ס"ה): הרי שאמרינן בגמרא הרב ותלמידו אין מונים להם אלא אחד, היינו דוקא בשעה שמלמדו הרב הדין ועל פיו סומך, ואפילו בכהאי גוונא אם הוא תלמיד כרב אמר ורב אסי דלגמריה דרב הוה צריכי ולסבריה לא הוה צריכי יכול ללמדו בשעת הדין ודן עמו. אבל אם אין מלמדו בשעת הדין, אף על פי שהוא תלמידו, מונים להם שנים, רק שיהיה לו קצת סברא להבין, לישא וליתן. הגה: ולענין איסור והיתר או דיני טומאה וטהרה, אפי' צריך לסברתיה מונים להם שנים.

ודן עמו כו' - ור"ל ונמנה כשנים (סמ"ע), ו"א דעיקר הוא בדיני ממונות הרב ותלמידו או האב ובנו אין מונין להם אלא אחד אפי' בשעת משא ומתן (פ"ת רד"ז).

ע"י ש"ע (י"ד סי' קי ס"ג):

⁴ ע"י ש"ע (ח"מ סי' רלב ס"ג): הוב"ד לעיל הערה 2.

⁵ רש"י ברכות נו ע"ב. וע"י רש"י בתובות יז ע"ב ד"ה קריאת - צע"פ על ראשה משורבב על עיניה כמו שעושיין במקומינו ופעמים שמנמנמת בתוכו מתוך שאין עיניה מגולין ולכך נקרא הינומא על שם תנומה.

⁶ ע"י ש"ע (אה"ע סי' צו ס"ו):

⁷ ע"י ש"ע (ח"מ סי' רלב ס"ז): המוכר עבד או שפחה אין הלוקח יכול להחזירו מפני מומין שאין מבטלין אותו ממלאכתו והם הנקראים סמפון, שאם היה סמפון זה גלוי כבר ראהו ואם אינו נראה כגון שומא בבשר או נשיכת כלב או ריח הפה או ריח החוטם וכיוצא בהם הואיל ואינו מבטלו ממלאכתו אינו מחזיר שאין העבדים לתשמיש המטה אלא למלאכה. נמצא בו שחין רע או חולי המתיש כחו או שהיה נכפה פירוש שיש לו שגעון שמפיל אותו לארץ או משועמם פי' ת"י ובתמאון לבב ובשעמויות לבא הרי זה מום מפני שמבטלו ממלאכתו, וכן אם נמצא בו צרעת וכיוצא בו מדברים המגואלים הרי זה מום מפני שנפשו של אדם אוננת מהם ונמצא שאינו מתעסק לו במלאכת אכילה ושתייה וכן אם נמצא לסטים מזוין הרי זה מום המאבד את כולו מפני שהמלך תופס אותו והורגו וכן אם נמצא מוכתב למלכות הרי זה מום ומחזירו מפני שהמלך תופסו למלאכתו בכל עת שירצה, אבל אם נמצא גנב או חוטף או גונב נפשות או בורח תמיד או זולל וסובא וכיוצא בדברים אלו אינו יכול להחזיר שכל העבדים בחזקת שיש בהם כל הרעות אלא אם כן פירש. הגה: ויש אומרים דגונב נפשות הוי כמו מוכתב למלכות אבל משחק בקוביא לא הוי מום:

למה [זה נחשב כמקח טוב, והרי אין לך מום יותר גדול מגנב או גונב נפשות, ועכ"ז קנה הלוקח. וכי] לא משום שרוב הם כך [פי' רוב עבדים הם גנבים, ועל דעת כן קנה אותו הלוקח, זה ראייה לרוב שהולכים אחרי הרוב בכסף]. לא, כולם [פי' כל העבדים] הם כך⁸ [והלוקח כאילו אמר, אני רוצה לקנות עבד גנב, אבל מום שהוא רק ברוב עבדים, יכול הלוקח לבטל את המקח לפי שמואל].

בא ושמע: שור שנגח את הפרה ונמצא עוברת בצדה, ואינו ידוע [לבית דין ולא לעדים, אבל הבעלים יודעים] אם עד שלא נגחה ילדה [ואז בעל השור פטור על נזק הולד] או אם משנגחה ילדה [ובעל השור חייב על נזק הולד, בעל השור] משלם [לבעל הפרה] חצי נזק על [נזק הפרה [כשור תם] ורביע [נזק על נזק] הולד [שהוא חצי נזק בגלל שזה שור תם, וזה נחלק לחצי שהוא ספק לפי סומכוס]. ולמה. [הרי לפי רב] שנאמר: נלך אחר רוב פרות, ורוב פרות מתעברות ויולדות, והרי ודאי מחמת הנגיחה הפילה [וחייב בעל השור חצי נזק על הולד. מתוך הגמ' לפי רב שיש לחלק, שכן] שם משום שאנחנו מסופקים, שיש לומר: [שהשור הגיע אליה] לפנייה, ומפחה הפילה [והמבעת היא גרמא ופטור מדיני אדם, וכן] יש לומר: [השור הגיע אליה] מאחוריה ונגחה והפילה, הוי ממון המוטל בספק, וכל ממון המוטל בספק חולקין [ואע"פ שהולכים בממון לפי הרוב, אבל כאן יש ספק בעצם הנגיחה].

אולי נאמר שזה [המח' רב ושמואל אם הולכים בממון אחר הרוב [הוא] כמו המחלוקת תנאים הוה: שור שהיה רועה ונמצא שור הרוג בצדו, אף על פי שזה [השור המת] מנוגח וזה [השור הרועה] מועד ליגח, [והוא הדין אם] זה [השור הניזק] מנושך וזה [השור השני] מועד לישוך, אין אומרים בידוע שזה נגחו וזה נשכו⁹ [שכן הרבנים לא הולכים אחרי אומדנא ואפי' ממון המוטל בספק לא משלמים חצי, שיתכן ששור אחר נגח או נשך אותו]. רבי אחא אומר: גמל העסוק בתשמיש בין הגמלים ונמצא גמל הרוג בצדו, בידוע שזה הרגו¹⁰ [שכן סתם בהמות בשעת תשמיש משתגעות ומכין זכרים זה את זה וחייב לשלם שכן רבי אחא סובר שהולכים אחרי אומדנא, וה"ה בשור הנ"ל היה מחייב בעליו לשלם. וכעת הגמ' סובר שרוב וחזקה דינם שוה [ומי שהולך אחרי חזקה בספק ממון גם הולך אחרי רוב], ואולי נאמר: רב אמר כר' אחא, ושמואל אמר כתנא הראשון.

אמר לך רב: אני אמרתי [דברי] אפילו לפי התנא הראשון, עד כאן לא אמר התנא הראשון שם [שהוא משלם רק רביע על הולד, שזה ספק], אלא שלא הולכים אחרי חזקה, אבל הולכים אחרי רוב [ורוב עדיף מחזקה ויש לומר שרוב שוורים שבעולם נגחוהו ולכן פטור]. ושמואל אמר לך: אני אמרתי דברי אפילו לר' אחא, עד כאן לא אמר ר' אחא שם, אלא שהולכים אחרי חזקה שהוא מוחזק בגוף [וכיון שהוא עומד לצדו הולכים אחרי האומדנא], אבל לא הולכים אחר הרוב [שאינו בפנינו, פי' רוב העולם]. בא ושמע: המוכר פירות לחברו וזרען ולא צמחו, ואפי' [מכר לו] זרע פשתן [שרוב הקונים פשתן זורעים אותם], אינו חייב באחריותו. מהו [הלשון] "אפילו". [וכי] לא אפילו זרע פשתן שרוב קונים לזריעה, ואפי"ה לא הולכים אחר הרוב [וקשה על רב. הרי] זה מחלוקת תנאים. שלמדנו: המוכר פירות לחברו וזרען ולא צמחו¹¹, זרעוני גינה שאין נאכלין, חייב באחריותו, זרע פשתן, אינו חייב באחריותו. רבי יוסי אומר:

⁸ עי' ש"ע (ח"מ סי' רלב ס"י): הוב"ד לעיל הערה 7.

⁹ עי' ש"ע (ח"מ סי' תח ס"ב): שור שהיה רועה, ונמצא שור הרוג בצדו, אף ע"פ שזה מנוגח וזה מועד ליגח, זה מנושך וזה מועד לנשך, אין אומרים בידוע שזה נגחו או נשכו. ואפילו גמל האוחר בין הגמלים ונמצא הרוג בצדו, אין אומרים בידוע שזה הרגו, עד שיראוהו עדים כשרים:

¹⁰ עי' רמב"ם (נזקי ממון פ"ח ה"ד): שור שהיה רועה על גב הנהר ונמצא שור הרוג בצדו, אף על פי שזה מנוגח וזה מועד ליגח זה מנושך וזה מועד לישך אין אומרים בידוע שזה נשכו וזה נגחו אפילו גמל האוחר בין הגמלים ונמצא גמל הרוג בצדו אין אומרים בידוע שזה הרגו עד שיראוהו עדים כשרים.

¹¹ פירות לחברו וזרען ולא צמחו (נמחק ברשב"ם).

המולין] בהמה לטבח ו[והטבח] ניבלה, חייב [האומן] לשלם לבעלים על חסרון]. מפני ש[האומן] הוא כנושא שכו. רשב"ג אומר: [האומן גם צריך] לשלם [לבעלים] דמי בושת ודמי בושת אורחיו [שזימן אורחים ואין לו מה יאכלים והגמ' לומדת דכל שכן דמי ההוצאה על זריעת הזרעוני גינה]. וכן היה רבן שמעון בן גמליאל אומר: מנהג גדול היה בירושלים, המוסר סעודה לחברו וקלקלה, נתן לו דמי בושת ודמי בושת אורחיו.

עוד מנהג גדול היה בירושלים, [שהמארז] היה פורס מפה על גבי הפתח, כל זמן שמפה פרוסה, אורחין נכנסין, אבל אם המארז] סילק את המפה, אין האורחין נכנסין [שזה סימן שבעל הבית אינו רוצה שיכנסו עתה אורחים. ותקנה טובה היא להכנסת אורחים שידעו היכן הם יכולים לאכול].

מתני'. המוכר תבואה לחבירו¹⁴, הלוקח מקבל עליו רבע קב טנופת [לכל] סאה [של תבואה, שזה דרכה, והוא מוחל את שיעור זה. ואם הוא לוקח] תאנים, מקבל עליו עשר מתולעות למאה [שכך דרכן. ואם הוא קונה] מרתף של יין, מקבל עליו עשר קוססות [פי' חביות יין רע] למאה¹⁵. [הקונה] כדים [במלכות] שרון, מקבל עליו עשר כדים רעים למאה².

גמ'. רב טינא לימד: [מה שכתוב במשנה שהלוקח מוחל עד רבע קו לסאה של תבואה, זה לא רבע קו עפר אלא] רבע [קו] קטניות [לכל] סאה [של תבואה]. וכי הוא לא מקבל עפר. והרי רבה בר חיאי "קטוספאה" אמר בשם רבה: הבורר צורות מגורנו של חברו³,

¹⁴ עי' ש"ע (ח"מ ס' רכט ס"א): המוכר חטים לחבירו מקבל עליו רובע קטניות לכל סאה. שעורים, מקבל עליו רובע נישובת לסאה. עדשים, מקבל עליו רובע עפרורית לסאה. תאנים, מקבל עליו עשר מתלעות לכל מאה, והוא הדין אחד לכל עשרה. מכו לו שאר פירות, מקבל עליו רובע טנופת לכל סאה. נמצא בהם יתר על השיעורים האלו כל שהוא ינפה הכל ויתן לו פירות מנופים ובוררים שאין בהם כלום. הגה: ויש אומרים דדוקא בדלא יזיענין ערבן אבל אם ידוע שהמוכר לא ערבן צריך לקבל אלו השיעורים והמותר ינכה לו ויש אומרים דבידוע שלא ערבן צריך לקבל עליו הכל וי"מ דכל זה שמוכר לו פירות סתם או שאמר פירות יפות אלו אבל אמר פירות אלו ולא אמר יפות צריך לקבל כמו שהן ואם אמר פירות יפות ולא אמר אלו נותן פירות שכולן יפות: רובע קטנית כו' - קטנית רגילין לגדל בחיטין ונישובת בשעורין, נישוב היינו קש שהרוח מנשבו ומפזרו, עפרורית רגיל להיות בעדשים ובקטנית לפי שמעקין להו עם צרורותיהן ולא קוצרין אותה כשאר תבואה, ולענין עפרורית בחיטין ושעורין יש ספק אם מקבל אפילו פחות מרובע, כיון דאין מצוי בהן, אדעתא דהכי קנאן כדי שיהיו נקיים מעפר, אבל קטנית בשעורים ונישוב בקטנית ועדשים אפילו ביותר מרובע מקבל, דהן לא חשיבי כל כך כמו חיטין (סמ"ע), וי"א דעפרורית מקבלין פחות מרובע (ש"ך). והוא הדין אחד לעשרה כו' - "לכל עשרה" נמחק, ובמקומו גורס "לעשרה", וקמ"ל בזה, שלא תימא הקונה עשרה דהוא דבר מועט מקפיד ורוצה שיהיו כולן טובים (סמ"ע).

ינפה הכל ויתן לו כו' - עי' לעיל (סי' ריח ס"ח) באומר "בית כור עפר אני מוכר לך הן חסר הן יתיר", דאם יש מותר או חסר עד רובע לבית סאה שמכר לו, מקבלו כמות שהוא ואמרינן דמחלי אדדי, ואם איכא טפי מרובע לכל בית סאה, חושבין ומדקדק גם על הרבעים הן לחסר הן ליתר (סמ"ע). שלא - גורסים את המוסגר (סמ"ע), וכיון דמסתמא אין מצוי להיות כ"כ עפרורית, חשדינן ליה דערבו בידים, וכל היכא שידוע דעירבו, אין הלוקח מקבל מהן כלום (רמ"א).

צריך לקבל אלו השעורין כו' - דעד רובע דרך להיות בפירות ואדעתא דהכי קנאן וידע ומחיל, משא"כ יותר (סמ"ע).

צריך לקבל עליו הכל - ס"ל שהרי דנתנו שיעור רובע לסאה משום דכן דרך להיות, ובאיכא טפי חיישינן שמא המוכר עירבו בתוכו, אבל כשידוע שלא עירבו מה לי רובע מה לי יותר, כיון שלא הבטיחו ביפות סתם (סמ"ע).

¹⁵ עי' ש"ע (ח"מ ס' רל ס"א): האומר לחבירו מרתף זה של יין אני מוכר לך למקפה [פירוש להשהותו להסתפק ממנו מעט מעט לתבשיל] או אומר מרתף זה אני מוכר לך למקפה או שמכר לו מרתף של יין סתם הרי הלוקח מקבל עליו עשרה קנקנים בכל ק' שלא יהיה יינם טוב אלא כבר התחיל להשתנות, יתר על זה לא יקבל. וכל שא"ל שלקחו לשתות מעט מעט הוי כאלו אמר למקפה:

למקפה - פירוש, לצורך התבשיל להטמא, ויין כזה צריך להיות טוב שלא יתקלקל בעמידתו זמן מרובה, ובפרט שכסבר התחילו להסתפק ממנו והחבית אינה מלאה, אלא מאחר שאמר לו ג"כ זה, דמשמע כמות שהוא, משו"ה אינו צריך ליתן לו כולו טוב, וכדמסיק (סמ"ע).

או אומר מרתף זה כו' למקפה - פירוש, אף על גב שלא הזכיר לו של יין (סמ"ע).

של יין סתם - פירוש, ולא אמר לו למקפה וגם לא אמר לו זה (סמ"ע). קנקנים כו' - כן היה ידוע לחז"ל, שעל הרוב בק' קנקנים רגיל להיות 'שכבר התחילו להשתנות' (סמ"ע).

נותן לו דמי זרע [שכן רוב תפשתן שבעולם נזרע, וחייב לשלם לו כמקח טעות]. אמרו לו [התנא הראשון לרבי יוסי]: הרבה לוקחין אותו לדברים אחרים [והולכים אחרי רוב הלוקחים ולא רוב כמות הפשתן שנמכר]. מי הם התנאים [שהגמ' בוחן] אלא הם חולקים במחלוקת של רב ושמאל]. אם תאמר [שזה מחלוקת בין] רבי יוסי ו[אלה ש]אמרו לו [הרבה לוקחים לדברים אחרים, הרי] שניהם הולכים אחר הרוב, זה הולך אחרי רוב אנשים [הקונים פשתן], וזה הולך אחרי רוב [פשתן] הנמכר נמכר] לזריעה. אלא [התנאים שחולקים במחלוקת רב ושמאל הם], או תנא קמא ור' יוסי, או ת"ק ו[אלה ש]אמרו לו [לרבי יוסי]. @@@@ החכמים למדו: [מה שכתוב במשנה שאם הוא מוכר זרעוני גינה שאין נאכלים אם לא צמחן] כמה [במכר] נותן [ללוקח]. דמי הזרע [שהוא שילם] ולא [צריך המוכר לשלם ללוקח דמי] הוצאות [הזריעה, וחרישה וכו', שזה רק גרמא]¹². ויש אומרים: [המוכר צריך לשלם] אף [דמי] ההוצאות. מי זה היש אומרים [הזה]. אמר רב חסדא: רשב"ג היא. איזה [הלכה שנאמר על ידי] רבן שמעון בן גמליאל [ורואים שזה דומה למקרה זה].

אם תאמר רשב"ג של המשנה שלנו, שלמדנו במשנה: המוכר פירות לחבירו וזרען ולא צמחו, ואפילו זרע פשתן, אינו חייב באחריותו. וכתוב בסוף המשנה: רשב"ג אומר: זרעוני גינה שאינן נאכלין, חייב באחריותן. [מקשה הגמ', איך זה הוכחה של רשב"ג סובר כך, הרי] התנא הראשון אמר כך: זרע פשתן הוא שאינו חייב באחריותו, אבל זרעוני גינה שאינן נאכלין, חייב באחריותו.

אלא לא [כמו שחשבת, שאין מחלוקת בין התנא הראשון לרשב"ג בענין זרעוני גינה אלא] יש [מחלוקת הלכתית] ביניהם [בענין] אם המוכר צריך לשלם ללוקח דמי הוצאה, רב אחד [פי' התנא הראשון] סובר: [שהמוכר רק צריך לשלם] דמי הזרע. ורב אחד [פי' רשב"ג] סובר: [המוכר צריך לשלם ללוקח] אף [דמי] הוצאה. [מקשה הגמ'] מאיפה [אתה יודע שהם סוברים כך]. אולי להיפך. זה לא קשה [למה חשב הגמ' שרשב"ג מחייב גם בדמי ההוצאה], כל תנא אחרון בא להוסיף דבר [ואם כן, רבן שמעון בן גמליאל בא להוסיף על דברי התנא קמא שגם על ההוצאה חייב לשלם].

ואולי [המשנה] היא [דברין] רשב"ג, והמשנה כתובה חסרה וכך כתוב: המוכר פירות לחבירו וזרען ולא צמחו, אפילו זרע פשתן, אינו חייב באחריותו, דברי רשב"ג, שרשב"ג אומר: זרעוני גינה שאינן נאכלין, חייב באחריותו. [אם כן אין ראייה ממשנה זו לומר ששיטת רשב"ג מחייב גם בדמי ההוצאה].

אלא [הגמ' אומרת, שהמקור לזה שרשב"ג מחייב גם בדמי ההוצאה הוא מהלכה] זו של רבן שמעון בן גמליאל, שלמדנו: המולין חטין לטחון [ובעל המטחנה] לא שרה אותם במים [ולכן] עשה אותם סובין [פי' חתוכות גסים] או מורסין¹³ [פי' הקליפה העליונה, וכן המולין] קמה לנחתום [והנחתום] אפאו פת נפולין [פי' שנופל ממנו פתיתין, וכן

¹² עי' ש"ע (ח"מ ס' רלב ס"ב): הוב"ד לעיל הערה 1.

¹³ עי' ש"ע (ח"מ ס' שו ס"ד): המולין חטים לטחון, ולא לתתן, ועשאן סובין או מורסין, נתן קמה לנחתום ועשאו פת נפולין, בהמה לטבח וניבלה, בשכר, חייבים לשלם דמיהם. ואם שחט בחנם, אם היה טבח מומחה, פטור, ואם אינו מומחה, חייב. (והטבחים שולקים הכרשאות מן הכשרות, מקרי שכו, ואם נבלו חייבים לשלם):

ולא לתתן - פירוש, שדרך בעל החיים לשרותן במים תחילה ולכתשן במכתשת להסיר קליפה החיצונה כדי שיהא הקמח או הסולת יפה (סמ"ע).

פת נפולין - פירוש, נשבר ונופל כשאוחזין בו (סמ"ע).

ואם שחט בחנם - ואין זכות הברכה הופך אותו לשומר שכו, כמו ששומר אבידה אינו שומר שכו מטעם מצות השהב אבידה גרידא, אע"פ שהתופס מצוה של אחר צריך לשלם לו (עי' ב"ק צא ע"ב ולקמן שפ"ב ס"א) (קצה"ח).

אם היה טבח מומחה פטור - דכיון שהוא מומחה ואינו רגיל לבוא מכשול זה לידו, אמרינן דמזל דבעל הבהמה גרם לו שבא מכשול זה לידו, אבל שחטו בשכר חייב דה"ל ליהור טפי (סמ"ע). מקרי מומחה כששחט ג' פעמים עופות קטנים, והדיוט אפילו בחנם חייב דפושע הוא (ש"ך).

שולקים הכרשאות כו' - ואף על פי שאין לוקחין כלום מן הטרפה, כיון שאם לא היתה נטרפה היה נוסל נמצא זה שכו, ועוד, הכרשאות שנותנים לו מן הכשריות הן שכו גם על הטרפות (סמ"ע), ומטעם השני הוי שומר שכו גם על התרנגולים (ש"ך), ויש חולקים על הש"ך, והטבחים ששוחטין התרנגולים אינן חייבין לשלם אם נבלו, אף על פי שנוטלין שכו דבר ידוע מבהמות, שהשכו אותו בשביל הבהמות הם לוקחים אותו, אבל העופות דרך גמילות חסדים הם שוחטים אותם שאפי' אינם טבחי העיר לא היו נמנעים מלשחוט אותם בלא שכו. ועוד שאפי' השכו שנוטלין וכו' אינו מגיע חצי פרוטה לעוף אחד ופחות מפרוטה לאו ממונא הוא (רמ"א בשם התשב"ע), עי' דברינו רכ"ז סכ"ה ד"ה ולא קיבל (קצה"ח).

הדין, ולכן לימדו: ימעט. לא, רבע קב של כלאים [דינו] כמו רבע קב של כאן [והוא בטל מעיקר הדין ורק אסור משום קנס]. אם כן, למה ימעט. משום חומרא של כלאים, אם כן,

צריך לשלם לו דמי חטין [שהרי הפחיתו במדה שהיה יכול למכור עם החטים הצרורות. אלא מסביר הגמ', שאם מעורבב עם התבואה] הוא קטניות, [אז הלוקח מקבל ומוחל] רבע [קב, אבל אם יש תערובת של עפר, [אז הלוקח רק מוחל, ומקבל] פחות מרבע [קב].

[מקשה הגמ', וכי הלוקח] לא [מקבל] רבע [קב] של עפר, והרי למדנו: המוכר פירות לחברו, [אם זה] חטין¹⁶, [הלוקח] מקבל עליו רבע קטנית לסאה [שכן דרכו של קטניות לגדל בין החטים, ואם הוא קנה] שעורים, מקבל עליו רבע קב נישוכת לסאה [שכן דרכם לגדל בין השעורים, ואם הוא קנה] עדשים, מקבל עליו רבע קב עפר לסאה. במה [מדובר וכי] לא הוא הדין לחטים ולשעורים [שהוא מקבל עליו רבע קב עפר. לא] עדשים [שונה, שלא קוצרים אותו אלא] עוקרים אותו [ולכן יותר שכיח בהם עפר].

[ממשיך הגמ'] אם הטעם של עדשים [שלוקח מסכים שהיה מעורבב שם עפר] שעוקרים אותו, אבל [הלוקח] לא [מקבל ומוחל עפר בקניית] חטים ושעורים, תפשוט מזה: [שהקונה] חטים ושעורים לא מקבל [עליו] עפר [כלל. מתוך הגמ', לא] באמת [גם] בחטים ושעורים [הלוקח] מקבל [עליו] עפר, [ועכ"ז הגמ'] צריך [לפרט לענין] עדשים, שתחשוב לומר: כיון שהוא עוקר אותו, [הלוקח] גם מקבל יותר מרבע קב, לכן לומדים [שבכל תבואה לא מקבל יותר מרבע קב עפר].

אמר רב הונא: אם [הלוקח] להקפיד בטנופת, ורוצה לבדוק כמה עפר יש, ולכן רוצה לנפות [אותו, והוא] מנפה את כולו [ומצא יותר מדי עפר, אז המוכר משלם לו חטים כנגד כל העפר שמצא, ולא יאמר רבע קב מחלת, ומה שיותר מזה אשלם לך]¹⁷. יש אומרים [שזה החיוב לשלם הוא] מעיקר הדין, ויש אומרים שזה קנס.

יש אומרים שזה מעיקר הדין, שמי שנתן כסף, נותן על פירות טובים, ורבע קב [עפר] אדם לא יטרח [לנפות, אבל אם מעורבב] יותר מרבע קב אדם יטרח [לנפות], וכיון שהוא טורח, הוא טורח בכולו [דבר קל הוא לגמור הניפוי מאחר שהתחיל והלכך לא מחיל ומיהו אם אין בו אלא רבע קב אם בא לנפות הרי בטלה דעתו ופטור מוכר].

יש אומרים שזה קנס, ורבע קב [לכלוך] שכיח, [אבל] יותר לא שכיח, [אם כן מוכח שהמוכר] הוא ערבב [עפר בתבואתו], וכיון שערבב, קנסוהו רבנן בכולו.

[סימן: כל תרי שטרי דראבין בר רב נחמן אונאה וקבלנותא]. שאלו שאלה מברייטא [על הצד שזה מעיקר הדין]: כל סאה שיש בה רבע קב ממין אחר, ימעט¹⁸ [המין האחר שיהיה פחות מרבע קב, ואז יזרענו]. שהם חשבו רבע קב של כלאים [דינו] כמו יותר מרבע קב [שהוא אסור מעיקר

¹⁶ עי' ש"ע (ח"מ סי' רכט ס"א): הוב"ד לעיל הערה 14.

¹⁷ דברי הרשב"ם לא מתאימים לדברי הגמ', אבל עי' ר' גרשום; מנפה את כולו – אפילו פחות מרבע, ע"כ, משמע שהוא שילם יותר בגלל שרצה סאה מנופה, וצ"ע.

¹⁸ עי' רמב"ם (כלאים פ"ב ה"א): זרע שנתערב בו זרע אחר אם היו אחד מעשרים וארבעה כגון סאה של חטים שנתערבה בעשרים ושלוש סאה של שעורים הרי זה אסור לזרוע את המעורב עד שימעט את החטין או יוסיף על השעורים ואם זרע לוקה.

דרך אמונה: זרע אחר. ממין שהוא כלאים בו:

אחד מעשרים וארבעה. מלבר שהוא אחד מ"ג מלגיו וכדמפרש ואזיל:

שנתערבה. בלי כוונה דאם עירב בכוונה אפי' אחד באלף אסור כדלקמן ה"ו ושם יתבאר בע"ה:

עד שימעט את המעורב. שהי' פחות מא' בכ"ד שאז מתבטל דרך הלכה למשה מסיני דפחות מא' מ"ד מתבטל ואף על גב דניכר המין השני שאין זה מדין ביטול אלא שמיעוט כזה כשאין מכוונים עליו לא חל ע"ז שם כלאים, וע"ל הט"ז אם צריך לעקור כשיגדלו:

או יוסיף על השעורים. עד שישאר החטים פחות מא' מ"ד ואף על גב דאין מבטלין איסור לכתחלה כאן בכלאים שישוד איסורו שלא יהא נראה כזרע תערובות וכיון שבדבר מועט כזה אינו ניכר כלל התערובות אין בזה כלאים כלל וכמו שמתור לעשות גדר בין הכרם ובין התבואה ו"א שאסור להוסיף על השעורים [ורק לפחות מן החטים מותר] דג"ז הוי כמבטל איסור לכתחלה:

ואם זרע לוקה. היינו אפי' לא כיון לזרוע רק מין אחד והמין השני לא איכפת לו שלא יהי' ואין לו צורך בו רק שטורח לו לברור מ"מ כיון שהתרו בו שלא יזרע כ"ז שלא בירר וזרע לוקה ו"א שאם יש בו אחד מ"ד בצמצום אינו לוקה ואינו אלא חומרא דכלאים ולכן מהני למעט או להוסיף אבל אם יש בו יותר מא' מ"ד אסור מדינא ואז לא מהני למעט הסאה או להוסיף על הכ"ג סאה אלא חייב לברור את כולו ו"א דגם ביותר מרובע אינו לוקה ואינו אלא איסור דרבנן דמדאורייתא חד בתרי בטל כיון שלא נתכוין לערב ולא ניחא לי' בהמין השני כלל ורק מדרבנן מפני מראית העין אסרוהו רבנן אבל בפחות מאחד בכ"ד שאין בו חשיבות ליכא מראית העין:

[איך מובן] הכתוב בסוף [הברייתא], רבי יוסי אומר: יברור [את הכל]. אם תאמר זה מובן [שרבע קב כלאים דינן] כמו יותר מרבע קב טנופת [אז] החיוב לזה המעורב הוא המעורב הדין, אז התנא הראשון ורבי יוסי חולקים בזה, שהתנא הראשון סובר: לא קונסים התיר בגלל איסור, ור' יוסי סבר: קונסים [כמו רב הונא שאמר אם בא לנפות מגפה את הכל]. אבל אם תאמר [שרבע קב כלאים דינן] כמו רבע קב [טינופת, שזה בטל], למה [כתוב] שיברור [הכל]. שם הסיבה שר' יוסי, משום שנראה כמו המקיים כלאים [מאחר שמתחיל למעט ומניח מקצתן ונראה כאילו מטיל אותן בידיים וזורען בכוונה].

בא ושמע [יש משנה נגד זה שאמר שקונסים]: שנים שהפקידו אצל אחד, זה מנה יוש מאתים, [וכאשר באים לפדות פקדונות שלהם] זה אומר מאתים שלי וזה אומר מאתים שלי, נתן לזה מנה ולזה מנה, והשאר היא מונח עד שיבא אליהו¹⁹ [וקשה למה לא קונסים התיר בגלל האיסור,

¹⁹ עי' ש"ע (ח"מ סי' ש ס"א): שנים שהפקידו אצל אחד, זה מנה זה מאתים, וכל אחד משניהם אומר: אני הוא שהפקדתי המאתים, והשומר אומר: איני יודע, ישבע כל אחד מהם שהפקיד ק"ק, ויתן ק"ק לזה וק"ק לזה, ונמצא מפסיד מנה מביתו מפני שפשע, שהיה ליה לכתוב שם כל אחד על כיס שלו. ואי אינהו לא תבעי ליה כל חד בברי, אם בא לצאת ידי שמים חייב, אבל בדיני אדם, פטור. לפיכך אם הביאו לו השנים כאחד שלש מאות בכרך אחד, ובאו ותבעו וכל אחד אומר: הק"ק שלי, נתן מאה לזה ומאה לזה והשאר היא מונח אצלו (וי"א דיהא מונח ביד ב"ד) עד לעולם, או עד שיודה האחד לחבירו, שהרי הוא אומר להם כיון שראיתי שאינכם מקפידין זה על זה והבאתם בכרך אחד בעל הטרחות עצמי לידע ולזכור תמיד מי בעל המאה ומי בעל המאתים, ואפילו בבא לצאת ידי שמים פטור. (וי"א דאם תבעו ליה חייב בבא לצאת ידי שמים, אפילו בכי זה גוונא):

שנים שהפקידו כו' - ע' לעיל סי' ע"ו וסי' רכ"ב ס"ב ובא"ע סי' מ"ט ס"א (ש"ך).

ישבע כל אחד וכו' - פירוש, שבועה חמורה, כדין נשבע ונטול (עי' סי' פ"ב ס"ב), ואף על פי שהוא מודה לכל אחד שיש לו בידו מאה ועל המותר אומר איני יודע, אין לדמותו לתובע לחבירו מנה והנתבע משיבו חמשים ידענא וחמשים לא ידענא שאמרין מתוך שאינו יכול לישבע משלם, דשאני כאן דטוען בודאי אין בידי יותר מג' מאות ואחד מהן ודאי רמאי, משר"ה הטיילו חכמים שבועה על כל אחד מהן (סמ"ע), היינו בנקיטת חפץ (ש"ך).

שהיה לו לכתוב שם כל אחד על כיס שלו - ולא סגי שיכתוב בעל המאתים לחוד על כיס שלו, דאכתי יש פשיעה שמא יבוא השלישי לתבוע הכיס שיש בו מנה, וכדין הדפקיד לו אחד מהן מנה ובאו שנים לתבוע כל אחד מנה דצריך ליתן לכל אחד מנה מטעם זה כדלקמן ס"ג (סמ"ע), ויש חולקים שהוא יכול לומר סברתי שלא יבוא שום אחר, ועוד שלא סגי בכתיבת שם על אחד מהם, דשמה היא נאבד הכיס הנכתב עליו בפשיעה ויצטרך לשלמו ולא ידע למי ישלם המאתים (ט"ז).

ואי אינהו לא תבעי ליה - עי' לעיל ס"ק (ש"ך).

חייב כו' - ליתן לכל אחד ר' (ש"ך).

אבל בדיני אדם פטור - דיכול לומר דקדקתי מי בעל המאתים ושכחתי, והרי ראייה שהן ג"כ שכחוהו מדלא תבעו אותי (סמ"ע), אלא נתן לזה ק' ולזה ק' וק' היא מונח עד שיבא אליהו, כיון דתבע ליה במקצת. ואי לא תבעי ליה כלל אמרינן דהמאה חולקים, ולא אמרינן היא מונח דכיון שלא תבעי ליה א"כ ליכא רמאי (עי' לקמן ס"ב) (ש"ך).

לפיכך אם הביאו לו - פירוש, כיון דהטעם דיתן לכל אחד מאתים הוא משום שפשע דה"ל לכתוב כו', לפיכך בכי זה גוונא הדפקידו בכרך אחד לא מיקרי פשיעה כדמסיק, משר"ה אינו צריך ליתן אלא לכל אחד מנה (סמ"ע), דכל שלא הפקידו בכרך אחד אף על פי שהפקידו זה בפני זה, הוה ליה כאילו הפקידו זה הפקידו זה והוה ליה למידק. אבל יש חולקים, ואם הפקידו זה בפני זה אינו חייב אלא מאה לכל אחד, שאמר לא חששתי לדקדק מאחר שראיתי שלא הייתם חושדים זה את זה (סמ"ע, ש"ך).

ובאו ותבעו כו' - אפי' תבעו, וכ"ש לא תבעו ליה אם היה בכרך א', נתן לזה ק' ולזה ק', ומנה שלישית חולקים (ש"ך).

ידעה מונח ביד ב"ד - וסיים שם בטעמו, דאל"כ כל אחד יערים ויאמר איני יודע כדי שישאר בידו (סמ"ע), ולא אמרינן חולקין כיון דתבע ליה ויאכא ודאי רמאי (ש"ך), עמ"ש סימן רכ"ב דעת הרבה גדולי הפוסקים שיהא מונח אצלו (ש"ך), עי' רמ"א לעיל סי' מ"ט ס"ז [שני אנשים שקוראים להם יוסף פי שמעון מוציאם שטרות על אחר, ולא יכול האחר לומר "לא נתחייבתי לך אלא לחברך ששמו כשמי", שכל מי שהשטר יוצא מתחת ידו מחזיקין ליה בשלו. הגה: אבל אם אין השטר יוצא מתחת ידו, אף על פי שמודה שחייב לאחד מהם, אינן יכולין להוציא ממנו אלא בהרשאה שיתנו זה לזה], ומזה שכתוב "אינן יכולין להוציא" משמע שיהא מונח ביד הלוה, וכאן איתא ביד ב"ד וצ"ע (רע"א).

עד לעולם - ר"ל עד שיבוא אליהו, ומכח זה ודאי יודה הרמאי או לא יבוא מתחילה ברמאות (סמ"ע).

ושאף א' לא יקבל כספו. מתרץ הגמ' [הרי יש לחלק בין המקרים], שם ודאי מנה לזה ומנה לזה, [אבל] כאן מי אמר [שהמוכר לא] ערבב הכל [עם טינופת, שיש רגלים לדבר שעשה כך].

בא ושמע מסוף [אותו המשנה], א"ר יוסי [לפי דברי התנא הראשון]: הרי מה מפסיד הרמאי [אם מחזירים לכל א' מנה]. אלא הכל יהא מונח עד שיבא אליהו [וכך הרמאי יודה. הגמ' מתרץ] הרי, שם ודאי יש רמאי, כאן מי אמר [שהמוכר] ערבב [בכלל, אולי זה התערבב לבד].

בא ושמע: שטר שיש בו רבית, קונסין אותו, ואינו גובה לא את הקרן ולא את הרבית, דברי ר"מ [הרי שקונסים התיר בגלל האיסור. מסביר הגמ' שם [שונה שכן] משעת כתיבה הוא שעבד לו [איסור] רבית, כאן מי אמר שערבב [טנופת בכלל].

בא ושמע מסוף [המשנה], וחכ"א: גובה את הקרן ואינו גובה את הרבית²⁰ [והרי לא קונסים. מסביר הגמ' שם [שונה] שודאי קרן הוא של התיר, אבל כאן מי אמר ש[המוכר] לא ערבב הכל [בטנופת].

בא ושמע, שרבי בר ר"נ לימד: [המוכר שדה בית כור, דהיינו שיבול שלה לשנה היא ל' סאה, ולא אמר כפי המדידה בחבל אלא שדה זו, שהיא בת כור, הן יותר הן פחות, כל זמן שאין בו יותר משבע וחצי קבים יותר לשלשים סאה, לא מחזיר כלום, אבל אם יש בו יותר משבע וחצי קבים יותר, אז צריך להחזיר היתר ו]לא את המותר בלבד הוא מחזיר, אלא מחזיר לו את כל ה[שלשים] רבעי קב כולן. רואים שבמקום שצריך להחזיר, מחזיר הכל. [מחלק הגמ' שם,

או עד שיודה האחד - וה"ה עד שירצו לחלוק המנה השלישית וכמ"ש המחבר בסוף סימן זה גבי בהמות (סמ"ע).

ואפי' בבא לצאת ידי שמים כו' - עי' סי' רכ"ב ס"ב שלמחבר לצאת ידי שמים צריך לתת לכל א' וא' (ש"ך), ויש לחלק שכאן בפקדון, אין חיוב השבה, שהרי לא היה שום פשיעה, אלא אומר הרי שלך לפניך כל היכא דאיתיה ואינו מחויב אפילו לצאת ידי שמים ואפילו תבעו. אבל במקח סימן רכ"ב בלקח מחמשה בני אדם, יהתם ה"ל חוב וצריך להחזיר חובו ליד בעליו, וכיון שאינו יודע מי הוא בעליו צריך להחזיר לשניהם כשתבעו ליה לצאת ידי שמים (קצה"ח).

וי"א דאם תבעו ליה כו' - וכן עיקר (סמ"ע), ויש חולקים (ש"ך), אבל לא תבעו ליה פטור אף לצאת ידי שמים (ש"ך).

²⁰ עי' ש"ע (ח"מ סי' נב ס"א):

עי' ש"ע (יו"ד סי' קסא ס"א): שטר שיש בו רבית, בין של תורה בין של דבריהם, גובה את הקרן לבדו, והוא שיהא ניכר שהוא רבית. הגה: כגון שהוא מפורש בשטר, הקרן בפני עצמו, או שלא היה נכתב בשטר כל הון, ועדין מעידים על הרבית. וכל מי שבא לידו יקרע השטר דחיישינן שמא יגבה בו הרבית. אבל אם אינו מפורש, אלא שכולל הקרן עם הרבית, אינו גובה בו אפילו הקרן. (ועיין בחושן המשפט סימן נ"ב).

ביאור: כגון שהוא מפורש בשטר - דאם לא כן הרי העדים פסולים דרשעים הם שמעידים שחתמו על איסור (ט"ז), היינו הקרן בפני עצמו והרבית בפני עצמו, וגבי אפילו ממשעבדי והעדים לא נפסלו אפילו ברבית דאורייתא, העדים לא נפסלו בכך, משום ד"לא תשימו"ן לא משמע לאנשים אלא בלוה ומלוה, וכשאין רבית מפורש בשטר לא גובים את הקרן שחוששים שמא יגבה הרבית בתורת קרן. עי' ח"מ (סי' נב ס"א, וסי' לד ס"י וש"ך שם סקט"ו) (ש"ך).

רק הקרן - פ' הכל נכלל בתורת קרן והעדים לא ידעו שיש שם רבית אלא שהעדים אחרים יודעים שיש כאן רבית (ט"ז).

וכל מי כו' - לפי שהוא עובר בקיומו (ט"ז), ארישא קאי אבל כשלא נכתב בשטר רק הקרן זה פשוט שלא יקרענו (ש"ך).

דחיישינן שמא יגבה בו הרבית - אפי' מפורש בו רבית דאורייתא חיישינן לב"ד טועין (ש"ך).

אינו גובה בו אפי' הקרן - היינו מכח השטר אבל אם לוח מודה בקרן חייב לשלם הקרן ועי' בח"מ (סי' נב ס"א), ו"א שפטור אפילו מקרן אפילו הודה ועי' שם דברי שאין שום דעה סוברת כן ולוא הלכתא היא (ט"ז), דגזרינן שמא יגבה הרבית בתורת קרן ומיהו היכא דהלוה מודה ו"א דגובה וכמ"ש הרב בח"מ (סי' נב ס"א), מ"מ א"צ הלוה ליתן שום דבר מהריוח שהרויח במעות של המלוה אפילו הרויח הרבה אלא שראוי לקנסו ליתן מהריוח לעניי העיר (ש"ך), עיין בתשובת פרח מטה אהרן ח"א סימן כ"א (פ"ת).

הרי אמר לו "הן חסר [מבית כור] הן יתיר" [אם כן צריך להיות שבכל ענין לא קנה יותר או פחות מבית כור, ועל זה הגמ' מסביר], הרי [עד] רבע [קב לסאה] לא חשוב ככל כן, והמוכר, והלוקח מוחלים על זה, אבל [יתר מרבע] [קב לסאה] חשוב, כיון שראוי להצטרף [לשיעור שדה המכיל] תשעת קבין [שהוא השיעור הכי פחות לשיעור שדה, ע"י לעיל יא ע"א, היתר הזה] חשוב כקרקע בפני עצמו, וחזור.

בא ושמע: האונאה [במקח, כל שהוא] פחות משות, נקנה מקח²¹ [שמוחלים זה את זה, אבל אם הוא] יותר משות, בטל מקח²². [ואם האונאה בדיקן] שתות, קנה ומחזיר [המאנה את ה]אונאה²³. [ועל זה

²¹ ע"י שר"ע (ח"מ סי' רכז ס"ג): היתה האונאה פחות מזה בכל שהוא כגון שמכר שוה שבעים בששים ופרוטה אינו חייב להחזיר כלום, שכל פחות משות דרך הכל למחול בו:

היתה האונאה כו' – ע"י לעיל (סי' רטז ס"ה) אם מכר קרקע ואילנות ואין לו אילנות אם היה מקח טעות, ולצד שאין בו מקח טעות, דיני אונאה של כל א' בנפרד, דהיינו אם הכסף שניתן מספיק לקרקע, ולא לאילנות, אז חל המקח, ושונה מהמבואר כאן, שהרי כאן מדובר בדבר א', ושם מדובר בב' דברים (ש"ך הרשד"ם).

שמכר שוה שבעים בששים ופרוטה כו' – דקדק לכתוב כן משום דבענין זה ליכא שם שתות עליו משום צד, ועיין מה שכתבתי בס"ק ואכתוב עוד מזה בסמוך בס"ק (סמ"ע).

²² ע"י שר"ע (ח"מ סי' רכז ס"ד): היתה האונאה יתירה על השתות כל שהוא, כגון שמכר שוה ששים בחמשים פחות פרוטה, בטל המקח, והמתאנה יכול להחזיר החפץ ולא קנה כלל, אבל המתאנה אינו יכול לחזור אם רצה זה וקבל. ויש אומרים דאף המתאנה יכול לחזור בו אא"כ נתרצה המתאנה פעם אחת או ששתק יותר מן השיעור שיתבאר בסמוך סעיף ז. מכר לו שוה ס בנ"א או להיפוך דליכא כאן אונאה שתות, ולגבי אחד הוי ביטול מקח ולגבי שני מחילה אזלינן בתר המקח, הן לענין בטול מקח הן לענין מחילה, דטעו אינשי במקח ולא במעות:

והמתאנה יכול להחזיר החפץ – אבל אינו יכול לתבוע אונאתו, דהמתאנה יכול לומר לו "או חזור ממקחך או יהיה בידך כמו שקניתה" (סמ"ע).

אבל המתאנה אינו יכול לחזור – שלא יהא חוטא נשכר, דהרי אי לא אינהו, לא היה יכול לבטל המקח, וכמ"ש לקמן (סעיף ז) (סמ"ע).

דאף המתאנה יכול לחזור – דכיון שהנתאנה יכול לחזור, לא נגמר המקח מעולם, מש"ה גם הוא יכול לחזור, אא"כ נתרצה הנתאנה פעם אחת, דאז מיד נגמר המקח, וגם הוא אינו יכול לחזור בו, וכשנתרצה אח"כ ה"ל כאילו נתרצה מעיקרא (סמ"ע), לפ"ז אם הלוקח קידש אשה בחפץ זה, דאם הלוקח שהוא המקדש, והמתאנה רוצה לחזור מהמקח ולבטל הקדושין קודם שנתרצה המוכר, הקדושין בטלין דאין אדם מקדש בדבר שאינו שלו, אבל אחר שכבר נתרצה המוכר, שכתב הסמ"ע דהוי כאילו נתרצה מעיקרא, ממילא שוב אינו יכול לבטל הקדושין, דכשלא חזר בו המוכר, הוי כגילוי מילתא למפרע שהמוכר לא היה רוצה לחזור כלל, וממילא המקח קיים למפרע (נתה"מ).

ולגבי האחד הוה ביטול מקח כו' – כגון אם מכר שוה ס' בנ"א, דלגבי שיווי המקח הוא פחות משות, דשתותו הוא י' דינרין, ולא נתאנה המוכר כי אם בט', ולגבי קבלת המעות הוה יותר משות, ועל דרך שכתבתי לפני זה, שכשתחלק נ"א לו' חלקים, יגיע חלק ח' דינרין וחצי בצמצום, והוא נתאנה בט' דהוא חצי דינר יותר משות מעות שקיבל, והוה ביטול מקח מצד המעות.

ובמכר שוה נ"א בס' הוה איפכא, דכי אזלינן בתר שיווי המקח הוה יותר משות, ובצד קבלת המעות הוה פחות משות, דשתות היא י' ולא קיבל רק ס' (סמ"ע).

אזלינן בתר המקח כו' – נמצא דבמכר ס' בנ"א הוה מחילה, ובמכר נ"א בס' הוה ביטול מקח ועל דרך שכתבתי בס"ק הקודם (סמ"ע).

דטעו אינשי כו' – מש"ה אם הוא פחות משות מצד המקח, אף דהוא יותר משות מצד המעות, לא אמרינן דטעו, דאין רגילין לטעות בחשבון נתינת הדמים ואמרינן דמחול לו (סמ"ע).

²³ ע"י שר"ע (ח"מ סי' רכז ס"ב): כמה תהיה אונאה ויהיה חייב להשיב שתות בשוה. כיצד הרי שמכר שוה שש בחמש או שוה שבע בשש או שוה חמש בשש או שוה שש בשבע, הרי זה אונאה ונקנה המקח וחייב המתאנה לשלם האונאה ולהחזירה כולה למתאנה:

שתות בשוה – פירוש, לאפוקי היה פחות או יותר וכדמסיק בסעיף ג' ד', דעד שתות הוה מחילה, לפי שכן הוא דרך מקח וממכר, שאין הלוקח והמוכר יכולין לכונן דמי המקח בצמצום, ודרך העולם למחול עד שתות במקח או במעות אף שהוא עולה הרבה, כל שאין שם שתות עליו (סמ"ע), הריטב"א סובר שהמוכר חפץ לחבירו בשיאת ובשוך לא שוה אלא חמשה, אי להאי לוקח שוה שיאת אין בו משום אונאה דבתר ידידיה אזלינן (רע"א), וקשים דבריו של הריטב"א (קצה"ח).

שש בחמש או שבע בשש – בשניהו נתאנה המוכר בשתות. ואף דבשש בחמש הוי שתות מקח ויותר משות במעות, שהרי כשתחלק ה' שקיבל לשש חלקים

מקשה הגמ' לפי השיטה שכאשר קונסים, לא קונסים גם מה שהיו מוחלים] למה [באונאה של שתות מחזירים האונאה, או מבטלים את המקח ביותר משות]. שיחזיר עד [שיהיה ההפרש בין המחזיר הנכון למה שקנה בו] פחות משות. אלא לומדים מכאן: כל מקום שצריך להחזיר מחזירים את הכל [כדברי רב הונא].

[מקשה הגמ'] איך הם דומים, שם בתחילה אמר לו [המוכר ללוקח, שהוא מוכר לו] שוה [כמות סחורה] בשוה [כמות כסף], מיהו בפחות משות, לא ניכרת בכסף [נראה כאילו זהו שווי האמית' ואנשים מוחלים, ובהפרש של] שתות, אנשים יודעים ולא מוחלים, [ואם ההפרש הוא] יותר משות, מקח טעות הוא ובטל מקח.

בא ושמע: [פועל] המקבל שדה מחברו ליטע [בשכר את כל השדה], הרי זה [המשכיר] מקבל עליו עשר בוריות [פי' אילנות שלא עושים פירות] למאה²⁴, [ואם יש] יותר מזה [כגון י"א למאה], מגלגלין עליו את הכל [וחייב הפועל ליטע עוד י"א אילנות]. א"ר הונא בנו של רב יהושע: [אין מכאן ראייה לרב הונא, אלא] כל יותר מזה [נחשב] כאילו בא ליטע מתחלה [שדה אחר, שהרי יש הרבה קרקע הראוי ליטע].

מרתף של יין וכר. איך מדובר. אם [המוכר] אמר לו [ללוקח] "מרתף של יין" סתם [ולא אמר "זה"], זה קשה, ואם אמר לו "מרתף זה של יין", קשה, [וכן] אם אמר לו "מרתף זה", קשה. שכן למדנו בבביתא: [אם המוכר אמר לו ללוקח] "מרתף של יין אני מוכר לך", נותן לו יין שכולו יפה [שסתם יין צריכים יין יפה, אבל אם הוא אמר לו] "מרתף זה של יין אני מוכר לך", נותן לו יין [הגרוע ביותר] הנמכר בחנות. [ואם הוא אמר] "מרתף זה אני מוכר לך" [ולא הזכיר "יין"], אפילו כולו חומץ נקנה המקח. באמת [מדובר במשנה] שאמר לו "מרתף של יין" סתם, ולמדנו בתחילת הברייתא: [כל הקונה סתם] מקבל עליו עשר קוססות [פי' חביות יין רע] למאה [שזה שכח ומוחלים על זה].

[מקשה הגמ', וכי] בסתם מי מקבל [עשר אחוז יין רע], והרי ר' חייא לימד: המוכר חבית יין לחברו²⁵, נותן לו יין שכולו יפה. [מתרץ הגמ'] חבית שונה [ממרתף, שכן בחבית] הכל יין אחת הוא.

והרי רב ובידי מבית [מדרש של] ר' אושעיא לימד: [אם המוכר אמר] "מרתף של יין אני מוכר לך", נותן לו יין שכולו יפה. "מרתף זה של יין אני מוכר לך", נותן לו יין שכולו יפה, ומקבל עליו עשר קוססות למאה,

לא יגיע חלק כי אם דינר פחות שתות מדינר והוא נתאנה בדינר שלם שנתן מקח שוה שש דינר בחמש, מ"מ לא הר"ל דין ביטול מקח כיון שבצד אחד דהיינו מצד המקח לא הוה אלא שתות (סמ"ע). ונקנה המקח – מי שאינה כשיעור שתות ונתן מעות ולא משך, כל החזור גם המתאנה וגם המתאנה צריך לקבל מי שפרע (רע"א הש"ך), וי"א שרק המתאנה ולא המתאנה (רע"א הב"ח).

ולהחזירה כולה למתאנה – פירוש, ולא אמרינן כיון דפחות משות הוה מחילה, שאין צריך להחזיר אלא הפרוטה המשלים השתות ולמעלה, קמ"ל דדינו כדון אם אמר בית כור עפר אני מוכר לך הן חסר הן יתר, דעד רובע לסאה הוה מחילה ואם הוה יותר מרובע לסאה מנכה את כולה, וכמו שכתב לעיל (סי' ריח ס"ח), וכן נמי דומה לזה לקמן (סי' רכז ס"א) (סמ"ע).

²⁴ ע"י שר"ע (ח"מ סי' של ס"א): המקבל שדה מחברו ליטע מקבל עליו בעל השדה עשר בוראות פירוש: עשרה אילנות בורים ושוממים לכל סאה אילנות יפים לסאה, ויש אומרים למאה, יתר על זה מגלגלין עליו את הכל:

מגלגלין עליו את הכל – דכל דבר שאין רגיל להיות, אמרינן דמחמת דפשע בהן נעשה כן, ומדפשע מגלגלין עליו את הכל ואמרינן דכולן נעשו בורות בפשיעתו, וכיוצא בו ע"י סי' רכ"ט ס"א, וסי' רי"ח ס"ח (סמ"ע).

²⁵ ע"י שר"ע (ח"מ סי' רל ס"ב): א"ל מרתף של יין אני מוכר לך למקפה, או שאמר ליה מרתף אני מוכר לך למקפה, או שאמר ליה חביות של יין אני מוכר לך נותן לו יין שכולו יפה וראוי לתבשיל:

מרתף של יין כו' למקפה – פירוש, ולא אמר זה (סמ"ע). ה"ג או שאמר ליה מרתף אני מוכר לך למקפה – ור"ל שלא הזכיר "זה" וגם לא הזכיר "של יין" (סמ"ע).

או שאמר ליה חבית של יין כו' – דחבית מחד יין משמע, ואי אפשר לומר דבחד חבית יהיה ט' חלקים יין טוב והעשירי התחיל להשתנות כשאמרינן באמר לו מרתף של יין סתם ה"ל סעיף א' (סמ"ע).

בפורצמא [פי' יין רע ביותר ממה שנמכר בחנות] שנמכר [רק] בקרנות [פי' פרשת דרכים שיש שם הרבה לוקחים ואין מדקדקים מה יקנו כפי שעה]. א"ל אביי לרב יוסף: הרי לנו את דברין רב יהודה, והרי [יש לנו גם כן את דברין רב חסדא, אתה טובר [שיש לברך] כמו מי. א"ל: אני יודע את [דברין] המשנה,

וזהו אוצר [פי' מרתף] ששנו חכמים במשנתנו. אלא גם המשנה מדובר שאמר לו כך.

[ואם כן שואל הגמ' קשה זה פי' דברי הברייתא, שכתוב ליתן לו יין הנמכר בחנות] על זה פי' דברי רבי זביד שאמר לתת לו יין יפה. מרתף [הגמ'] אין קושי [וסתירה]: זה [מדובר שהמוכר] אמר לו [אני מוכר לך יין להטעים מאכל ולהוסיף לתבשיל, היינו יין טוב, ומתקיים הרבה זמן, שמשתמים בו קצת קצת], וזה [מדובר] שלא אמר לו [אני מוכר לך יין להטעים מאכל ולהוסיף לתבשיל, אז יכול למכור לו הזול שנמכר בחנות. והגמ' מפרש] שההלכה שאמר רב זביד [מדובר] שא"ל [אני מוכר לך יין] להטעים מאכל [ולהוסיף לתבשיל, אבל] הברייתא, מדובר שלא אמר לו [אני מוכר לך יין] להטעים מאכל [ולהוסיף לתבשיל].

הלכך: [המוכר לשני] מרתף של יין וא"ל [אני מוכר לך יין] להטעים מאכל [ולהוסיף לתבשיל], נותן לו יין שכולו יפה²⁶. [אבל אם אמר לו אני מוכר לך] מרתף זה של יין וא"ל [אני מוכר לך] להטעים מאכל [ולהוסיף לתבשיל]²⁷, נותן לו יין שכולו יפה, ומקבל עליו עשר קוססות למאה. [ואם הוא מוכר לך] מרתף²⁸ זה של יין ולא א"ל [אני מוכר לך יין] להטעים מאכל [ולהוסיף לתבשיל], נותן לו יין הנמכר בחנות.

[בני הישיבה] שאלו אותם: מרתף של יין ולא א"ל [אני מוכר לך יין] להטעים מאכל [ולהוסיף לתבשיל] מה [ההלכה]. רב אחא ורבינא חולקים בזה [משום שיש דבר א' לטוב וא' לרע, האם זה דומה ל"מרתף זה של יין" וא"ל "להטעים למאכל" שנותן לו יין יפה ומקבל י' קוססות או דלמא נותן לו כולו יין יפה הואיל ולא אמר "זה" ואף על גב דלא א"ל "להטעים למאכל" שכן מי שקונה יין מסתמא קונה להטעים למאכל ולא למכור בחנות וגם שלא יהיו בו קוססות], אחד אמר: מקבל [עשר אחוז יין רע], וחד אמר: לא מקבל [שום יין רע]@@@.

מי שאמר [שהלוקח] מקבל [עשר אחוז יין רע], מדייק [הלכה זו] מדברי רב זביד, שלמדנו: [אם המוכר אמר ללוקח] "מרתף של יין אני מוכר לך", נותן לו יין שכולו יפה, והעמדנו [את הסוף המשנה] שאמר לו [שהוא מוכר לצורך] להטעים את המאכל, והטעם [שצריך לתת לו יין שכולו טוב משום] שאמר לו להטעים את המאכל, הרי [מדויק שאם] לא א"ל [שהוא מוכר] להטעים את המאכל, [אז הלוקח] מקבל [עשר אחוז יין רע].

ומי שאמר שלא מקבל [שום יין רע], מדייק מדברי הברייתא, שלמדנו: [אם המוכר אמר ללוקח] מרתף של יין אני מוכר לך, נותן לו יין שכולו יפה, והעמדנו את הציור [האמצעי של הברייתא] שלא א"ל [שהוא מוכר לצורך] להטעים את המאכל.

[מקשה הגמ' ולפי מי שמדייק מדברי רב זביד, קשה [דברי ה]ברייתא. [מרתף הגמ' שההוא לומד את הברייתא] כתובה חסרה וכך נאמר: במה דברים אמורים [שהוא צריך לתת לו יין שכולו טוב], שאמר לו [שהוא מוכר היין לצורך] להטעים את המאכל, הרי [מדויק שאם] לא אמר לו להטעים את המאכל, [הלוקח] מקבל [עשר אחוז יין רע, ואם המוכר אמר לו] מרתף זה של יין, ולא א"ל [שהוא מוכר לצורך] להטעים את המאכל, נותן לו יין הנמכר בחנות [פי' הזול ביותר].

ולפי מי שמדייק מברייתא, קשה דברי רב זביד, [מרתף הגמ'] שהעמדנו [את הציור] שא"ל להטעים את המאכל, הרי [מדויק שאם] לא א"ל להטעים את המאכל, [אז הלוקח] מקבל [עשר אחוז יין רע. ומרתף הגמ'] אין לדייק כך אלא [הוא הדין אע"ג שלא א"ל להטעים את המאכל לא מקבל [שום יין רע], וזה שהעמדנו [את הציור] שא"ל להטעים את המאכל, משום שקשה הסתירה בין זה לזה [וכך אמר רב זביד, מרתף של יין אני מוכר לך אין בו חילוק בין א"ל להטעים את המאכל ללא א"ל אלא נותן לו יין שכולו יפה אבל אם א"ל מרתף זה של יין אני מוכר לך אז יש חילוק בדבר שלפעמים נותן לו יין שכולו יפה אלא שמקבל עליו י' חביות יין רע מתוך מאה וכגון שא"ל להטעים את המאכל אבל אם לא א"ל להטעים את המאכל נותן לו יין הנמכר בחנות וזה שלא כתוב כך בפירוש החילוק הזה ביין הנמכר בחנות היינו משום שרצה לדבר בהלכה של יין יפה].

אמר רב יהודה: יין הנמכר בחנות [פי' יין רע מכל יינות הנמכרים בחנות], מברכין עליו בורא פרי הגפן [ולא שהכל]. ורב חסדא אמר: למה [לברך בורא פרי הגפן] על יין רע [כדלקמן שריחו חומץ וטעמו יין]. שאלו שאלה מברייתא: על הפת שעפשה, ועל היין שהקרים, ועל תבשיל שעברה צורתו [פי' שהחמיץ], אומר שהכל נהיה בדברו [ולא ברכתו המיוחדת לו, שזה לא לחם יין ומזונות]. אמר רב זביד: מודה רב יהודה

²⁶ עי' ש"ע (ח"מ סי' רל ס"ב): הוב"ד לעיל הערה 25.

²⁷ עי' ש"ע (ח"מ סי' רל ס"א): הוב"ד לעיל הערה 15.

²⁸ עי' ש"ע (ח"מ סי' רל ס"ג): אמר לו מרתף זה של יין נותן לו יין הנמכר בחנות שהוא בינוני לא רע ולא יפה והוא הדין אם אמר חבית זה של יין: יין הנמכר בחנות - פירוש, שהתחיל קצת להחמיץ (סמ"ע).

שלמדנו: [מי שיש לו כמה חביות יין, ורוצה להפריש מחבית א' התרומות ומעשרות על חביות אחרות, ועוד מעט מעט כפי מה שימכור באותו היום] הבודק את החבית להיות מפריש עליה תרומה והולך [דאין מפרישין מן החומץ על היין דשני מינין הן], ואחר כך [פי' לטוף חדש או חדשיים] נמצאת חומץ, כל ג' יום ודאי, מכאן ואילך ספק²⁹.

מה פירוש דברי המשנה [האם הג' ימים הם ג' ימים ראשונים או אחרונים]. א"ר יוחנן, כך נאמר: כל ג' ימים הראשונים [הסמוכים לבדיקה] ודאי יין [דבפחות מג' ימים אין היין נעשה חומץ ויפה תרם מה שתרם באותן ג' ימים וא"צ הלוקח מזה באותן ג' ימים לחזור ולהפריש חומץ]. אבל ג' ימים הראשונים [הסמוכים] ודאי יין [דבפחות מג' ימים אין היין נעשה חומץ עד ג' ימים], מכאן ואילך ספק [שמא לא התחיל להחמיץ עד ג' ימים קודם שנמצא חומץ והשתא בשעת מציאה הוא הנעשה חומץ הלכך הוי תרומה מספק ויחזור ויתרום].

למה [טעם] יין נעקר [ומתחיל להחמיץ] מלמעלה [פי' בפי החבית ומעט מעט מתחמץ ויורד כל ג' ע' דשבסוף ג' נעשה כולו חומץ], וזה [הבעלים] טעם אותו [היין] ולא נעקר [טעם היין ולא התחיל להחמיץ, ואפילו] אם תאמר [שמיד] אחרי שטעמו [טעם היין] נעקר, והיה ריחו של חומץ וטעם יין, וכל שריחו חומץ וטעמו יין [דינו כ]יין [לענין תרומות ומעשרות]³⁰.

ורבי יהושע בן לוי [פירש את המשנה אחרת] אמר: כל ג' ימים האחרונים ודאי חומץ [ומה שהפריש עליו, הוא טבל, שריב"ל סובר שעיקר הקובע אם זה יין או חומץ הוא תלוי בריחו, וכיון שנמצא עתה חומץ ודאי, אז התחיל להריח ריח חומץ לפני כן ג' ימים, שבפחות מג' ימים לא נעשה חומץ גמור], מלפני זה ספק [אפי' ג' ימים הראשונים ספק, שמא עם סילוק ידי הבודק התחיל להריח כחומץ]. למה [טעם] יין נעקר מלמעלה [למעלה], ואפשר נעקר [טעם] יין ולא ידע, ואם תאמר [שטעם יין] נעקר מלמעלה למטה, הרי טעמו [והוא יודע] שלא נעקר, [אבל] אולי אחרי שטעמו [הטעם] נעקר, וריחו חומץ וטעמו יין, [וניין ש]ריחו חומץ וטעמו יין, [דינו כ]חומץ [לפי ריב"ל].

"דרומא" [פי' בני דרום] למדו בשם ר' יהושע בן לוי [פירוש אחר לדברי המשנה, ג' ימים] ראשונים ודאי יין [דאפילו אם באמת עם סילוק ידו התחיל להחמיץ ריחו חומץ וטעמו יין, עד ג' ימים, ולכן זה יין גמור, שכעת הבני דרום לומדים בדעת ריב"ל שטעמו יין וריחו חומץ דינו כ]יין, אבל ג' ימים] אחרונים ודאי חומץ, אמצעים ספק. [מקשה הגמ' הרי דברי הבני דרום] עצמם קשים [וסותרים את עצמם], שאמרת: [ג' ימים] ראשונים ודאי יין, וראים אם כן שאם ריחו חומץ וטעמו יין, [דינו כ]מין יין, ואחר כך אמרת: [ג' ימים] אחרונים ודאי חומץ, וראים אם כן, שאם ריחו חומץ וטעמו יין, [דינו כ]חומץ. מתרץ הגמ', באמת כנ"ל שטעמו יין וריחו חומץ דינו כ]יין, אבל כאן בג' ימים אחרונים זה ודאי חומץ מדובר] שנמצא חומץ חזק יותר מדאי, שאם לא נעקר [טעם היין לפני] ג' ימים, לא היה נמצא חומץ חזק.

[מקשה הגמ', למסקנה] כמו מי הוא [פי' רב יוסף] פשט [והסביר את דברי המשנה לאביי]. חולקים בה רב מרי ורב זביד, אחד אמר: כרבי יוחנן, ואחד אמר: כרבי יהושע בן לוי.

למדנו: המוכר חבית יין לחברו והחמיצה [כאשר הוא היה עוד באותו החבית של המוכר], אמר רב: כל ג' ימים הראשונים ברשות מוכר [שהדבר ידוע שאין היין מחמיץ בפחות מג' ימים משהתחיל להריח ריח חומץ ואפילו אם ריחו חומץ וטעמו יין, נחשב כ]יין, עכ"ז הוא עוד באחריות מוכר הוא שהרי נתקלקל כבר ברשותו וכמי שמכר לו חומץ דודאי משהתחיל להריח חומץ סופו להעשות חומץ ודמי למוכר יין ונמצא חומץ], מכאן ואילך, ברשות לוקח.

²⁹ עי' רמב"ם (תרומות פ"ה ה"ד): הבודק את החבית והניחה להפרישה תרומה על אחרים עד שתעשה כולה תרומה ויתננה לכהן, ולאחר זמן בדקה ומצאה חומץ, מעת שבדיקה תחלה עד ג' ימים ודאי יין וכל יין שחשב אותו הימים שהתרומה שלו בחבית זו הרי הוא מתוקן, מכאן ואילך ספק וצריך להפריש ממנו תרומה שנייה.

דרך אמונה: הבודק את החבית. כי כשמיניח חבית יין להיות מפריש ממנה צריך לבדקה מתחלה אם היא חומץ או יין כגון שיפריש ממנה משהו ויטעום או שיטעום בריח או שיש אנשים שמקישין על החבית מבחוץ ויודעים אם היא חומץ או יין ואחרי שבדק שוב א"צ לחוש ויכול להפריש עליה עד הפרק שיבאר בהכ"ה:

והניחה להפרישה. ואף על גב שאסור להפריש תרומה שלא מן המוקף משכחת לה שעבר ועשה א"נ בתרומת מעשר שמוטר כנ"ל פ"ג ה"כ א"נ בע"ש ועי"ט דמותר להרבה פוסקים לעשר שלא מן המוקף לכבוד שבת וי"ט כנ"ל פ"ג ה"ז ס"ק קמ"ו א"נ במקום שיכול לצאת מזה תקלה דמותר כדלקמן פ"י ממעשר ה"י או כגון שהי' מרתף מלא חביות של יין וכולן נגעו זה בזה ובדק א' מהן ואח"כ הפריש ממנה כל פעם על החביות שלוקח דהוי מוקף ובחביות פתוחות שאם היו סתומות הרי צריך לפתחן כנ"ל פ"ג ה"ח או שהקיף ולא קדקק אם החמיצה או לא:

עד שתעשה כולה תרומה. וקובע מקום כל פעם כגון בתחלה בתחתיתתה ואח"כ בפירות הסמוכין להתרומה וכן בכל פעם:

תרומה. וה"ה במעשרות:

ויתננה לכהן. אבל קודם שנתמלא החבית אין חייב לתתה לכהן מיהו אם הכהן בא לבקש אפשר שצריך ליתן לו חלקו גם קודם שנתמלא:

ולאחר זמן בדקה ומצאה חומץ. ואפשר שאם בדקה באחד מזמני הפרק בדסמוך הכ"ה א"צ לחוש למפרע שאז הזמן שהיינות מחמיצין וצ"ע:

ומצאה חומץ. אבל אם רק ריחו חומץ וטעמו יין דינו כ]יין:

עד ג' ימים ודאי יין. שאילו הי' מתחיל להחמיץ אז ג' ימים קודם כבר ריחו חומץ וכיון שלא הרגיש בריח חומץ ע"כ שעד ג' ימים עדיין הי' יין:

מכאן ואילך ספק. ואפשר שאם נמצא חומץ חזק מאד אז ג' ימים האחרונים ודאי חומץ דאי לא החמיץ לפני ג' ימים אינו יכול להעשות חומץ חזק כזה ויש מקצת פוסקים דס"ל דלעולם ג' ימים האחרונים ודאי חומץ אפי' אינו חומץ חזק אבל דעת רוב הפוסקים כרבנו:

ספק. ויש פוסקים שהוא ודאי חומץ [חוץ מג' ימים הראשונים] דהעמיד טבל על חזקתו ויכול לחזור ולהפריש בברכה כיון שיש רעותא לפנינו:

וצריך להפריש ממנו. על כל מה שהפריש תרומה שניה בלא ברכה ודוקא על מה שעדיין קיים אבל על מה שנאכל א"צ להפריש שאינו מועיל לכוון:

ממנו תרומה שניה. מכל מה שהפריש על זה מחבית זו ויפריש מיני' ובי' שאם יפריש ממקום אחר אפשר שיפריש מחיוב על הפטור כיון שהוא ספק:

תרומה שניה. ואם מצא חומץ חלש מאד שבדאי לא נהי' מזמן מרובה שא"כ הי' חזק יותר א"צ לחוש אלא לזמן שיכול להחמיץ ולהיות עתה חומץ כזה ולא קודם:

שניה. ואין אחת מהן מדמעת ואין חייבין עליה חומש ואם נפלו שתיהן למקום א' מדמעות כקטנה שבשניהן וכדין דלעיל הכ"ב:

³⁰ עי' ש"ע (או"ח סי' רד ס"ג): ריחיה חלא [פי' חומץ] וטעמיה חמרא, חמרא הוא ומברך עליו בורא פרי הגפן.

משנה בבורה: ריחיה חלא וכו' - סעיף זה וסעיף ד' באו לבאר אודות יין שהתחיל להתקלקל ומטבעו שמתחלה מתקלקל ריחו ואח"כ טעמו:

ועי' ש"ע (או"ח סי' ערב ס"ג): מקדשין על יין שבפי החבית, אף על פי שיש בו קמחין. הגה: ויש אוסרין לקדש עליו אלא סנינו תחלה להעביר הקמחין.

(הגהות מרדכי פרק המוכר פירות ובי' בשם א"ח ותוס') ועל יין שבשולי החבית, אף על פי שיש בו שמרים; ועל יין שחור; ועל יין מתוק; ועל יין דריחיה חלא וטעמיה חמרא. ומ"מ מצוה לברור יין טוב לקדש עליו.

משנה בבורה: קמחין - היינו נקודות לבנות אבל אם יש עליו קרום לבן אין מקדשין עליו וכ' הא"ר דכשהסיר הקרום אין להחמיר:

מתוק - מדסתם משמע בין שנתבשלו הענבין בחמה יותר מדאי ועי"ז היין מתוק מאד ובין שהיין מתוק מאד מחמת הפירות עצמן שהיין הזה הוא גרוע

ופסול לנסכים ואפ"ה כשר לקידוש ועיין בה"ל:

ומ"מ מצוה וכו' - היינו אף דמקדשין אכל הני אף לכתחלה מ"מ מצוה מן המובחר לברור יין טוב וע"כ טוב שלא יקח מסתם יין שבמרתף לקידוש עד

שיראה מתחלה אם אינו מקולקל:

ושמואל אמר [אינו חייב באחריותו אע"פ שהחמיץ בתוך חבית של המוכר, משום ש]יין מדלג על כתף האדם [כלומר מזלו גורם חטא של בעל היין].
 רב יוסף עשה מעשה [פי' דן דיין] כרב בשכר³¹, וכמו שמואל ביין. וההלכה כמו שמואל³².

החכמים למדו: אחד שכר תמרים³³, ואחד שכר שעורים, ואחד שמרי יין [פי' תמד והוא שנותנים מים על שמרים ומקבל טעם יין], מברכין עליהם שהכל נהיה בדברו [ולא בורא פרי העץ בשכר תמרים, ולא בורא פרי האדמה או בורא מיני מזונות על שכר שעורין ולא בורא פרי הגפן על שמרי יין, שהם לא חשוכים]. אחרים אומרים: [מה שחכמים אמרו שבשמרי יין מברכים שהכל נהיה בדברו, אני חולק על זה וסובר] שמרים שיש בהם טעם יין [אז התמד שעושים משריית מים עליהם], מברך עליהן בורא פרי הגפן. רבה ורב יוסף שניהם אמרו: אין הלכה כאחרים.

אמר רבא: לפי כולם, [אם אתה] שם שלש [כוסות מים על שמרים] ויוצא ארבעה [כוסות של תמד]³⁴, הוא יין [ומברכים עליו בורא פרי הגפן,

³¹ עי' ש"ע (ח"מ סי' רל ס"ז): המוכר חביות של שכר לחבירו והחביות של מוכר, והחמיצה בתוך ג' ימים הראשונים, הרי הוא ברשות מוכר ומחזיר את הדמים, מכאן ואילך ברשות לוקח.

המוכר חביות של שכר כו' - שכר אין דינו כדיון יין, שהיין תלוי במזל אדם טפי, לפיכך אפילו אם נמצא חומץ תוך ג' ימים אין המוכר חייב באחריותו, שאנו אומרים יין היה כשקנאו ומזלו גרם לו שמייהר להחמיץ, והיינו דוקא בדהיה יכול לשתותו בתוך ג' יום אם היה שותה כדרכו וכנ"ל, משא"כ בשכר, לפיכך המוכר חביות של שכר כו' (סמ"ע).

והחמיצה בתוך ג' ימים - לפיכך אם החמיץ תוך ג' ימים הוא באחריות המוכר, ואפילו קיבל המעות צריך להחזירם, דכיון שנמצא חומץ תוך ג' ימים ודאי התחיל להחמיץ כבר, ואף על גב דריחיה חומץ וטעמא שכר נחשב כשכר, מ"מ על שכר כי זה לא יהיה אינש דמי, כיון שכבר התחיל הקלקול שממנו נתקלקל, ואפילו טעמו והוה ריחא וטעמיה שכרא, ודאי לא טעמו שפיר. החמיץ אחר ג' ימים הוא באחריות הלוקח, ואפילו לא נתן המעות חייב ליתן כיון דטעמיה והוה בסיס, ומיהו אי לא טעמו, המוציא מחבירו עליו הראיה כיון דספיקא הוא. וכל זה שונה ממש"כ לעיל (סי' רכד ס"ב), ולקמן (סי' רלב ס"א), דאם מכר בהמה אף בספק אם נעשה טריפה בבית המוכר או בבית הלוקח מ"מ ההפסד הוא ללוקח, ואפילו אם עדיין לא נתן הלוקח צריך ליתנם לו, דשאני כאן דכל שכר עומד להחמיץ כשמהיין אותו ואין לנו להעמידו על חזקתו, משא"כ בהמה דאית לה חזקת בריאות (סמ"ע).

³² עי' ש"ע (ח"מ סי' רל ס"ה): המוכר יין לחבירו ונתנו הלוקח בקנקניו והחמיץ מיד אינו חייב באחריותו ואע"פ שא"ל לתבשיל אני צריך לו, ואם ידוע שיינו מחמיץ הרי זה מקח טעות (אם אמר לו למקפה):

ונתנו הלוקח בקנקניו כו' - ואפילו הקנקנים חדשים וטובים, אפילו לא טלטל הלוקח הקנקן על כתיפו כלל, אפילו הכי אמרינן מנח העירווי שעירוהו מקנקן המוכר לקנקן הלוקח הוא שגרם לו להתקלקל (סמ"ע).

שיינו מחמיץ - פירוש, דרכו להחמיץ בשיהוי זמן מועט, כי כן היה בשנים שעברו (סמ"ע).

אם אמר לו למקפה - פירוש, אבל אם לא אמר לו למקפה, יכול המוכר לומר לו לא היה לך לשהותו, והני מילי, היכא דשהה הלוקח טפי ממאי דראוי לשהויי כו', וכמ"ש הרמ"א בסעיף הבא (סמ"ע).

³³ עי' ש"ע (ח"מ סי' רד ס"א): הוב"ד לעיל הערה 4.

³⁴ עי' ש"ע (או"ח סי' רד ס"ה): שמרי יין, מברך עליהם בורא פרי הגפן; נתן בהם מים, אם נתן שלשה מדות מים ומצא ארבעה, הוה ליה כיון מזוג ומברך: בורא פרי הגפן, אם מצא פחות, אף על פי שיש בו טעם יין, קיוהא בעלמא הוא ואינו מברך אלא שהכל; והיינו ביינות שלהם שהיו חזקים, אבל יינות שלנו שאינן חזקים כל כך, אפילו רמא תלתא ואתא ארבעה אינו מברך עליו בפה"ג; ונראה שמשערים בשיעור שמוזגים יין שבאותו מקום. הגה: ובלבד שלא יהא היין אחד מששה במים, כי אז ודאי בטל (אגור).

משנה ברורה: שמרי יין - היינו בשלא נתן עליהם מים אלא שמהם גופא ומפני שיש בהם לחלוות יין מברך בפה"ג. ואף דשמרים אזוקי מזיק אפשר דמיירי שמצ"ק הלחלוותי מהם:

שלשה מדות וכו' - מיירי בשמרים של ענבים שדרכו אותן שנעשה בלי תערובות מים אבל ביין צמוקים שלנו שנשרה מתחלה הצמוקים עם מים א"כ גם בלחלוותי יין שיש בהשמרים מעורב מתחלתו הרבה מים וכשנתן עוד מים בודאי נבטל כח היין שהיה בו תחלה:

ואם מצא פחות וכו' - ודוקא בשמרים ומשום דלחלוותי יין שיש בהן אינו חשוב ל"כ אבל יין גופא שיצא מדריכת ענבים אם שפך עליהם מים אפי' יותר משלשה חלקי' עד קרוב לששה ג"כ יין גמור הוא וכדלקמ' בה"ג' ובעינן רק שיהיה בו טעם יין שראוי לשתיה ע"י מזיגה זו ודרך בני אדם לשתותו במקום יין ע"י שיהיה זו דאל"ה אמרינן דבטלה דעתו אצל כל אדם:

אלא שחלה - ואחריו ברכת ב"ר:

וכאן] רבא [הולך] לשטתו, שאמר רבא: כל יין שלא מוסיפים שלש [חלקי] מים [לכל חלק] אחד [של יין], אינו יין.

[וכן לפי כולם אם אתה] שם שלש [כוסות מים על שמרים] ויוצא שלש [כוסות של תמד], זה אינו כלום [פי' אינו יין אלא מים], כאשר נחלקו [חכמים ואחרים לעיל], ששם שלש [כוסות מים] ויוצא שלש וחצי [כוסות תמד], החכמים סוברים: שלש [כוסות מים] נכנס [לחבית של השמרים] ושלש [כוסות מים] יצאו [היינו אותם שנכנסו יצאו, וזה מים ואל יין], ונשאר חצי [כוס יין], וחצי [כוס יין] בשש חצאי [כוס] מים, אינו כלום [פי' אינו יין]. ואחרים סוברים: שלש [כוסות מים] נכנסו [לחבית של השמרים], ושתים וחצי [כוסות] יצאו, ונשאר לו מדה [אחת של יין], ומדה [אחת של יין מעורב] בשתים וחצי [מדות של מים], הוא יין מעולה.

[הגמרא מקשה על רבא]: וכי חולקים [אחרים ורבנים שאם כמות התמד] גדולה מכמות [המים שנתן על השמרים, שדינו כיון]. והרי למדנו במשנה

ובלבד שלא יהא וכו' - דברי הג"ה אין לו ביאור דהמחבר הלא בא להחמיר דביינות שלנו לא סגי שיהיה רק רביעיית יין ואפילו אם הדרך באותו מקום לעשות מזיגה גדולה הלא פחות מרביעיית יין בודאי לא מהני אפילו ביינות שלהם שהיו חזקים ומהרמ"א משמע דמהני עד קרוב לששה חלקים מים ובאמת דדברי האגור לא קאי על שמרים דשמרים השיעור כמו שכתב המחבר והוא מיירי בין ענבים גופא כשמוזגו עם מים דעד קרוב לששה שם יין עליו וכנ"ל:

כי אז וכו' - ואם היין יותר מאחד מששה במים שם יין עליו ובלבד שיהיה בו טעם וריח של יין ודרך בני אדם לשתות יין במזיגה כזו וכנ"ל בסוף סק"ט ודע דדברי הג"ה זו מיירי ג"כ ביין חי שנעשה מתחלה בלי תערובת מים ולכן ראוי שיתוסף עליו אח"כ הרבה מים ויהיה שם יין עליו אבל ביין צמוקים שלנו שנעטר מתחלה הצמוקים בהרבה מים אין שייך כלל אח"כ מזיגה כזו ואפילו פחות מזה מתבטל שם יין ע"ז ועיין לקמן בסי' רע"ב במ"ב סק"ט שם נתבאר היטב דין זה:

ודאי בטל - אפילו יש בו טעם יין ואף דבעלמא ק"ל טעם כעיקר דאורייתא כאן לא חשיב טעם דכקיוהא בעלמא דמי. ואם נתערב יין בשאר משקין עיין לעיל בסימן ר"ב ס"א בה"ג' ובמ"ב מש"כ שם:

ושאלו סתירה: של הקדש לעולם אסור, ושל מעשר לעולם מותר. יש סתירה בין הקדש להקדש, ויש סתירה בין מעשר למעשר. הקדש להקדש אין קושי [וסתירה]: כאן [שאסור לעולם מדובר] בקדושת הגוף [שהקדש יין לנסכים], כאן [שמותר כפעם הרביעי מדובר] בקדושת דמים [שהקדש חבית יין לבדק הבית].

מעשר למעשר גם כן אין קושי [וסתירה]: כאן [שאסרו הפעם הראשון מדובר] במעשר ודאי, כאן [שהתיר] במעשר של דמאי [שהופרש מפירות הלכותין מעם הארץ ורבנן הקילו בו משום שרוב עמי הארץ מעשרין]. א"ר יוחנן משום ר"ש בן יהוצדק: כדרך שאמרו לענין איסורן [שבתורה ראשון ושני נחשב כיון], כך אמרו לענין הכשירן [פי' להכשיר פירות לקבל טומאה. מקשה הגמ' באיזה הכשיר [מדברים כאן]. אם הוא מים [שאין השמרים הופכים אותו ליינן], הרי הוא מכשיר [פירות לקבל טומאה, וכן] אם הוא יין, הרי הוא מכשיר [פירות לקבל טומאה].

[מתרץ הגמ' לא [מדובר כך, אלא] צריך [לומר שמדובר], שתמד [פי' ששפך על השמרים] מי גשמים. [מקשה הגמ', הרי גם בזה לא משנה אם זה יין או מים] כיון שהוא לקח אותם ושם אותם בכלי, החשיב אותם [להיות משקים, ורק אז מכשירים פירות לקבל טומאה].

לא [מדובר כך, אלא] צריך [לומר שמדובר], שנמדד מאלין [פי' שנפל מי גשמים לחבית שהיה בו שמרים]. וכיון שנמשך [מי גשמים לתוך החבית] קצת קצת [פי' פעם אחר פעם] הוא מחשיב אותם [שהוא מרוצה בהם, וגם מים מכשירים, וקשה]. אמר רב פפא [כאן מדובר שכאשר המי גשמים נכנסו לחבית] פרה ששתתה [אותם] כל פעם [ולכן בשלישי אין מחשבה שיהיו שם].

אמר רב זוטרא בר טוביה אמר רב: אין אומרים קידוש היום של שבת] אלא על היין הראוי לינסך על גבי המזבח³⁷. מה זה בא למעט. אם תאמר למעט יין מגתו [היינו פחות מ' יום], והרי ר' חייא לימד: יין מגתו לא יביא [לנסך על המזבח], ואם הביא, כשר³⁸. וכיון דאם הביא כשר, אנהנו אפילו לכתחלה³⁹ [מכשירים לקידוש של יום השבת],

המתמד [פי' מערבב מים בשמרים]⁵, ונתן מים במדה, ומצא כדי מדתו [ולא נוסף על המדה על ידי השרייה בשמרים], פטור [ממעשר], ור' יהודה מחייב [במעשר]. עד כאן לא חולקים [התנא הראשון ור' יהודה] אלא [אם בסוף יש] כדי מדתו [ולא יותר], אבל [אם אחרי השרייה יש] יותר מכדי מדתו [אפילו קצת, שנוסף על ידי השמרים] לא חלקו [ולפי כולם חייב במעשר, והוא הדין לענין ברכתו, שברכתו בורא פרי הגפן].

[מתרץ רבא, לא] הוא הדין אפילו ביותר מכדי מדתו חולקים [אם חייב במעשר או לא], וזה [שהמשנה הזכיר] שחלקו בכדי מדתו, להודיע את כחו של ר' יהודה [שמחייב במעשר אע"פ שלא נוסף בכלל].

כבר נחמנו בר יצחק שאל את רב חייא בר אבין: שמרים שיש בהן טעם יין, מהו [האם מברכים עליהם בורא פרי הגפן, ור"נ ב"י לא ידע הברייתא הנ"ל דאם היה יודע, היה צריך לשאול אם הלכה כאחרים או כרבנן]. אמר לו: וכי אתה חושב שזה יין, זה רק חריפות [של השמרים וזה הסיבה לטעמו ולא משום שהוא יין, ולכן אין מברכים עליו אלא שהכל נהיה דבריו].

החכמים למדו: שמרים של תרומה⁶ [ששמו עליהם מים, פעם] הראשון [ופעם] השני [שמצא רק כדי מדתו] אסור [לזרים מדרבנן], ונבפסם [השלישי מותר. רבי מאיר אומר: אף שלישי [אסור לזרעים אם יש בו] נתן טעם.

[ושמרים] של מעשר³⁵ [שני שהוסיפו לו מים ונמצא כדי מדתו, הפעם] הראשון אסור [לאכול מחוץ לירושלים, אבל הפעם] השני מותר. רבי מאיר אומר: אף שני [אסור לאכול מחוץ לירושלים אם יש בו] נתן טעם.

[ושמרים] של הקדש³⁶, [שהוסיפו עליהם מים ונמצא כדי מדתו, אפילו פעם] שלישי אסור, [ופעם] רביעי מותר. ר"מ אומר: אף רביעי [אסור אם יש בו] נתן טעם.

³⁵ ע"י רמב"ם (מעשר שני ונטע רבעי פ"ג ה"ב): כל שמותר לזרים לאוכלו בתרומה כך מותר במע"ש לאוכלו בתורת חולין, שמרים של מע"ש שנתן עליהם מים, ראשון אסור כמעשר ושני מותר כחולין, ושל דמאי אפילו ראשון מותר.

דרך אמונה: כל שמותר לזרים לאכול בתרומה. היינו כל מה שמנה רבנו בפ"א מתרומות ה"י "א "ב "ג מענין עוקצין וקליפות וגרינין וסובין וקניבה וניצלות וקניבה כל האסורין שם אסורין גם במע"ש וכל המותרין שם מותרין גם במע"ש חוץ משמרים שיש חילוק בין תרומה למע"ש כדמסיים רבנו: שמרים של מע"ש. שקרא שם מע"ש על היין עם השמרים והסיר את היין ועתה רוצה לתת מים על השמרים ושיקלוט טעם היין:

של מע"ש. "א דה"ה של מעשר עני צריך לתת לעניים את הראשון אבל הרבה חולקין ע"ז:

שנתן עליהם מים. ובבלבן עם המים וסיננן במסנת: ראשון אסור כמעשר. דהיינו שנתן עליו מים פעם א' וקלטו טעם היין: אסור כמעשר. שאסור לאכול חוץ לירושלים ואסור לטמאים וכל דיני מע"ש עליו:

כמעשר. ואף על גב שלא יצאו מים יותר ממה שהכניס ואפי' אין בהם טעם יין גמור אלא קיוהא בעלמא אסור:

ושני מותר כחולין. דהיינו שאחר שהסירו את המים נתן פעם שני' מים על השמרים וחזרו וקלטו עוד פעם טעם יין מותרין כחולין ואין בהם קדושת מע"ש ואף על גב דגבי תרומה אסור חכמים גם את השניים ככל פ"א מתרומות ה"ב היינו בתרומה דחייב זר עליו מיתה החמירו חכמים אבל במע"ש לא החמירו בזה:

מותר כחולין. ואף על פי שיש בו עדיין קצת טעם יין מתבטל הטעם ולא חשיב ואפי' מצא כדי מדתו שהכניס מיהו אם נתן מים שלשה מדות ויצאו ארבעה זה פשוט דאסור וכ"ז בנתן עליהם מים אבל אם לא נתן עליהם מים אלא שמסנן השמרים עצמן במסנת בלא מים ויוצא מהן משקין ואח"כ חוזר ומסננן וכן כמה פעמים [וכן אם נתן עליהן יין אחר] אפי' עד עשירי אסורין כ"ז שיש בהן טעם יין אבל אם אין בהן טעם יין מותרין:

ושל דמאי. דהיינו מע"ש של דמאי כיון דרוב ע"ה מעשרין ואינו אלא מדרבנן לא גזרו כלל על השמרים מיהו נראה דכ"ז בנתן עליהן מים אבל אם לא נתן עליהן מים אלא כדמאי וכן אם נתן שלש מדות ויצאו ארבעה. מגורה שפינה ממנה חטים של מע"ש א"צ ללקטן א' א' אלא מכבד כדרכו ונותן לתוכו חולין וכן חבית של שמן מע"ש שנספכה א"צ לטפח מהכתלים אלא שופכה כמו בחולין וכן המערה מכד לכד דיו בג' טיפין בסוף שלא חמירא מתרומה שנתבאר לעיל פ"א מתרומות ה"ד ט"ו:

³⁶ ע"י רמב"ם (טומאת אוכלין פ"ג ה"ז): שמרים של תרומה שנתן עליהן מים כבר ביארנו בתרומות שהראשון והשני אסור לזרים ושל הקדש בדק הבית אף השלישי אסור, ושל קדשי מזבח לעולם אסור, ושל מעשר שני הודאי ראשון בלבד אסור, כשם שאמרו לענין איסורן כך אמרו לענין הכשירן, כגון שנמדדו

מאליהן והיתה בהמה שותה ראשון ראשון, שאם היה האדם הוא שמסיר המים הראשונים, אף על פי שמאליהן נפלו כיון שחשבן והקפיד עליהן מכשירין.

³⁷ ע"י ש"ע (אר"ח סי' ערב ס"א): אין מקדשין על יין שריחו רע, אף על גב דריחיה וטעמיה חמרא, ולא על יין מגולה אפילו האינדא שלא קפדינן אגילוי. הגה: ואין מקדשין על היין דריחיה חמרא וטעמיה חלא.

משנה ברורה: אין מקדשין - אפילו אין לו יין אחר ואפילו בדיעבד אם קידש משמע מדברי הרמב"ן שהובא ב"י שלא יצא ועיין בבה"ל. ואם מותר להבדיל על היין כזה עיין בחדושי רע"א שמסתפק בזה ול"ג פשוט הדבר לאיסור כיון שהטעם הוא משום הקריבהו נא לפחתך אח"כ מצאתי בברכי יוסף שכ"כ בשם ספר בית יהודה. ופשוט דה"ה על השכר שריחו רע אין מקדשין:

שריחו רע - היינו שמסריח קצת מחמת שמונח בכלי מאוס ואף דמברכין עליו בפה"ג אפי' לקדש אסור משום הקריבהו נא לפחתך וגו'.

דלא קפדינן אגילוי - משום שאין מצויין אצלנו נחשים אפי' אסור משום הקריבהו נא לפחתך מיהו אם עמד שעה מועטת מגולה אין להקפיד האינדא כ"ז שלא נמר טעמו וריחו וכתב הח"א דדוקא במקום שהיין ביוקר שלא קפדי כולי זה בגילוי מועט אבל המקדש על השכר יהיה זהיר בזה ונראה דבאין לו אחר אין להקפיד בדיעבד גם בשכר כמו ביין:

וטעמיה חלא - דבתר טעמא אזלינן וכחלא דמי ולכן לקמן בס"ג בטעמיה חמרא מקדשין עליו אף על גב דריחו חלא וטעמיה חלא נקרא כל שבני אדם נמנעין לשתותו משום חמיצותו וכמ"ש סימן ר"ד ס"ד וכתבו האחרונים דלחנם העתיק הרמ"א דין זה דגם בפה"ג אין מברכין עליו כדאיתא שם וכ"ש שאין מקדשין:

³⁸ ע"י רמב"ם (איסורי מזבח פ"ו ה"ט): ואלו הן היינות הפסולין לגבי המזבח: המתוק והמעושן והמבושל באש או בשמש או שנסתנה טעמו בבישול, אבל יין שמחממין אותו בשמש ולא נתנה בו טעם בישול, וכן יין צמוקין ויין מגית שלא שהה ארבעים יום, ויין הדלית ויין כרם הנטוע בבית השלחן או בבית הזבלים, או יין פגים שנזרע זרע ביניהן, או יין כרם שלא נעבד, כל אלו היינות לא יביא לכתחלה ואם הביא כשר.

³⁹ ע"י ש"ע (אר"ח סי' ערב ס"ב): יין מגתו מקדשין עליו; וסוחט אדם אשכול של ענבים ואומר עליו קידוש היום.

משנה ברורה: יין מגתו - ומ"מ מצוה מן המובחר ביין ישן והיינו כשכבר עבר עליו מ' יום:

וסוחט אדם - בזה אשמועינן רבותא טפי אף שהוא חדש לגמרי שזה מקרוב שסוחט קודם השבת אפי' מותר לקדש עליו:

שאמר רבא: [אפילו אם] סוחט אדם אשכול של ענבים ואומר עליו קידוש היום⁴⁰ [ולא נשתתה אפילו דקה, והיא כשרה].

ואלא [מה שאמרנו שיין שלא כשרה לנסך על גבי המזבח לא כשרה לקידוש בא] למעט [יין] מפיה [של החבית, ושם יש כמין גרגרים דקים לבנים שעולים על פני היין] ומשוליה [פי' קרוב לשמרים]⁴¹, והרי רבי חייה לימד: מפיה ומשוליה לא יביא [לנסכים], ואם הביא, כשר.

ואלא [מה שאמרנו שיין שלא כשרה לנסך על גבי המזבח לא כשרה לקידוש בא] למעט יין שחור, [וכן יין] בורק [שהוא לבן ורע, וכן יין] היליסטון [פי' מתוק וחלש מאד, וכן יין] של מרתף [סתם יין שלא נבדק, והרי כנ"ל יש חביות רעות וקוססות, וכן יין] של צמוקים. והרי למדנו: בכולן לא יביא [לנסכים], ואם הביא, כשר.

ואלא [מה שאמרנו שיין שלא כשרה לנסך על גבי המזבח לא כשרה לקידוש בא] למעט יין קוסס [פי' הנמכר בחנות ופסול שאינו משכר], [וכן יין] מזוג [שאינו משכר, וכן יין] מגולה [שמא שמה ממנו נחש], [וכן יין] של שמרים [כנ"ל תמר, שהיו שמרים ושפכו עליהם מים], [וכן יין] שריחו רע [אבל יש בו טעם יין], שלמדנו: בכולן לא יביא [לנסכים], ואם הביא, פסול⁴².

[מקשה הגמ', מה שרב אמר לעיל שיין שאינו כשר לנסכים אינו כשר לקידוש היום] מה הוא בא למעט. אם זה למעט [יין] קוסס, הרי זה מחלוקת ר' יוחנן ור' יהושע בן לוי [כנ"ל].

ואם זה בא למעט מזוג, [הרי מזוג] היא מעלה [לקידוש], שאמר רבי יוסי ברבי חנינא: מודים חכמים לר"א בכוס של ברכה, שאין מברכין עליו עד שיתן לתוכו מים [ורק אז ראוי לשתיה].

ואם זה בא למעט מגולה, [הרי] זה סכנה⁴³ [ואפילו ללא קידוש אסור לשתות].

ואם זה בא למעט [יין] של שמרים, איך מדובר. אם הוא שם שלש [מידות של מים על השמרים] ויש ארבעה [מידות תמד], הרי זה יין מעולה⁴⁴. ואם הוא שם שלש [מידות של מים] ויש שלש וחצי [מידות של תמד], הרי זה מחלוקת רבנן ואחרים [כנ"ל].

אלא זה בא למעט [יין] שריחו רע⁴⁵. ואם תרצה לומר: באמת זה בא למעט [יין] מגולה, ואף על גב שהעבירו במסנת, כדברי ר' נחמיה [דאמר ארס נחש צף ועומד במקומו ויש לו תקנה בסינון], אפילו כך [זה פסול לקידוש ולנסכים משום] "הקריבהו נא לפחתך הירצך או הישא פניך" [הינו וכל דבר מגונה אסור לקרבן].

רב כהנא חמיו של רב משרשיא שאל את רבא: יין לבן [ורע כנ"ל], מה הוא [האם הוא כשר לנסכים]. אמר לו: "אל תרא יין [פי' לשתות] כי יתאדם [פי' שמשכר יותר מדאי]"⁴⁶ [ורואים מכאן שיין אדום קודם לנסכים שמשכר יותר מיין לבן ורע].

⁴⁰ עי' ש"ע (אר"ח סי' ערב ס"ב): הוב"ד לעיל הערה 39.

⁴¹ עי' ש"ע (אר"ח סי' ערב ס"ג): הוב"ד לעיל הערה 30.

⁴² עי' ש"ע (אר"ח סי' ערב ס"ה): יין חי אפי' אם הוא חזק דדרי (פי' שראוי למזוג) על חד תלת מיא, מקדשים עליו; ומ"מ יותר טוב למזוג ובלבד שיהא מזוג כראוי. הגה: ויינות שלנו יותר טובים הם בלא מציגה.

משנה ברורה: יותר טוב למזוג - היינו [כא] שהוא מצוה מן המובחר:

כראוי - היינו שלא יחלישנו יותר מדאי. והמברכין על היין שאין בו אלא מתיקות בעלמא וטעמו כמים מברכים לבטלה ואינם יוצאין ידי קידוש [ח"א] ועיין מה שכתבנו לקמיה:

⁴³ עי' ש"ע (אר"ח סי' ערב ס"א): הוב"ד לעיל הערה 37.

⁴⁴ עי' ש"ע (אר"ח סי' ערב ס"ז): שמרי יין או חרצנים שנתן עליהם מים, אם ראוי לברך עליהם בפה"ג מקדשין עליו. (וע"ל סי' ר"ד סעיף ה').

משנה ברורה: וע"ל סימן ר"ד - דשם מבואר איזה שמרי יין וחרצנים שמברכין עליהן:

עי' ש"ע (אר"ח סי' רד ס"ה): הוב"ד לעיל הערה 34.

⁴⁵ לרשב"ם יש גירסא שכאן מופיע הפוסק "ומשום הקריבהו נא לפחתך, והיינו זה פסול לנסכים ולקידוש משום מאיסו מיהו מברכים עליו בורא פרי הנפן.

⁴⁶ עי' ש"ע (אר"ח סי' ערב ס"ד): מקדשין על יין לבן, והרמב"ן פוסלו לקידוש אפי' בדיעבד, אבל מבדילין עליו, ומנהג העולם כסברא ראשונה.

משנה ברורה: על יין לבן וכו' - ולכ"ע מצוה לכתחלה [טז] לחזר אחר יין אדום אלא דאם אין לו אדום [זי] או שאינו משובח ס"ל לדעה זו דמותר לכתחלה לקדש על לבן:

אבל מבדילין עליו - אם [יח] הוא חמר מדינה שם שהכל שותין אותו והטעם שלא גרע משכר דק"ל לקמן בסימן רצ"ו ס"ב דמבדילין עליו אם הוא חמר מדינה [יט] וה"ה דמטעם זה מותר לקדש עליו בשחרית לכ"ע לפי מה שכתבו האחרונים לקמן בס"ט דבשחרית נוהגין להקל לקדש על כל משקה שהוא חמר מדינה:

קנקנים בשרון וכו'. למדנו: פיטסות [היינו] נאות [כשאר קדירות שבשרון] ומגופרות⁴⁷ [בגפרית והגפרית סותם את השבר ומחברו קצת ויכולין להשתמש בהן קצת אלא שאין מתקיימין זמן מרובה כשלמין והואיל ולא הווי שבורין לגמרי מקבל עליו י' לק'].
מתני'. המוכר יין לחבירו והחמיץ⁴⁸, אינו חייב [המוכר] באחריותו [מאחר ובשעת המכירה היה יין]. ואם ידוע ש[בכל שנה] יינו מחמיץ, הרי זה מקח טעות. ואם אמר [המוכר ללוקח] "אני מוכר לך יין

כסברא ראשונה - ובא"ר משמע דבין שהוא לבן יותר מדאי נכון לחוש לדעת הרמב"ן שלא לקדש עליו אלא בשעת הדחק [כ] שאין לו אדום:

⁴⁷ עי' רמב"ם (מכירה פ"ח ה"ד): המוכר קנקנים בשרון במקום שאין מנהג מקבל לכל מאה עשרה פיטסות, והוא שיהיו נאות ועשויות בגפרית.

⁴⁸ עי' ש"ע (ח"מ סי' רל ס"ה): הוב"ד לעיל הערה 32.

א"ר יהודה אמר רב: כל המתגאה בטלית של ת"ח [פ"י תוספת צניעות] ואינו ת"ח, אין מכניסין אותו במחיצתו של הקדוש ברוך הוא⁵³, שנאמר כאן "ולא ינוה", ונאמר שם "אל נוה קדשך" [פ"י לא יהיה לו מקום בנוה של הקב"ה].

אמר רבא: מי שמוכר לו חבית של יין לחנווני על דעת להשתכר⁵⁴ [פ"י שהחנווני ימכור את היין בחנותו וישתכר החנווני קצת ובעל הבית לא יקבל מעותיו אלא לאחר שיקבל החנווני מן הלוקחין והיין ברשותו המוכר ואין החנווני אלא שליח בעלמא ליטול שכר טרחו], והחמיץ על חצי או שליש [של החבית], ההלכה היא [שהמוכר] יקבל [את החבית בחזרה] ממנו. ולא אמרו [את זה] אלא שלא שינה [החנווני] בברז [לעשות נקב אחר בחבית], אבל [אם החנווני] שינה בברז, לא יוכל להחזיר למוכר החבית]. ולא אמרו [שהחנווני יוכל להחזיר למוכר החבית] אלא שלא הגיע יום השוק [ואי אפשר לומר שהחנווני התעצל במכירת היין], אבל אם הגיע יום השוק, לא יוכל להחזיר למוכר החבית].

ואמר רבא: מי שקיבל יין [מבעל הבית למחיצת שחר] על דעת שיביא אותו לנמל של "וול שפט"⁵⁵ [ששם היין יקר], ועד שהוא הגיע לשם, זל [מחיר היין], ההלכה היא [שבעל היין] מקבל עליו [כל ההפסד של היין, דאפילו אם הוקיר מיד לא היה לו רשות למכרו עד שמגיע לנמל ההוא, גם לענין זול היין עומד ברשות הבעלים. בני הישיבה] שאלו: [אם היין נהיה חומץ, מה [ההלכה, מי מקבל את ההפסד]. אמר לו רב הלל לרב אשי, כאשר היינו בבית מדרשו של רב כהנא אמר לנו: [אם היין נהיה] חומץ [לפי הגעתו לנמל ההוא, הבעל היין] לא [מקבל כל ההפסד], ודלא כר' יוסי בר' חנינא. ויש שאמרו: אפילו [אם היין נהיה] חומץ גם כן [הבעל היין] מקבל [כל ההפסד], כמו מי [זה ההלכה]. כר' יוסי בר' חנינא.

ישן, משל שנה שעבר כר'.

מבושם [פ"י שיתקיים כדרך היינות הטובים]⁴⁹, חייב להעמיד לו [יין שיתקיים] עד שבושעות [אבל אחרי זה חום תקופת תמוז מקלקל אפילו יין מבושם. ואם הוא מוכר לו יין] ישן, [הוא חייב ליתן לו יין] משל שנה שעבר. ונאום הוא מוכר לו [יין מיושן, הוא חייב ליתן לו יין] מלפני ג' שנים [פ"י שנה לפני שנה שעבר, וזה ג' שנים כולל השנה שבו הוא מוכר אותו].

גמ'. אמר ר' יוסי בר' חנינא: לא למדנו [שהמוכר אינו חייב באחריותו של היין שלן] אלא ב[מקרה שהלוקח קיבל היין ב]קנקנים של הלוקח [שיש לומר שכליו של הלוקח גרמו ליין להחמיץ], אבל ב[מקרה שהוא מכר לו היין ב]קנקנים של המוכר⁵⁰, [הלוקח יכול] לומר לו [למוכר]: הרי [כאן] היין שלך, והרי [כאן] הקנקן שלך [ונדאי יינך וכליך גרמו להחמיץ. מקשה הגמ' וכי [כאשר זה נמכר ב]קנקנין של המוכר מה זה משנה. אולי [שהמוכר] יגיד לו [ללוקח]: לא היה לך לשהות [עם היין כל כך הרבה זמן]. לא [מדובר כך, אלא] צריך [לומר שמדובר], שאמר [המוכר] לו [ללוקח, שאני מוכר לך יין] להטעים את המאכל [ולכן ודאי הוא ישהה בו הרבה שמן].

[מקשה הגמ'] ומה דחק את ר' יוסי בר' חנינא להעמיד את המשנה שלנו בקנקנין של לוקח ושומר לו [שהוא מכר לו יין] להטעים את המאכל. שיעמיד [את המשנה] בקנקנין של מוכר ושלא אמר לו [שהוא מוכר לו היין] להטעים את המאכל.

אמר רבא: [ההכרח של ר' יוסי לומר כך הוא משום שסוף] המשנה שלנו היה קשה לו, שלמדנו: אם ידוע שיינו מחמיץ, הרי זה מקח טעות, [והרי קשה] למה [זה מקח טעות]. אולי [שהמוכר] יגיד לו [ללוקח]: לא היה לך להשהות [את היין]. אלא לא יוכל להיות שזה מדובר במקרה שהמוכר יגיד לו שלא היה לך להשהות את היין, ולכן [לומדים מזה, שאמר [המוכר] לו [ללוקח] שהוא מוכר לו את היין] להטעים את המאכל, [וכך] לומדים מזה [שגם התחלת המשנה מדובר שהמוכר אמר שהוא מוכר לו יין להטעים את המאכל, ולכן מובן למה ר' יוסי למד את המשנה כן].

[הלכה זו של ר' יוסי שמעמיד את המשנה בקנקנים של לוקח ולא של מוכר, שאם הוא בקנקנים של מוכר יכול לומר לו הרי היין שלך וקנקנים שלך, וזה אחריותך] חולק על רב חייא בר יוסף, שאמר רב חייא בר יוסף: יין [כל מה שקורה לו, אומרים לו] המזל של בעל [היין] גרם אותו, שנאמר "ואף כי היין בוגד גבר יהיר וגו'" [פ"י למה היין בגד ונהיה חומץ, משום שהאדם מגיס דעתו בדבר שאין לו].

אמר רב מרי: מי שמתגאה⁵¹, אפילו על אנשי ביתו [פ"י אשתו] צועקים עליו [במזה אותו]⁵², שנא' "גבר יהיר ולא ינוה", מהו "ולא ינוה". בנוה שלו [פ"י בביתו, והוא אשתו].

⁴⁹ ע"י שר"ע (ח"מ סי' רל ס"ז): האומר לחבירו יין מבושל או מבושם אני מוכר לך חייב להעמיד לו עד העצרת אם הוא בקנקנין של מוכר, א"ל יין ישן אני מוכר לך נותן לו משל שנה שעברה, מיושן משל שלשה שנים וצריך שיעמוד ולא יחמיץ עד החג, ובמקום שיש מנהג ידוע הכל כמנהג המדינה. הגה: שכר אין דינו כיון וכל שהחמיץ תוך שלשה לקנייתו הרי זה ברשות מוכר לאחר שלשה ברשות לוקח ואם נתנו הלוקח לקנקניו הרי זה מיד ברשות לוקח. ראובן תובע לשמעון מכרת לי יין בחזקת יין טוב ושמעון אומר מה שטעמת אתה נוטל הדין עם המוכר ואם אומר שאח"כ ערבו זה כופר ישבע ויפטר.

עד העצרת - דמשם ואילך מתרבה החמימות ודרך היין להתקלקל (סמ"ע).

של מוכר - ועיקר כמחבר (ש"ך).

משל ג' שנים - פירוש, מיין הנתגדל לפני שתי שנים ושנה זו שעומדים בה היא השלישית, שהרי עתה חזר וגדל היין שלישי בכרם (סמ"ע).

ולא יחמיץ עד החג - הוא זמן בציר של שנה שלישית (סמ"ע).
שכר אין דינו כדון היין כו' - ע"י לעיל ס"ז וס"ק וס"ק (סמ"ע).

מה שטעמת אתה נוטל - פירוש, ואפילו מודה לו שיערבו, אלא אומר לפני קנייתך טעמתה וקנייתו ממני, הדין עם המוכר, דמסתמא טעמו קודם קנייה, אבל אי טוען עליו אמת שטעמתיה ואחר כך ערבתהו, בזה צריך ליטעם ונפטר (סמ"ע).

⁵⁰ ע"י שר"ע (ח"מ סי' רל ס"ו): מכר לו יין ונשאר בקנקניו של מוכר והחמיץ, אם אמר לו למקפה אני צריך, או שאמר לו לשתות מעט מעט אני צריך והחמיץ, מחזיר ואומר לו הרי יינך וקנקנך. ואם לא אמר ליה למקפה, וגם לא אמר לו לשתות מעט מעט, אינו יכול להחזיר, שהרי אומר לו למה לא שתית אותו ולא היה לך להשהות עד שיחמיץ. הגה: ודוקא ששהה יותר משיעור יומים דאורחיה דהאי לוקח למשתי כהדין חמרא:

אמר ליה למקפה - "א דאם היין בקנקנו דמוכר והחמיץ תוך ג' ימים, אפי' לא אמר ליה למקפה הרי הוא ברשות מוכר, א"כ טלטלו ומנדו על כתיפו (רע"א).

⁵¹ פ"י כי המתיהרי הוא מבדיל עצמו מבני אדם ובגאותו אפילו מאנשי ביתו הוא נבדל לעצמו וזה ענין גס רוח שהוא מסלק עצמו ולפיכך אינו מקובל על אנשי ביתו גם כן (מהר"ל).

⁵² ע"י תרגום יונתן מלכים ב' ח ג.

⁵³ פ"י כאשר עושה עצמו ת"ח ואינו ת"ח אין מכניסין אותו במחיצתו של הקדוש ברוך הוא כי כמדתי יושלם שרצה לכונו במחיצות ת"ח שהם קרובים אל השכינה על כן לא יכנס במחיצה של ת"ח כלל וידוע כי מחיצות הקדוש ברוך הוא הוא המדרגה הנבדלת השכלית וזאת היא מחיצתו של הקדוש ברוך הוא וכל אדם אף אם אינו ת"ח יש לו דבר ששייך אל המחיצה הזאת שהוא דבק בת"ח שהוא כאלו דבק בשכינה או שאר דבר שראוי למחיצות הקדוש ברוך הוא ולפיכך מכניסין אותו במחיצה של הקדוש ברוך הוא אם ישאר במדרגתו אשר שייך לו אבל זה שעושה עצמו ת"ח הוא מסלק עצמו ממדרגתו שיש לו כי רוצה להיות ת"ח עצמו והרי בזה אין לו במה לכונו למחיצתו של הקדוש ברוך הוא (מהר"ל).

⁵⁴ ע"י שר"ע (ח"מ סי' רל ס"ח): המוכר חביות של יין לחבירו כדי למכרה מעט מעט והמחיצה במחיצתה או בשלישיתה חוזרת למוכר, ואם שינה הלוקח הנקב שלה או שהגיע יום השוק ושהה ולא מוכר הרי היא ברשות הלוקח:

וכן נאמר: אף על פי שרפת בקר היא, לפעמים שאדם עושה דירתו כרפת בקר. ויש [מי] שאמר ר' ישמעאל לימד אותה, וכך נאמר: הרוצה לעשות רפת בקר, עושה ארבע אמות על שש.

טרקלין י' על י'. מהו טרקלין. [כעין] קובה [של זונות] מלא וורדים. למדו [עוד]: ו[אם] התנה לעשות לחבירו] "קנתיר", [שיעורו לפחות] שתיים עשרה על י"ב. מהו "קנתיר". חצר גדול [שעושים שרים בצד] ארמון [שלהם], ונקרא תרביץ שתמיד מרביצים אותו במים להשכיב האבק].

רומו כחצי ארכו וכחצי רחבו. ראייה לדבר, רשב"ג אומר: כבנין ההיכל. מי לימד "ראייה לדבר". יש [מי] שאמר: רשב"ג לימד אותה, וכך נאמר: מאיפה יש ראייה לדבר, אמר רשב"ג: הכל כבנין היכל. ויש [מי] שאמר: ת"ק לימד אותה, ורשב"ג התקשה בה, וכך אמר לו לת"ק: מאיפה יש ראייה [לזה]. מבנין היכל. [ואז רשב"ג שאל] וכי כל העולם עושים כבנין של היכל. למדנו, אחרים אומרים: רומו כקורותיו [פי] כאורך רוחבו של הבית. מקשה הגמ', למה הוא אמר כך, [שיאמר: רומו כרחבו. אם תרצה לומר: בית כל שעולים [מגובה הכותל] מתקצר [שנעשה מאבנים, וכך הוא מתקיים יותר זמן], ואם תרצה לומר: משום שיש חלונות [שהוא מקום כניסת הקורות בתוך החומה].

רבי חנינא יצא לכפרים⁵⁸, ושאלו אותו סתירה בפסוקים, נאמר "והבית אשר בנה המלך שלמה לה' ששים אמה ארכו ועשרים רחבו ושלושים אמה קומתו" [ואם זה ששים אמה אורך, זה כולל גם ההיכל וגם קדשי קדשים, ורואים שגובה קה"ק היא שלשים אמה], ונאמר "ולפני הכביר עשרים אמה אורך ועשרים אמה רחב ועשרים אמה קומתו" [וכאן כתוב שגובה קה"ק היא רק עשרים אמה]. אמר להם: כאשר הפסוק [השני] מודד, [הוא לא מהרצפה אלא רק] משפת הכרובים ולמעלה. מה לומדים מזה [פי] למה הפסוק נכתב כך?

למדנו: [כשהוא אומר לו שהוא מוכר לו יין מיושן, היינו של ג' שנים שלימות, וזה צריך להתקיים] ולהתיישן והולך עד [סוף השנה שהוא עד] החג [הסוכות, ועד אז הוא באחריות המוכר]⁵⁵.
מתני'. המוכר מקום לחבירו⁵⁶, וכן המקבל מקום מחבירו לעשות לו בית חתונה לבנו [שנשא אשה, ודרך האב לעשות חדר קטן סמוך לביתו] או בית אלמנה לבתו [שמת בעלה וחזור לבית אביה], בונה ארבע אמות על שש, דברי ר' עקיבא. רבי ישמעאל אומר: [חדר כזה קטן] הוא רפת בקר [ולא מקום מגורים]. הרוצה לעשות רפת בקר, בונה ד' אמות על שש [היינו זהו השיעור הכי קטן של רפת בקר, והמשכיר אדם לבנות לו רפת בקר, ולא הזכיר הגודל, כל שהוא לפח ד' אמות על שש, אין לו למשכיר תלונה עליו, שהמוציא מחבירו עליו הראיה, וכן כל אלה המידות דלקמן, אבל אם רוצה לעשות] בית קטן, שש על ח', [ואם רוצה לעשות בית] גדול, ח' על עשר, [והרוצה לעשות] טרקלין, י' על י'. [כל אלה הבנינים] רומו כחצי ארכו וכחצי רחבו [ולכן רפת שהוא ד' על ו', חצי היינו שתי על שלש, אם כן הגובה ח' אמות]. ראייה לדבר, רבן שמעון בן גמליאל אומר: כבנין ההיכל [לפני קה"ק], היה ארכו מ' ורחבו עשרים ורומו שלשים].

גמ'. למה לימדו בית חתונה לבנו ובית אלמנה לבתו. שילמד [במשנה] בית חתונה לבנו או לבתו ובית אלמנות לבנו או לבתו. לרמנו דרך אגב עוד דבר, שאין דרך של חתן לגור בבית חמיו⁵⁷. כמו שכתוב בספר בן סירא: הכל שקלתי בכף מאזנים ולא מצאתי קל [פי] דבר גרוע יותר מסובין, וקל מסובין, חתן הדר בבית חמיו, וקל מחתן, אורח המכניס [עוד] אורח [ללא רשות בעל הבית, שזה מספיק שהבעל הבית מהנה לו לעצמו], וקל מאורח, משיב דבר בטרם ישמע, שנאמר "משיב דבר בטרם ישמע אולת היא לו וכלמה".

ר' ישמעאל אומר: רפת בקר היא זו. הרוצה לעשות כו'. [זה שכתוב במשנה] "רפת בקר" מי לימד אותו. יש [מי] שאמר: ר' ישמעאל לימד אותו. ויש [מי] שאמר: ר"ע לימד אותה. יש [מי] שאמר ר"ע לימד אותה,

⁵⁵ ע"י שר"ע (ח"מ סי' רל ס"ו): הוב"ד לעיל הערה 49.

⁵⁶ ע"י שר"ע (ח"מ סי' ריד ס"ג): המוכר מקום לחבירו לעשות בית או רפת בקר, וכן המקבל מחבירו לעשות לו בית חתנות לבנו או בית אלמנות לבתו, או שקיבל עליו לעשותו, עושה לו ד' אמות על ו', מכר לו בית גדול עושה ח' על י', מכר לו מקום טרקלין עושה י' על י', תרביץ פירוש: חצר גדול שעושים השרים בצד אפדני שלהם, ותרביץ ע"ש שמרביצין אותו במים להשכיב העפר של חצר י"ב על י"ב מלבד עובי המחיצות, ורום כל בית ובית כחצי ארכו וחצי רחבו.

המוכר מקום לחבירו כו' וכן המקבל מחבירו לעשות כו' – היה יותר מדויק לכתוב: המוכר מקום לחבירו לעשות לו בית סתם או רפת בקר או בית חתנות לבנו או בית אלמנות לבתו, או המקבל עליו לעשותם, עושה אותם ד' על ו' כו'. והרמ"א שהוסיף וכתב, "או שקיבל עליו לעשותו", נראה דפירש דברי המחבר שכתב "המקבל מחבירו", דר"ל מקבל דמים מחבירו דמי מחיר בנינים הללו לעשות לו, והוסיף וכתב "או שקיבל עליו לעשות כן לחבירו בחינם", אבל אם אומר "בית אני מוכר לך", יכול ליתן לו בית ד' על ד' (סמ"ע).

בית חתנות לבנו כו' – בימיהן היה האב משיא לבנו בביתו, והיה דר עם אשתו אצלו, ובונה לו בשעת נישואין חדר אחד בצד ביתו, שידור שמה בנו עם אשתו. ובית אלמנות לבתו, היינו כשנתארמלה וחזרה מבית חמיה לאביה, דקודם שנתאלמנה, היתה דרה אצל בעלה כמ"ש, דדרכן היה דהבנים היו רגילין לדור עם נשותיהן אצל אביהן, ואז כשחזרה לאביה באלמנותה בונה לה חדר לדור בו (סמ"ע).

או שקיבל עליו לעשותו – הג"ה זו מקומה בתחילת הסעיף אחר מ"ש המחבר "המוכר מקום לחבירו", וע"ז הגיה רמ"א "או שקיבל עליו לעשותו". ור"ל דל"ת דדוקא בבית חתנות כתב המחבר המקבל מחבירו לעשותו, אבל לא ברישא, קמ"ל דהכל אחד (ט"ז).

טרקלין – עשוי למושב שרים ולא לתשמישן, על כן צריך שיהיה מרובע (סמ"ע).

תרביץ – חצר גדול שעושים השרים בתוך אפדני [בית] שלו, ועל שם שמרביצין אותו תמיד במים להשכיב את העפר נקרא "תרביץ" (סמ"ע).

כחצי ארכו וחצי רחבו – כגון בבית סתם או רפת הנ"ל דשיעורו ד' על ו' רומו ה', דזהו חצי ארכו דהיינו ג' וחצי רחבו דהיינו ב', ורומו דבית גדול ט', ושל טרקלין י', ושל אפדני י"ב (סמ"ע).

⁵⁷ ע"י רמב"ם (איסורי ביאה פכ"א ה"טו): ואכסנאי אסור בתשמיש המטה עד שיחזור לביתו וכן אסור חכמים על האיש שידור בבית חמיו שזו עזות פנים היא, ולא יכנס עמו למרחץ. [ראב"ד] שידור בבית חמיו וכו'. כתב הראב"ד ז"ל א"א/א' אם ייחד לו בית למשכב מותר וכן אכסנאי ובלבד שיישן בטלית של עצמו עכ"ל.

צפנת פענח הלכות איסורי ביאה פרק כא הלכה טו

[טו] ואכסנאי כו'. ועיין בהשגות, עיין בהך דיומא דף י"ח ע"ב וזהו כונת הראב"ד:

לומדים מזה: [שהחלל עשר אמות ש]למטה [מהכרובים ולמטה, כולל הארון] דומה [לחלל של עשרים אמה ש]למעלה, מה למעלה אינו משמש כלום [פ"י] הוא ריק ורק ארון, אף למטה אינו משמש כלום. זו ראייה לר' לוי, שאמר ר' לוי, ויש אומרים רבי יוחנן, דבר זה מסורת בירדני מאבותינו: מקום ארון וכרובים אינו מן המדה⁵⁹ [פ"י] כל מקום הארון והכרובים הוא חלל ריקני, והארון והכרובים עומדים בנס]. וכן אנחנו למדנו: ארון שעשה משה [כשניתן בבית קדשי הקדשים שעשה שלמה שהוא כ' על כ'], יש לו ריח עשר אמות לכל רוח ורוח [שבנס הוא לא תפס מקום].

אמר רבנאי אמר שמואל: כרובים בנס הן עומדין, שנאמר "וחמש אמות כנף הכרוב האחת וחמש אמות כנף הכרוב השנית עשר אמות מקצות כנפיו ועד קצות כנפיו", [וקשה] איך גופם היו עומדים [הרי לא תפסו מקום בכלל]. אלא לומדים מזה: בנס הן עומדין.

אביי שאל: ואולי [כנפיהם] היו בולטין [ויוצאים מתחת] ועומדים כתרנגולים [שהגוף כולו תחת כנפיו ולא ביניהם שאין הרחקה והפרש בין הכנפים].

רבא שאל: ואולי [ב' הכרובים] היו עומדים זה שלא כנגד זה [שכרוב א' עומד מצד זה של הארון סמוך לכותל קצת, ולא באמצע הארון, והשני בקצה השני, ואז נמצא כנף א' נוגעת בכותל שקרובה אליו, וכרוב השני נוגעת בכותל השני, וקירוב זה לכותל כשיעור עובי הגוף ואע"ג שלא היו בוטלים כמו תרנגולים עכ"ז לא היו עומדים בנס].

רב אחא בר יעקב שאל: ואולי [הכרובים] היו עומדים באלכסון

[הבית כזה]: , שברוחב הבית כ' אמה, אבל באלכסון היא קרוב לכ"ח אמה, ואם כן יש מקום לגוף הכרוב].

רב הונא בנו של רב יהושע שאל: ואולי החדר [של בית קדשי הקדשים] מרווח [מעשרים עמה] בעלייתו [ולכן בגובה של הכנפים של הכרובים הוא יותר מרוחב כ' אמה].

רב פפא שאל: ואולי [הכרובים] כפפו ידיהם [פ"י כנפיהם].

רב אשי שאל: ואולי [הכנפים עומדים] אחד על השני [כאדם שחובק את ידיו]⁶⁰.

כיצד הן עומדין. רבי יוחנן ור' אלעזר [נחלקו בדבר], אחד אמר: פניהם איש אל אחיו [כמו שנאמר בכרובים של משה], וחד אמר: פניהם לבית [כמו שנאמר בכרובים של שלמה]. ולפי מי שאמר "פניהם איש אל אחיו", הרי נאמר "ופניהם לבית" [בכרובים של שלמה. מתרץ הגמ' אין קושי [וסתירה] זה [שנאמר שהיו עומדים פנים בפנים, לא תלוי דווקא בזמן משה, אלא מדובר] בזמן שישאל עושיין רצונו של מקום [אז הכרובים הופכים פניהם זה לזה דוגמת חיבת זכר ונקבה האוהבים זה את זה סימן שהקב"ה אוהב את ישראל ומתחלה כך נעשו פנים אל פנים כדי שתשרה שכינה בישראל וישראל יעשו רצונו של מקום וכשאין עושיין הופכים פניהם לבית על ידי נס], וזה שנאמר שהיו פניהם לבית מדובר] בזמן שאין ישראל עושיין רצונו של מקום⁶¹.

ולפי מי שאמר "ופניהם לבית", הרי נאמר "ופניהם איש אל אחיו". [הוא מתרץ, שאין שינוי בעמידת הכרובים, אלא בשניהם גם של משה וגם של שלמה היו עומדים] לצדדים [פ"י] קצת לבית וקצת זה לזה כאדם שמדבר אל חברו והופך ראשו קצת לצד אחר]. שלמדנו, אונקלוס הגר אמר: [כמו שנאמר אצל] הכרובים "מעשה צעצועים" [פ"י ילדים], ומצודדים פניהם כתלמיד הנפטר מרבו.

מתני. מי שיש לו בור בתוך ביתו של חברו⁶² [כגון שירשו שניהם בור ובית, וחלקו כך, שא' יש לו הבית והשני יש לו בור ודרך אליו, או שקנו כך מאחר, בעל הבור] נכנס [לביתו של חברו להשתמש עם בורו רק] בשעה שדרך בני אדם נכנסין, ויוצא [רק] בשעה שדרך בני אדם יוצאין [שעל תנאי כן חלקו, ואל שיטריח אותו בלילות לעמוד ממטתו ולפתוח לו], ואינו מכניס בהמתו ומשקה אותו מבורו, אלא ממלא [כד] ומשקה מבחוץ, וזה [פ"י] בעל הבור] עושה לעצמו מנעול [לבורו, שהבעל הבית לא יגנוב לא מי בורו] וזה [פ"י] בעל הבית] עושה לעצמו מנעול [לבורו כדי שלא יוכל זה לשאוב מבורו בלא בעה"ב ולא יבא לעולם בביתו של בעל הבית אלא אם כן ישנו לבעל הבית בביתו ומשום חשד אשתו תקנו כן].

גמ'. [זה שמוזכר במשנה שהבעל הבית עושה] מנעול, לאן [הוא עושה את המנעול]. אמר ר' יוחנן: שניהם [עושים מנעול] לבור. זה מובן בעל הבור צריך לשמור מי בורו [מבעל הבית], אלא בעל הבית למה [הוא צריך מנעול]. א"ר אלעזר:

⁵⁹ דבר זה מבואר מה שמקום ארון אינו מן המדה מפני שאין משתתף ואין מצורך הארון שבו התורה השכלית אל שאר הבית כי הארון הוא נבדל מכל הבית במדרגתו ובקדושתו וכל דבר שהוא נבדל מן הגשמי אין ראוי שיהיה לו רוחק כלל ואם יהיה לו מדה יהיה הארון בכלל שאר כלי הבית המקדש שהיו בעלי מדה ואין הדבר כך בארון כי מפני שהוא נבדל לגמרי אין ראוי שיהיה בכלל ומשותף כלל עם שאר בה"מ וזהו הטעם עצמו אשר אמר אחר כך ג"כ כי הכרובים בנס היו עומדים כי גם הכרובים ראוי שיהיה להם המדרגה הנבדלת לגמרי ואינם משותפים כלל עם שאר כלי הבית ודומים הכרובים והארון לשכל האדם אשר אין השכל אשר הוא נבדל מן הגוף מוטבע בגוף שאם היה מוטבע בגוף היה לו בודאי רוחק הוא הגוף אבל השכל שהוא נבדל אשר אין לו רוחק כלל ומפני כך אינו נכנס ברוחק ואינו משותף עם שאר הגוף וכך היה דבר זה כי הארון שבו התורה השכלית והכרובים שהש"י נקרא יושב הכרובים לא היו מקבלים שום רוחק מן הקדוש ברוך הוא. והבן לשון בנס כלומר כמו שהם בעצמם נבדלים מכל ענין גשמי ולכן היו עומדים בנס כי הנס הוא מסולק מן הגשמי אשר נוהג בו בעולם הזה. ויש לך לדעת כי הארון ראוי לו מקום האמצעי דוקא כי האמצעי הוא נבדל מן הרוחקים שהרי אין לו רוחק לשום צד ודבר שאין לו רוחק הוא נבדל ומעתה ראוי אל הארון הנקודה האמצעית כמו ששינוי בברייתא כי היה עשר אמות לכל רוח מן הארון כי הארון הוא נבדל מן הגשמי לגמרי וזה שמתחייב ג"כ שאין מקום, הארון מן המדה שאם לא היה עומד בנס לא היה הארון עומד באמצע כלל אבל היה יוצא חוץ מן האמצע לכל צד כי אין באמצע רק הנקודה האמצעית לכן הארון כלו בנס היה עומד ולא היה מחזיק שום רוחק ונשאר עשרה אמות לכל רוח ובזה היה כל הארון באמצע כמו שראוי לדבר הנבדל [מהר"ל].

מאמר זה ביארתי במ"א באריכות והראתי פנים להבין דברי חז"ל בפשטות דבריהם היאך הם בנויים על דרכי החכמה, שהדבר כפשוטו שמקום התורה שם השכינה שריו והוא למעלה מן המקום ומן הזמן וכל דבר רוחני אינו תופס במקום ולא בזמן, והארכתי בזה הרבה לבאר כמה מאמרי חז"ל הסתומים. ויש עוד במאמר הזה סוד נסתר ונורא הוא מ"ש רבינו בפ"י לפ' תרומה ברזא דמשנא. ותוכן דבריו שם כי ק"ק הוא היכל הז' ק"ק ומקום הארון הוא יסוד דנוק' שבו מקבלת הזרע והם הלוחות ב' צינורות מיין ושמאל מע' ומל"ת, וב' הכרובים הם ב' רביין דקביעין תחותיה והם סוד מ"ם וסמ"ך שבלוחות בנס היו עומדים, ומקום ארון הוא לגו מן פרוכתא וכמ"ש בהיכלות פ' פקודי (ד' רנט ע"א) לגו מן פרוכתא אית אתר טמיר וגניז לאכנשא לי' בגויה משח רבות עילאה רוחא דחיי ע"י דאותו נהר דנגיז ונפיק וכו' נהירו נגידו נחית ואתי גו אנון צנורין זה אתמליא מתמן וכו', והוא ק"ק שהוא לפניו מן הפרוכת הרקיע שעל ראשי החיות שהם בהיכל הרצון, ולפנים מן הרקיע שם אבן ספיר דמות כסא הוא אבן שתי' ועל הכסא דמות כמראה אדם וכו' הוא השכינה וכמ"ש בפ"י רבינו בפ' תרומה שם. וזה נהר הוא הדעת דמינ' אתמליין הני צנורין, והם ב' צנורין שביסוד שכ' רבינו שהם ב' הלוחות. ואמר אתר טמיר וכו' ר"ל שאינו תחת המקום כי קו המדה מתחיל מבינה, וכאן הוא בת עין נקודת חכמה דילה לכן הוא אתר טמיר וגניז ואינו מן המדה. ושם (בפ' פקודי) זה ארון הברית נקיש כולא מצדיק וכו'. למדנו נ"ה ארון שעשה משה יש לו ריח י' אמות לכל רוח כמ"ש בתיקונים (ד' לו ע"א) ואנון מ"ם סתימאה ברזא דא מ"ם ט' נקודין לכל סטר בנקודה דאמצעיתא אשתלימו למ"ם סאין דאיהו שיעורא דמקוה דב' אתדכיאית אתא לאבעלה וכו', ועיין בפ"י רבינו שם באריכות שהוא ברזא דאימא במזל תחתון ונקה שכולל כל י"ג ת"ד שהם תלת תלת לכל סטר והוא תי' המים י"ג דבהון וזרקתי עליכם מים טהורים וכו', וכן כאן בהיכל ק"ק, והם באימא למעלה מן המקום ומן הזמן והם בה' שלה שהם ד"ו שהם מ"ם וסמ"ך, והם ב' רביין שהם ד"ו פרצופין, ועיי' בפ"י רבינו דשם כל הטהרה במ"ם סאה דמקוה בד' שלה תבונה ידיה, ובס' ניתר כל האיסורים בו' דילה כי שם סוד לוחות הראשונות ע"ח דשם לא יגורך רע, וע"ש בדבריו דברים נוראים מאוד שאין לגלותם ולהעלות על הכתב רק מפני לאוזן שומעת ודי בזה (אפיקי ים).

⁶⁰ נראה פירושו כי הכנפים לא היו בשווים אלא האחד משוך למעלה והשני משוך למטה וזה נקרא משלפוחי שלחופי ידיהו כך יראה ופי' נכון הוא (מהר"ל).

משום חשד שאשתו⁶¹ [כדי שבעל הבית לא יחשוד באשתו מבעל הכור לכן תיקנו חכמים שבעל הבית יעשה אף הוא מנועול לבור, כדי שבעל הכור לא יוכל לבא לשאוב מים מהכור שבעל הבית אינו נמצא בכיתו].
מתני' מי שיש לו גינה לפניו מגינתו של חברו⁶² [כנ"ל במשנה הקודמת, כגון שירשו שניהם יחד, וא' בחר הגינה הפנימית, עם דרך אליו, בעל הגינה פנימית רק יכול] להכנס [לגינתו] בשעה שדרך בני אדם נכנסים [כיון שהוא עושה לו היזק גדול שעובר באמצע שדהו, אם כן הדבר ידוע שלא הסכים לכך אלא במה שצריך לו הרבה, ולא יותר], ו[רק] יוצא בשעה שדרך בני אדם יוצאין, ואינו מכניס לתוכה תגרין [לקנות מירקות גינתו], ולא יכנס מתוכה [רק כדי ללכת] לשדה אחרת [וכדרך קיצור, אלא רק כשהוא צריך לזה, שרק לצורך החיצון שעבר לו הדרך], ו[בעל הגינה] החיצון [יש לו זכות] לזרוע את הדרך [מאחר וזה חלק של שדהו, וידוע שלא מחל לו הדרך לגמרי, ונשאר לו זכות לזרועו. כל זה שדברנו הוא כאשר הדרך לגינה הפנימית בתוך שדה החיצון, אבל אם נתנו לו דרך מן הצד [של השדה של החיצון] מדעת שניהם [מאחר ואינו נפסד כל כך, מסתמא הוא מחל לו את כל הדרך לגמרי, אז בעל הגינה הפנימי] נכנס בשעה שהוא רוצה יוצא בשעה שרוצה, ומכניס לתוכה תגרין, [אבל] לא יכנס מתוכה לתוך שדה אחרת [כנ"ל כדרך קיצור], ושניהם לא יכולים לזרועה [שייחודהו להליכה ולא לזריעה].

גמ' א"ר יהודה אמר שמואל: [מי שאומר לחבירו] אני מוכר לך אמה [פ' יובל/תעלות מים שזורם בו מים מספיק להשקות] בית השלחין⁶³, נותן לו ב' אמות לתוכה [פ' ברוחב ב' אמות, שרק בזה יש מספיק מים להשקות שדה, ואם היובל נהיה יותר קצרה, מותר לו להרחיב אותו, וגם נותן לו] אמה מכאן ואמה לתוך שדה אחרת [פ' שפת היובל כדי לתקן הקירות אם הם נופלים].
 [אבל אם הוא אומר] אני מוכר לך אמה בית הקילון⁶⁴ [הוא מספיק מים להשקותהמות ורחיצת בגדים וכלים], נותן לו אמה אחת לתוכה, וחצי אמה מכאן וחצי אמה מכאן לאגפיה [פ' לשפת].
 [מקשה הגמ'] ואותן אגפיים מי [יכול] לזרועם. רב יהודה אמר שמואל: בעל השדה זורעם [כמו במשנה שלנו, שאפילו שהמוכר נותן לו זכות השתמשות הוא שומר לעצמו הזכות לזרועם]. רב נחמן אמר שמואל: בעל השדה נוטעם⁶⁵ [פ' אפילו עצים].

⁶¹ ע"י ש"ע (ח"מ סי' קסט ס"א) הובד, בהערה 9.

⁶² ע"י ש"ע (ח"מ סי' קסט ס"ב): מי שיש לו גינה לפניו מגינתו של חבירו, אין לו רשות ליכנס בה בלילה ולא להכניס לתוכה תגרים (והוא הדין לבית שהוא לפניו מבית חבירו), ולא יכנס מתוכה לשדה אחרת, (אלא אם כן הוא צורך גינתו), והחיצון זורע את הדרך. נתן לו דרך מן הצד, מדעת שניהם, נכנס בה באיזו שעה שירצה ומכניס לתוכה תגרים, אבל לא יכנס מתוכה לשדה אחרת, ושניהם אינם רשאים לזרועה.

ולא להכניס לתוכה תגרים - פירוש, הלוקחים ממנו ירקות (סמ"ע).

והחיצון זורע כו' - ואף שהזריעה מעכב קצת ההליכה שלא יוכל לילך בטוב לגינתו, מ"מ כיון שהוא באמצע שדהו יהיה לו הפסד גדול אם לא יזרעהו, ומסתמא אדעתא דהכי דוקא נתן לו הדרך כדי שיהיה לו רשות לזרוע שם, משא"כ כשהדרך הוא מן הצד דאין לו הפסד כל כך, ומסתמא נתן לו להליכה לבדה ואין לו לזרעה, ומה שנדפס בש"ע "ושניהן רשאים כו", הוא ט"ס, וצריך להגיה תיבת "אינם" רשאים (סמ"ע).

⁶³ ע"י ש"ע (ח"מ סי' ר"ז ס"א): המוכר לחבירו בתוך שדהו מקום אמת המים להשקות בה בית השלחין, נותן לו בתוך שדהו אמה שרחבה שתי אמות ואמה מכאן ואמה מכאן לאגפיה פירוש: גדושה ופירוש קילון כמו סילון, ואינו גדול כל כך ועשוי להשקות בהמה ורחיצת כלים ואם מכל לו אמת המים להשקות בה בקילון, נותן לו אמה שרחבה אמה וחצי אמה מכאן וחצי אמה מכאן לאגפיה:

מקום אמת המים - פירוש, שהלוקח יחפור באותה שדה לצורכו אמת המים, להשקות ממנו שדה שלו, שצריכים הרבה מים, צריך ליתן לו המוכר קרקע בתוך שדהו רחב ד' אמות בכל משך שדהו שרצה להמשיכה תוכו, ב' אמות יהיה רחב האמה שיחפור, ואמה מכל צד דצורך השפות של האמה, ו"א ג' אמות ב' אמות לצורך השפות, ורוחב האמה אמה, ומהתימה על הרמ"א שלא הזכיר דעה זו כלל (סמ"ע).

להשקות בה בקילון - פירוש שהוא מקום מעבר מי רגלים ומי תכבוסת של חצירו, שהוא עשוי להשקות ממנו בהמה ורוחצין ממנו בגדים וכלים ואינם גדולים כ"כ (סמ"ע).

⁶⁴ י"ג סילון.

⁶⁵ ע"י ש"ע (ח"מ סי' ר"ז ס"ב): אלו האגפים בעל השדה נוטען אבל אינו זורען, שהזרעים מלחלים את הקרקע ומקלקלים את אמת המים:

שהזרעים מלחלים - יש הגירסא "מחללים", ופירושו שהשרשים מהנטיעות מעמיקים הרבה, אבל הזרעים מתפשטים מיד בתוך ג' טפחים ומחלחלין הקרקע למעלה בשפתו (סמ"ע).

מי שאמר [שבעל השדה] זורעם, כל שכן נוטעם [שאין נטיעת עצים מקלקל השפת, שהשרשים מעמיקים הרבה ואין מזיקין את שפתו]. ומי שאמר [שבעל השדה יכול] לנוטעם, אבל לא [יכול] לזרועם, [שהזרעים מפשטים מיד בתוך השלשה טפחים הראשונים] ומחלחלין [הקרקע מלמעלה בשפתו].

ואמר רב יהודה אמר שמואל: אמת המים שכלו אגפיה⁶⁶ [פ' שהשפת נפלה], מתקנה מ[עפר] אותה השדה, [שכן] ידוע שלא כלו אגפיה אלא באותה שדה [פ' שהעפר של הרפנות התפור לתוך השדה הסמוכה. ולכן הוא יכול ליטול משם עפר לתקן את האגפים].

רב פפא שאל, ושיאמר לו [בעל השדה לבעל היובל]: המים שלך השפלו לקרקע שלך [שגברו המים ושטפו השפת]. אלא אמר רב פפא: שעל מנת כן קבל עליי בעל השדה [שאם יפלו השפת, הלוקח יכול לקחת מעפר השדה שלו לבנות שפת מחדש].

מתני' מי שהיתה דרך הרבים עוברת לתוך שדהו⁶⁷ [פ' שהחוקק לעבור שם, ובעל השדה רוצה לשנותו, ולכן] נטלה [הדרך הרבים לעצמו] ונתן להם [דרך אחר] מן הצד, מה שנתן, נתן [לרבים, ואינו שלו], ו[מה שהוא לקח להיות] שלו לא הגיע [אליו, אלא הוא עוד ברשות הרבים, ויש לרבים ב' דרכים. המוכר לחבירו] דרך היחיד, [הוא לפחות רוחב] ד' אמות⁶⁸ [כרוחב עגלה. ואם הוא מוכר לו] דרך רבים, [הוא פחות רוחב] שש עשרה אמה⁶⁹. דרך המלך, אין לה שיעור⁶⁷ [שהמלך יכול לעשות מה שהוא רוצה], דרך הקבר [פ' כשנושאים המת לקברו], אין לה שיעור [מתקנת חכמים משום כבוד המת]. המעמד, דיני צפורי אמרו: בית ארבעה קבין.

גמ' [מה שהוא לקח להיות] שלו לא הגיע [אליו, פ' למה לא תקינו לו חכמים שכופין על מדת סדום, הרי הרבים לא הפסידו כלום. ועוד שהוא] יקח מקל וישב [בפפת הדרך שהוא חשב לתת לרבים, ויכה לכל מי שהוא בו. מקשה הגמ' וכי] לומדים מזה, שאין אדם יכול לעשות דין לעצמו אפילו במקום הפסד [כסף, הרי למדנו שיותר לעשות דין לעצמו במקום הפסד].

אמר רב זביד בשם רבא: [מעיקר הדין הוא יכול לשמור על דרכו שנתן לרבים עם מקל, אבל חכמים תיקנו שלא יעשה כך] גזירה שמה יתן להן דרך עקלתון [וחשו חכמים לתקנם הרבים].

רב משרשיא בשם רבא אמר: [כל המשנה מדבר רק] בנותן להם דרך עקלתון [אבל הנותן לרבים דרך ישר, מקבל בחורה הדרך שהיה של רבים].

⁶⁶ ע"י ש"ע (ח"מ סי' ר"ז ס"ג): אמת המים שכלו אגפיה בעל האמה מתקן בעפר אותה השדה, שעל מנת כן קבל עליו המוכר להיות אמת המים בתוך שדהו:

מתקנן בעפר אותה שדה - ומ"מ מיחדין מתחילה אמה לשפת האמת המים, דבאותה אמה אין המוכר רשאי לזרוע ולא לעשות שום דבר שיקלקל השפה, כדי שלא יצטרך הלוקח לתקן תמיד שפתי המים, אבל מהאמה והלאה רשאי המוכר לזרוע ולעשות בו מה שירצה, אלא שבאם יארע שיקלקלו השפה, יטלו עפר מאותה שדה לחזור ולתקנם (סמ"ע).

שעל מנת כן קיבל כו' - סתמא דמילתא כל המוכר מקום בתוך שדהו לחפור אמת המים נתרצה מתחילה שבאם יפלו השפות שיקחו עפר משדהו לתקנם, דאל"כ מהיכן יתקנם, וכי יוליך הלוקח עפר ממקום אחר לכאן לתקנם, והן הן דברי המחבר (סמ"ע).

⁶⁷ ע"י רמב"ם (מכירה פכ"א ה"ז): דרך המלך ודרך הקבר אין לה שיעור, ונראה לי שזה כמוכר דבר שאין מינו ידוע. [ראב"ד] שאין מינו ידוע וכו'. א"א ואין דברו ידוע, ואני אומר שנוטל ממנו המלך כל מה שיצטרך לו עכ"ל.

ע"י רמב"ם (מלכים פ"ה ה"ג): ופורץ לעשות לו דרך ואין ממחין בידו, ודרך המלך אין לה שיעור, אלא כפי מה שהוא צריך, אינו מעקם הדרכים מפני כרמו של זה או מפני שדהו של זה, אלא הולך בשוה ועושה מלחמתו.

המשוא מעל כתפון, אבל אם אין המחיצות מסומנות, [מספיק כל שיש רוחב] שירים רגל ויוריד רגל [פ'] שטח הנצרך ללכת בדרך הרגילה, והבעלים יזרע את השאר, שאין דבר המזיק לו כשנושא משא של זמורות].
דרך היחיד, ד' אמות. למדנו, אחרים אומרים: [שיעור של דרך יחיד הוא רוחב] כדי שיעבור חמור במשא. אמר רב הונא: הלכה כאחרים. דייני גולה אומרים: [שעור רוחב של דרך יחיד הוא] שני אמות וחצי. ואמר רב הונא: הלכה כדייני גולה. [מקשה הגמ', איך הוא אמר הלכה כדייני גולה] והרי אמר רב הונא: הלכה כאחרים. [מתרץ הגמ'] שניהם אותו השיעור⁶⁹.

דרך הרבים, שש עשרה אמה. החכמים למדו: דרך היחיד [שאדם אחד ילך לשדה שלו הוא רוחב] ארבע אמות. דרך מעיר לעיר, [שהדרך מיוחדת לשתי עיירות הללו ואין אנשי עיירות אחרות נכנסין לשם הוא רוחב] שמונה אמות [שאם יפגעו שתי עגלות זו בזו שלא יתעכבו זו בזו].

רב אשי אמר: [המשנה מדבר בכל דרך שהוא, שכן] כל [דרך שהוא] מן הצד היא דרך עקלתון, [שהוא] קרובה לזה ורחוקה לזה [שיש אנשים מהרבים שנהנים יותר מהדרך החדש, ויש שנהנים יותר מהישן].
 [מקשה הגמ', למה הוא מאבד הדרך החדש] שהוא יאמר [לרבים]: שתקחו את שלכם, ותתנו לי את שלי [כמקח טעות]. מיהו [מחבר של המשנה]. רבי אליעזר היא. שלמדנו, ר' יהודה אומר משום רבי אליעזר: רבים שבררו דרך לעצמם [בשדה פרטי], מה שבררו בררו [אפילו ללא רשות של בעל השדה]. מקשה הגמ', וכי [לפי רבי אליעזר, הרבים הם גולנים [ולוקחים דבר שאינו של הרבים]]. אמר רב גידל אמר רב: [כאן מדובר] כגון שאבדה להן דרך באותה שדה [ובודאי יש להם דרך, אבל לא יודעים בדיוק איפה הוא, ויפה כח רבים מכח יחיד שהיחיד שאבדה לו דרך בשדה חבירו, לא יכול לברור מעצמו אלא או בבית דין או ברשותו של בעל השדה, אבל רבים כבית דין דמו וכ"ש המשנה שלנו שהוא עצמו נתן להם ומיהו שלו לא הגיעו דקנסין ליה לפי שנתן להם דרך עקלתון. ומקשה הגמ', אם מדובר כך שאבד לרבים דרך], אם כן, למה אמר רב בר רב הונא בשם רב: אין הלכה כר"א [הרי מה שהוא אמר זה פשוט].
 [מתרץ הגמ'] מי שלימד את זה [פ'] רב גידל שלימד משמו של רב שמדובר שנאבד לרבים דרך] לא לימד את זה [שאמר רב בר רב הונא בשם רב שאין הלכה כר"א].

[ולפי רב בר רב הונא] מהו טעמו [של המשנה שהוא לא מקבל בחזרה הדרך שהוא נתן לרבים]. משום דרב יהודה, שאמר רב יהודה: מצר שהחזיקו בו רבים [היינו שתקנו הדרך להילוך, והבעלים ידעו ושתקו], אסור לקלקלו [שבדאי הוא מחל את זה לרבים, וכל שכן במשנה שלנו, שהוא נתן להם בפירושו].

[מקשה הגמ'] ו[לפי] ר' אליעזר, [לפי רב בר רב הונא שאמר שזה מדובר שלא נאבד לרבים דרך, ועכ"ז מה שביררו הוא שלהם, קשה] איך הרבים קנו [את הדרך הזו, ובאיזה קנין. מתרץ הגמ'] בההילוך [שלהם, והוא נחשב כקנין חזקה], שלמדנו: [הקונה שדה מחבירו בחזקה בזה שהוא] הלך בה לארכה ולרחבה, קנה מקום הילוכו [שהוא דרך הנאת השימוש במקום], דברי ר' אליעזר. וחכמים אומרים: אין הילוך מועיל כלום עד שיחזיק⁶⁸ [להשוות הקרקע לחרישה או נעל או גדר או פרץ וכו'].

אמר ר' אלעזר, מהו טעמו של ר' אליעזר. שנאמר "קום התהלך בארץ לארכה ולרחבה כי לך אתננה". ורבנן. שם משום חביבות של אברהם הוא שאמר לו כך, כדי שיהא נוח לכבוש לפני בניו [שבזה הם כיוושים ולא כגולנים].

א"ר יוסי בר' חנינא: מודים חכמים לר"א בשביל של כרמים [שנקנה בחזקה של הילוך לבד], הואיל ונעשה להילוך, נקנה בהילוך. כאשר באו [שני אנשים לרוץ] לפני דרב יצחק בר אמי [שא' מר לחבירו שביל של כרמים, ולא היה ברור הרוחב, ומקומו], אמר להם: שתתן לו [שביל רחב] כדי שהנושא משא של זמורות [על כתפון] ויכול הסתובב [ולא יגע הזמורות במחיצות השביל]. ולא אמר [שכך ההלכה] אלא שהמחיצות [של השביל של כרמים] מסומנות [פ'] שיש גדר מכאן וגדר מכאן, ואז צריך להחריב הדרך או יכול להקטינו כדי שלא יזיקו הקירות לפיל

⁶⁸ ע"י שו"ע (ח"מ סי' קצב ס"ז): המוכר או הנותן לחבירו שדה בצד שדהו, כיון שדש המצר שבין שתי השדות ונעשו שתייהן כשדה אחת, קנה. אבל אם הלך בה לארכה ולרחבה, אין הילוך זה מועיל כלום. ואם שביל של כרמים מר לו, והואיל ונעשה להילוך, קנה בהילוך. וכמה שיעור רוחב הדרך שיקנה בהלוכו, אם היה מסוים במחיצות, קנה כדי שיגביה רגל ויניח רגל בצדה. ואם אין שם מחיצות, קנה ברוחב כדי שתהיה על ראשו חבילה של שריגים ויסוב בה. ויש אומרים איפכא דבאין מחיצות סגי ברוחב שיגביה רגל ויניח רגל וביש מחיצות כדי שיהא על ראשו חבילה של שריגים ויסוב בה.

קנה בהילוך - עיקר הטעם, כיון דכל הנאת השביל הוא ההילוך ע"כ קנה בהילוך. מזה יש ללמוד, במי שקנה מקום בבית הכנסת מחבירו וישב עליו, הוה חזקה, כיון דכל תשימש המקום הוא בכך לכר"ע לא יכול לחזור בו (ט"ז).

וכמה שיעור רוחב הדרך כו' - אף שכוונת המוכר הוא למכור לו מקום רחב להיות לו לדרך, מ"מ לא קנהו כלל בהילוך אחד, אלא הדין הוא שאם יש שם מקום מסוים במחיצות והולך ביניהן, או אף כשאין ביניהן אלא ברוחב הילוכו, לא קנה בהילוך זה חוץ למחיצה כלום, אלא צריך לעשות חזקה אחרת חוץ למחיצות בהילוך או בענין אחר, ואם אינו מסוים במחיצות אז קונה בהילוך אחד כדי רוחב שצריך להנושא משא קטנה (סמ"ע).

ויש אומרים איפכא כו' - טעמם, דלעולם צריך שיהיה לו מקום שיוכל להעביר שם משוי זמורות כשהן על ראשו, הלכך כשהוא מסוים במחיצות צריך שיהיה הרוחב בין מחיצה למחיצה כ"כ, אבל כשאין שם מחיצות, אף שאינו נותן לו מקום שיהיה מיוחד להדרך אלא כדי הילוך ברגלו, ומן הצד יזרע המוכר זרעים ותבואה לצורך עצמו, יכול להעביר עליו המשווי של זמורות, שהרי אין מחיצות מן הצד שיעכבו מלהעביר שם המשא שעל ראשו (סמ"ע).

דרך הרבים [כגון עיר שיש בה מעבר שבאין דרך שם מארץ רחוקה לפחות] שש עשרה אמות. דרך ערי מקלט⁷⁰, שלשים ושתים אמות. א"ר הונא: מהו [ההוכחה לכך מה] פסוק, שנאמר "תכין לך הדרך", דרך, הדרך [פ"י] מזה שהיה יכול לכתוב דרך ונכתב הדרך, רואים שזה מוסיף עוד רוחב דרך לשיעורו].

דרך המלך, אין לה שיעור. [שכן למדנו במשנה בסנהדרין] המלך פורץ גדר לעשות לו דרך ואין מוחין בידו⁷¹.

דרך הקבר, אין לה שיעור. משום כבוד המת.

המעמד, דיני ציפורי אמרו: בת ד' קבין כו'. החכמים למדו, המוכר

קברו [פ"י] המערה שבו קוברים כל משפחתו, [אין] דרך [לקברו, [אין] מקום מעמדו [פ"י] מקום שנים סמוך לבית הקברות כאשר שבים מן הקבר], את בית הספדו, באין בני משפחה וקוברין [כל מת של בני המשפחה] על כרחו [של הלוקח מתקנת חכמים], משום פגם משפחה⁷² [שגנאי הוא להם ויפנו לשם.

⁷⁰ ע"י רמב"ם (רוצח ושמירת הנפש פ"ח ה"ה): וחייבין בית דין לכיין הדרכים לערי מקלט ולתתן אותם ולהרחיבן ומסירין מהן כל מכשול וכל תקלה ואין מניחין בדרך לא תל ולא גיא ולא נהר אלא עושים עליו גשר כדי שלא לעלב את הבורח לשם שני' תכין לך הדרך, ורוחב דרך ערי מקלט אין פחות משלשים ושתים אמות, ומקלט מקלט היה כתוב על פרשת דרכים כדי שייכירו הרצחנים ויפנו לשם.

⁷¹ ע"י רמב"ם (מלכים פ"ה ה"א): ופורץ לעשות לו דרך ואין ממחין בידו, ודרך המלך אין לה שיעור, אלא כפי מה שהוא צריך, אינו מעקם הדרכים מפני כרמו של זה או מפני שדהו של זה, אלא הולך בשישה ועושה מלחמתו. לחם משנה הלכות מלכים פרק ה הלכה ג

[ג] ופורץ לעשות לו דרך ואין ממחין בידו כו'. פירש"י בפ"ב דסנהדרין (דף כ' ב) ופורץ גדרות אחרים לעשות לו דרך לשדהו ולכרמו וכן פירש"י ז"ל בפ' הערל (דף ע"ו ב) ומשמע מדבריו דבכל עת וזמן אפי' שלא לצורך מלחמה אלא לצורכו בלבד עושה כן ומדברי רבינו שכתב ודרך המלך אין לה שיעור וכו' וסוף דבריו אלא הולך בשישה ועושה מלחמתו משמע דמפרש דמתני' לענין מלחמה אתמרה דהיא צדקת המלך למלחמתו כן הוא עושה אבל לא לצורכו ובפרק הכונס (דף ס') הביא הא דפורץ לעשות לו דרך גבי קרא דויבקעו שלשת הגבורים וכו' דהיינו שעת מלחמה ולא מצינו שלא בשעת מלחמה שלצורכו יוכל המלך לעשות כן זה דעתו ז"ל:

קרבן אשה הלכות מלכים פרק ה הלכה ג

[ג] ופורץ לעשות לו דרך ואין ממחין בידו, ודרך המלך אין לה שיעור אלא כפי מה שהוא צריך. אינו מעקם הדרכים מפני כרמו של זה וכו'. וכתב מרן ז"ל ומפרש רבינו שפורץ לעשות דרך היינו שאינו מעקם הדרכים וכו' ע"כ, ונראה לי כוונתו דמשמע ליה דמ"ש רבינו ודרך המלך אין לה שיעור אינו בבא אחריתי חוץ מפורץ, אלא דעלה קאי דאותו דרך שפורץ אין לה שיעור, דאין לומר מה שפורץ לעשות לו דרך אינו אלא כדי שיכנסו חיילותיו שנים שנים או שלושה שלושה דרך משל, קא משמע לן דדרך המלך אין לה שיעור אלא לפי מה שיצטורך לפי רוחב חיילותיו פורץ והולך, והכי דייק לשון רבינו שכתב ודרך המלך בוא"ו, וגירסת המשנה בלא וא"ו, לומר דחדא מילתא היא דאותו דרך שפורץ וכו', והדר מפרש דמה שפורץ היינו כדי שלא לעקם את הדרכים:

ומצאתי להרב תוס' יום טוב בפ"ב דסנהדרין משנה ד' כתב זה לשונו ודעת ה"מ שפירושו זה קאי גם על פורץ לו גדר לעשות לו דרך ע"כ, ופירש דבריו הרב שושנים לדוד וז"ל פירוש לא לבד על דרך המלך אין לה שיעור, שבזה פירשו הרמב"ם בהדיא ולא הוצרך ה"מ לאומרו, אלא קאי ג"כ על פורץ שזה כתבו הכסף משנה, ולמד כן מדלא פירש בו הרמב"ם מידי אלא הסמיכו לדרך המלך וכו' ע"כ, ולענ"ד אין פירוש זה מוכרח בדברי מרן ז"ל, דה"ל למימר שפורץ לעשות לו דרך נמי היינו וכו', ועוד דא"כ למה כפלו התנא ורבינו הענין במלות שונות כיון דהיא היא, והנראה לענ"ד כתבתי:

⁷² ע"י ש"ע (ח"מ סי' ר"ז ס"ז): המוכר קברו ודרך קברו מקום מעמדו והספדו, באים בני משפחתו וקוברים אותו בעל כרחו של לוקח, ונותנים לו דמי הקבר שקברו אותו בה.

וקוברין אותו בעל כרחו - שגנאי להם שבני המשפחה לא יהיו קבורים במקום אחד כמנהגם (סמ"ע).

ונותנים לו דמי הקבר - מפני שהקבר שקוברין בו את המת הוא אסור בהנאה, מש"ה צריכין להחזיר לו דמיו, משא"כ דרך ומקום מעמדו והספדו, אם יתראה הלוקח ויאמר תספדוהו אותו בו ואח"כ אקחם לתשמישי, אין יכולין לסלקו מזה, ומש"ה נמי לא קאמר אלא קוברין אותו בעל כרחו (סמ"ע).

ע"י ש"ע (י"ד סי' שסו ס"א): המוכר קברו ודרך קברו מקום מעמדו ומקום הספדו באים בני המשפחה וקוברין אותו בעל כרחו של לוקח ומחזירין את דמיו:

ביאור: באים בני המשפחה - שגנאי להם שבני המשפחה לא יהיו קבורים במקום א' כמנהגם ואע"ג דמי שצוה שלא יספידוהו שועמין לו שם שונה שאם ר' כן בתרו צואה, אבל כאן כסף דחף אותו לזה, או ששם זה רק לו לבדו וכאן עבור יורשיו ובני משפחתו (ש"ך).

שאין לקרובים מקום קבורה הלכך אמרו חכמים שהלוקח יקח דמי הקבר בחזרה, והמשפחה יקחו בחזרה את הקבר].

החכמים למדו: אין פוחתין משבעה מעמדות ומושבות למת⁷³ [פ"י] כאשר חזורים מקבורת המת הולכין מעט ויושבין ז' פעמים לנחם האבל או להרבות צער על המת שמת ולהרבות בכבי ולתת איש אל לבו לשוב בתשובה כי חיי האדם הבל], כנגד "הבל הבלים אמר קהלת הבל הבלים הכל הבל. א"ל רב אחא בנו של רבא לרב אשי: איך עושים [את זה במקום שנהגו]. א"ל: כמו שלמדנו, אמר רבי יהודה: ביהודה בראשונה לא היו פוחתין משבעה מעמדות ומושבות למת, כגון: [אחרי שישבו מעט היה הממונה אומר] "עמדו יקרים עמודו" [ואחרי שהולכים קצת הממונה אומר] "שבו יקרים שבו". אמרו לו: א"כ, אף [במקרה שקברו המת סמוך לשבת, וחזרו בשבת, הרי] בשבת מותר לעשות כן.

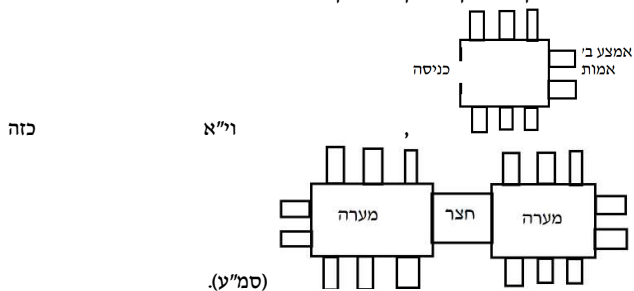
אחותו של רמי בר פפא נשאה לרב אויא, ומתה, עשו לה [רק] מעמד ומושב [אחת]. א"ר יוסף, טעו בשתי [הלכות]. טעה, שאין עושין [מעמד ומושב] אלא בקרובים [של המת שאינם חייב להתאבל ועכ"ז באים למעמדות ומושבות לכבוד המת], והוא עשה אפילו ברחוקים. [ועוד] טעה [בהלכה], שאין עושין אלא ביום ראשון [פ"י] יום שבו נקבר המת], והוא עשה ביום שני [פ"י] ביום אחרי הקבורה]. אביי אמר: הוא גם טעה בזה, שאין עושין [מעמדות ומושבות] אלא בבית הקברות, והוא עשה בעיר. רבא אמר: הוא גם טעה בזה, שאין עושין [מעמדות ומושבות] אלא במקום שנהגו, ושם [היכן שנקבר אחותו של רמי בר פפא] לא נהגו [במעמדות ומושבות].

שאלו שאלה מברייטא, אמרו לו: אם כן, אף בשבת מותר לעשות כן. ואי תאמר [שרק עושים כן] בבית הקברות וביום א' [פ"י] ביום הקבורה], מה הם עושים בבית הקברות בשבת [הרי לא קוברים בשבת. מתרץ הגמ' שכאן מדובר] בעיר הסמוכה לבית הקברות, ושקברוהו בין השמשות [וחזרו מהקבורה לאחר שקיעה, ועשו מעמדות ומושבות בליל שבת, וזה עוד נחשב כיום הקבורה].

מתני'. המוכר מקום [פ"י] מערה] לחברו לעשות קבר לעצמו⁷⁴ [ולמשפחתו, שנהגו לקבור כל המשפחה יחד], וכן המקבל מחברו [עקבלן] לעשות לעצמו קבר, עושה חללה של המערה ד' אמות [רוחב] של שש [אמות אורך, וגובה המערה ד' אמות], וחופר בתוכה [פ"י] בכותל המערה] שמונה קברות, שלש מכאן [פ"י] בכותל האורך ו' אמות מצד ימין הפתח] ושלוש מכאן [פ"י] מצד שמאל] ושנים מכנגד [הפתח בכותל האמצע שרחבו ד' אמות]. והקבר [מידותיו] אורך ד' אמות [שהמת ארכו ג' אמות, והארון תופס גם כן אמה אחת], ורומו שבעה [טפחים] שיהיה טפח בין הקרקע לארון שלא למטה העוברים דרך המערה],

⁷³ ע"י רמב"ם (אבל פ"ב ה"ד): אין פוחתין משבעה מעמדות למת, ואין עושין מעמד ומושב בפחות מעשרה, ואין עושין אלא בקרובים, ואין עושין אלא ביום ראשון ובבית הקברות ובמקום שנהגו, כיצד עושין במקום שנהגו, מעמידין שאר הקרובים ובני משפחה שאינם בני אבל, ואומרים לפניהם דברי קניות וכיוצא בהן, ואחר כך אומר שבו יקרים שבו, ואומר לפניהם דברים אחרים כשהן יושבין ואחר כך עמדו יקרים עמודו, ואומר כשהן עומדין וחוזר ואומר כך שבע פעמים.

⁷⁴ ע"י ש"ע (ח"מ סי' ר"ז ס"ו): המוכר מקום לחברו לעשות לו קבורה או המקבל מחברו לעשות בו קבורה, עושה מערה ופותח לתוכה שמונה קברים שלשה מכאן ושלושה מכאן ושנים מכנגד הנכנס למערה, מדת המערה ד' אמות על שש וכל קבר וקבר ד' אמות אורך ורוחב ששה טפחים ורום שבעה, נמצא בין כל קבר וקבר שמן הצדדים אמה ומחצה ובין שנים האמצעים ב' אמות: נמצא שבין כל קבר וקבר שמן הצדדים אמה ומחצה - ציורו כזה

קא ע"א

ורחבם ששה [טפחים, ועוד טפח ריוח בין קבר לקבר]. רבי שמעון אומר: עושה תוכה של מערה שש אמות על שמונה [אמות], וחופר בתוכה שלשה עשר קברות, ארבעה מכאן וארבעה מכאן ושלושה מכנגדן, ואחד מימיני הפתח ואחד מן השמאל. ו[בין המוכר מקום לחבירו לעשות קבר בין המקבל לעשות לחבירו קבר] עושה חצר על פי המערה שש [אמות] על שש כמלא המטה וקובריה [פי' נושאי המטה], ופותח לתוכה שתי מערות [פי' הך מערה שהזכירו ועוד אחרת], אחת מכאן ואחת מכאן [פי' כנגד הראשון]

[הוא חופר] רבי שמעון אומר: [הוא חופר]

ארבע [מערות] לארבע רוחותיה . רבן שמעון בן גמליאל אומר: [בענין כמות הקברות] הכל לפי הסלע [שאם הקרקע חזק אין צורך הפרשה של כמה בין קבר לקבר ועושה יותר, ואם הסלע היא חלשה ירחיק יותר מאמה].

גמ'. [מה שר"ש אומר שיש עוד בק קברות כנגד הפתח א' מימין וא' משמאל] שתיים אלה, לאיפה הוא שם אותם. אם [כוונתו] מחרץ [למערה], הרי [רגלי נושאי המטה וקובריה] דורסים עליו. ועוד [אפילו אם תאמר שאין חסרון לדרוס על קבר]. הרי למדנו במשנה: חצר הקבר⁷⁵, העומד

⁷⁵ עי' רמב"ם (טומאת מת פ"ו ה"ט): מערה שהקבר בתוכה וחצר לפני המערה, בזמן שהחצר לאויר העומד לתוכה טהור ובלבד שלא יגע במשקוף המערה, ובזמן שהחצר מקורה אם היה בה [מגולה בצד המערה] ד' טפחים על ד' טפחים או יתר הנכנס לשם טהור, היתה פחותה מד' על ד' הנכנס לשם טמא ואף על פי שלא נגע בפתח המערה. [ראב"ד] אם היה בה מגולה בצד המערה ארבעה טפחים וכו'. א"א אני לפי טעותו הגהתי אבל לשון המשנה ולשון התוספתא אין שם חצר מקורה אלא שפתחה באויר ואין כאן קירוי אלא שפתחה למעלה או מן הצד ומן הצד קרוי פתחה לאויר.

כסף משנה הלכות טומאת מת פרק ו הלכה ט

[ט] מערה שהקבר בתוכה וכו'. פט"ו דאהלות חצר הקבר העומד בתוכה טהור עד שיהיה בה ארבע אמות כדברי ב"ש וב"ה אומרים ארבעה טפחים וכתב רבינו בפירוש המשנה כבר התבאר שזה החצר מקורה ופתח המערות אשר בס הקברות פתוח אצל זה החצר והיא אשר תקרא חצר הקבר ומי שעמד בה הוא טהור לפי שאם היה בה פחות מד' על ד' הנה הוא מתקרב אל פי המערה ויטמא וכו' ואם היה זה החצר מגולה הנכנס לתוכה טהור באי זהו ענין אם לא שיגע בפתח המערה. ובתוספתא [איזה היא חצר הקבר זו הגת שהמערות פתוחות לתוכה אם יש בה כשיעור הנכנס לשם טמא בד"א בזמן שאינה פתוחה לאויר אבל] בזמן שפתוחה לאויר אפילו אינו מרוחק מן השקוף אפילו כל שהוא טהור ובלבד שלא יגע בשקוף ומפרש רבינו אינה פתוחה לאויר היינו שהיא מקורה. ומ"ש הראב"ד אם היה בה מגולה לצד המערה וכו'. טעמו משום דאל"כ הרי הטומאה יוצאת מפתח המערה לחצר ע"י הקירוי וטעם רבינו נראה שהוא מפני שאין דרך טומאה זו לצאת ולפיכך כל שאינו מתקרב לפתח המערה פחות מד' טפחים טהור כל שאינו נוגע בשקוף. ומ"ש לפי טעותו הגהתי. נראה שהטעם שנוסחתו בדברי רבינו הייתה כמ"ש בספרי הדפוס ובזמן שהחצר מקורה אם היה בה ד' טפחים על ד' טפחים והנוסחא האמיתית אם היה בה מגולה בצד המערה ד' טפחים על ד' טפחים וכן מצאתי בספרי כתיבת יד והוא כמ"ש הראב"ד שהגיה:

ודע דבס"פ משו"ב מלחמה (דף מ"ד) קאמר על ב"ה בד"א שפתחה מן הצד אבל פתחה למעלה ארבע אמות ולא ידעתי למה השמיטו רבינו:

מעשה רקח הלכות טומאת מת פרק ו הלכה ט

[ט] מערה שהקבר בתוכה וכו'. עמ"ש מרן ז"ל להשמיט רבינו ההיא דס"פ משו"ב מלחמה במה דברים אמורים שנתפתח מן הצד אבל נפתחה למעלה ד' אמות ע"כ עדיפא מינה הר"ל לאקשווי דנראה דרבינו פסק בהיפך שהרי רבינו כתב ברישא בזמן שהחצר עומדת לאויר העומד לתוכה טהור מברייתא של שם משמע דלר"ע בעינן ד' אמות משום שמה יאהיל ואיך שיהיה מבוואר הדבר דרבינו נמשך אחר התוספתא שהביא הר"ש ז"ל ולא מחלק בין פתחה מן הצד או למעלה והדברים עתיקים: מרכבת המשנה (חעלמא) הלכות טומאת מת פרק ו הלכה ט

[ט] מערה שהקבר בתוכה וכו'. עיין השגות דמפרש כפי הר"ש פט"ו דאהלות מ"ח ולפ"ז איכא פלוגתא בין התוספתא ובין הברייתא שבסוטה דף מ"ד דברייתא איירי בית הלל דסגי בארבעה טפחים כשפתח החצר מן הצד אבל כשפתחו למעלה בעינן ארבע אמות ובתוספתא נקיט דבמה דברים אמורים דמצריך ב"ה ארבעה טפחים כשאין פתוחה לאויר אלא פתחו למעלה אבל כשפתוחה לאויר מן הצד סגי בכל שהוא והוא שלא יגע במשקוף לכן מפרש רבנו התוספתא דה"ק במה דברים אמורים דבעינן ארבעה טפחים בזמן שאין פתוחה לאויר דהיינו מקורה אבל פתוחה לאויר דהיינו שמגולה סגי בכל

בתוכו, טהור. אמר רבי יוסי ברבי חנינא: שעושים אותו כמין מנעול של פתח זקוף [פי' שעושים ב' קברות זקופים עמוקים ד' אמות ורחבם ו' טפחים על ו' טפחים. מקשה הגמ', איך אפשר לומר כך] הרי אמר ר' יוחנן:

שהוא ובלבד שלא יגע במשקוף המערה. וברייתא דסוטה הוא ענין אחר ודבר הלמד מענינו אהא דאמר ר' יצחק מת תופס ארבע אמות לטומאה פי' ולא שיטמא ממש תוך ארבע אמות אלא שהכהן אסור לכנוס תוך ארבע אמות גזרה שמא יגע ואם נכנס לוקח מכת מדרות והוא טהור כמ"ש רבנו פ"ג מהל' אבל ה"ג והיינו דמסיק בברייתא במה דברים אמורים דהנכנס לתוכו טהור ואפי' כהן מותר לכנוס כשפתח המערה מן הצד דמנכרא מחיצות ומייריד ונפיק שיזוהר מנגיעת המשקוף כשיש ארבעה טפחים על ארבעה טפחים משא"כ כשפתח המערה למעלה דנמצא ליכא היכר מחיצה בינו ובין המערה לא סגי בארבעה טפחים דא"א שלא יאהיל ע"ג מערה בדליכא היכר מחיצה וצריך הכהן להתרחק ארבע אמות עיין באשרי הלכות קטנות הל' טומאה דמשיג על ה"ר יונתן וס"ל דאפי' בקבר צריך הרחקת ארבע אמות ועיין שו"ת הרלב"ח שאלה קמ"ד.

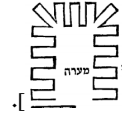
ובהכי ניחא שהשמיט רבנו ברייתא דסוטה דאין כאן מקומו דהא ליכא משום לתא דטומאה אפי' פתח המערה למעלה ותוך ארבע אמות אלא דאסור לכהן לילך של כם היכא דליכא היכר מחיצה וזהו הדיון כתב רבנו בהל' אבל פ"ג ה"ג ופשוט הוא דכשמחיצה מפסקת שרי דאז לא מקרי תוך ארבע אמות של מת וכאן איירי רבנו כשפתח המערה מן הצד כמובן מלשון ובלבד שלא יגע במשקוף המערה ומש"ה סגי בארבעה טפחים ואפי' כהן שרי דמנכרי מחיצות אבל בפחות מארבעה טפחים כיון דתלתא גברי בתרי אמתי יתבי מקומו של אדם ארבעה טפחים וחזקה שיגע במשקוף וטמא בדיעבד. ואי איכא ארבעה טפחים שרי אפי' כהן דאין הכהן מוזהר על מגע משקוף דה"ל דומיא דכלים הנוגעים במת עיין תוס' נזיר דף נ"ד ע"ב ד"ה [ומשני] [ת"ש] דשלח רבנו חיים הכהן איזהו בית אשר תבנו לי דמגע משקוף כשצריך ידו חשיב נוגע באהל המת וכמ"ש פ"א מהל' טומאת מת ה"א ודין אהל כדיו כלים הנוגעים במת שאין הנזיר מגלח הילכך א"צ הכהן להרחיק ארבע אמות מן המשקוף אלא דבפחות מארבעה טפחים אפי' ישראל טמא (והטעם דכל שהוא מגולה יכול להזהר ממגע משקוף אפי' בפחות מארבעה טפחים ע"י הוצאת ראשו וידיו לחוץ משא"כ במקורה א"א לצמצם עצמו בפחות מארבעה טפחים) ומתורץ מה שהקשה הכ"מ למה השמיט רבנו ברייתא דסוטה.

ובגוף ההגה הראב"ד אינה מכרחת דשפיר י"ל כפי גי' דפוס וינציא ישן אם היה בה ארבעה טפחים וכו' וכגון שפתח המערה נעול דיפה כתב הכ"מ דכה"ג לא מקרי דרך הטומאה לצאת ואדרבה אומר אני דמקרי אין דרכו לכנוס (ואין הנגה לכאורה לענין מגולה בצד המערה דוקא ארבעה טפחים דאפי' לענין לבדו סגי בשלשה טפחים להוציאו מתורת לבדו וגם אין ענין ללבדו במת וגם אין ענין לארבעה טפחים על ארבעה טפחים אלא סגי באויר משהו על פני כלו) ולדרך הראב"ד צריך שיהא מגולה בצד המערה ארבעה טפחים שהוא שיעור פתח גדול לקמן פ"ח מהל' טומאת מת ה"א והבן.

וג' טפחים סביבו, שכולו נחשב כרקב של מת. וכן אם מצא] שני [מתים], נוטלן ואת תפוסתן.

קא ע"ב

זו היא קבורת חמורים [שמשליכים אותו לבור כמו חמור. אלא מתרין הגמ'] לפי ר' יוחנן, [הב' קברות הנוספות נצטרפו בזה] שעשה להם בקרן

זוית [בסוף המערה ולא בפתח, וכזה: [

[מקשה הגמ', איך יתכן שיעשו כזה קבר בקרן זוית] הרי הקברים נוגעים א' בשני [שכן הקבר שבצד ימין, היא סה"כ חצי אמה רחוק מזה שכנגד הפתח, ובתוך זה צריך קבר של רוחב ו' טפחים]. אמר רב אשי: [לתרין הקושי הנ"ל מסביר שהקבר שבקרן זוים] מעמיקים [אותו שלא יהיה במקום קברים אחרים]. שאם לא תאמר כך, ארבע מערות לר' שמעון איך עושים אותם. הרי הקברים נוגעים א' בשני [פי' הקבר הראשון בצד שמאל של המערה לצד מזרח החצר נמצא באותו מקום של הקבר הראשון

מצד ימין של המערה בצד צפון החצר כזה: [אלא מעמיקים [קבר א' שלא יהיה באותו העומק של השני, ולא יגעו א' בשני], וגם כאן [בקרן זוית לר' יוחנן מדובר] שמעמיקים. רב הונא בנו של רב יהושע אמר: ארבע מערות לר"ש [לא נוגעים א'

בשני] שעשו להם כמו חרות דקל [באלכסון כזה: [ולכן אין להוכיח מזה איך סדרו הקבר בקרן זוית לר' יוחנן].

[מקשה הגמ'] מה שרב הונא בנו של רב יהושע אמר הוא טעות, שכן כל אמה בריבוע, הוא אמה ושתי חומשים באלכסון [ואם כן]. כמה הוי [רוחב כל הקברים של צד א'], אחד עשרה וחומש, וכמה קברים יש, שמנה. איך אפשר [להכניס] שמנה [קברים שכל א' רוחב ו' טפחים] באחד עשרה וחומש [הרי כל קבר היא רוחב אמה, ויש אמה ז' אמות ורווח בין הקברים, וסה"כ צריך ט"ו אמות]. אלא [הלכה] זה שרב הונא בנו של רב יהושע אמר הוא לא נכונה היא.

ואם תרצה לומר, כמו שאמר רב שישא בנו של רב אידי: בנפלים, וגם כאן [אותם הב' קברים בקרן זוית לר' יוחנן, וכן הד' מערות לר"ש מדובר בקברים] לנפלים [פי' עושה אותן בתוך חצי אמה הריקנית וללשון אחרון בתוך האמה הריקנית שבקרן זוית כשוה, ויעשו קצר לצורך לתת שם נפלים וכיון דקצר הוא אינו מוסיף כל כך לקבר גדול שבצידו].

למדנו במשנה שם: האמצא מת מושכב כדרכו⁷⁶ [בהפתאה, והוא רוצה לעשות טהרות באותו המקום], נוטלו ואת תפוסתו [פי' עפר תיחוח

⁷⁶ רמב"ם הלכות טומאת מת פרק ט הלכה ג

היה חופר ומצא מת מושכב כדרך שקוברין המתים נוטלו ואת תבוסתו, וכן אם מצא שנים נוטל כל אחד מהן ותבוסתו עמו וכל השדה טהורה, מצא שלשה מתים כל אחד מהן נוטל כדרך הנקברין אם יש בין זה לזה מארבע אמות ועד שמונה כמלוא מטה וקובריה ה"ז חושש שמא בית הקברות הוא זה וצריך לבדוק מן האחרון עשרים אמה שהן כשתי מערות וחצר שביניהן, ואם לא מצא שם מת אחר הרי אותן העשרים שבדק טהורות אף על פי שהן שכונת קברות, מצא מת אחד בסוף עשרים אמה צריך לבדוק ממנו עשרים אמה אחרות לפי שרגלים לדבר, ואם היה אחד מאלו שמצא בתחלה או בסוף הרוג או יושב או מושכב שלא כדרכו שיהיה ראשו בין ירכותיו אינו בודק עשרים אמה אלא נוטלן ואת תבוסתן בלבד שחזקתן עכ"ם. [ראב"ד] וצריך לבדוק מן האחרון עשרים אמה וכו'. א"א זה שיבוש אלא מן הראשון דבר זה מפרש לה בגמרא דהמוכר פירות איך הוא בא לחשבון זה. /השגת הראב"ד/ ואם לא מצא שם מת אחר וכו'. א"א דבר זה לא ידעתי מהו ואם הוא שכונת קברות איך הוא טהור ואם יאמר על אותו י"ב אמות שיש משמונה עד עשרים שבדק ולא מצא א"כ לא היה לו לומר אותן העשרים שבדק כי השמונה ודאי טמאות.

כסף משנה הלכות טומאת מת פרק ט הלכה ג

[ג] היה חופר ומצא מת מושכב וכו' עד לפי שרגלים לדבר. משנה בסוף נזיר (דף ס"ד ע"ב) ופ"ז דאהלות:

וצריך לבדוק מן האחרון כ' אמה. כתב הראב"ד זה שיבוש אלא מן הראשון וד"ז מפרש לה בגמרא דהמוכר פירות איך הוא בא לחשבון זה עכ"ל. באמת כדברי הראב"ד נראה שגמרא (דף ק"ב) ואפשר שגירסא אחרת היתה לרבינו בבמרא ומצאתי כתוב רבינו הלך לשיטת רבו ו' מיגש:

ואם לא מצא שם מת אחר הרי אותן העשרים שבדק טהורות. כתב הראב"ד ואם לא מצא שם מת אחר וכו' א"א דבר זה לא ידעתי מהו וכו' ולי נראה שדעת רבינו שכל העשרים טהורות ומאי דקרי להו שכונת קברות אין פירושו כמו מה ששינו במשנה מצא ג' אם יש בין זה לזה מד' אמות ועד ח' הרי זה שכונת קברות שפירושו ה"ז בית הקברות אבל שכונת קברות שכתב כאן רבינו פירושו שעשרים אמות אלו שכנים לקברות ואעפ"י הן טהורות ע"פ מה שפירש שהעשרים הם נמדדים מן האחרון ובגמרא (דף ס"ה) ע"ב אמרו עלה

דמתניתין בדק מעשרים אמה ולא מצא מאי אמר רב מנשיא בר ירמיה אמר רב שכונת קברות מ"ט אמר ר"ל עילה מצאו וטהרו את א"י ומדמסיים וטיהרו את א"י משמע דה"ק אותם קברות הם שכונת קברות וחוצה להם טהור וכן פירש"י:

ואם היה אחד מאלו שמצא וכו'. בסוף נזיר (דף ס"ה):

מרכבת המשנה (חעלמא) הלכות טומאת מת פרק ט הלכה ג

[ג] היה חופר וכו'. הראב"ד השיג שתי השגות. הראשונה א"א זה שבוש וכו' עיין כ"מ שמצא כתוב שרבנו הלך לשיטת הר"ן מיגש. ואנו זכינו לאורו דהר"ן מיגש בחי' ב"ב דף ק"ב ע"ב סוף ד"ה רב שישא וכו' כתב וז"ל הא דקתני ובדק ממנו ולהלן עשרים אמה לאו מהאי מקום שנמצאו בו המתים הוא אלא חוץ לאותו מקום מתחיל לבדוק עשרים אמה אלו שיש לחוש שהמקום כולו שכונת קברות הוא ושתי מערות אחרות וחצר ביניהם יש שם חוץ למקום המתים הללו ושחצר מערת המתים האלו והמערה שנייה שלה מצד השני היתה עשייה. ודייקא נמי דקתני מצא אחד בסוף עשרים בודק ממנו ולהלן עשרים אמה אלמא כל עשרים שבדק מסוף המקום שמצא בו המת הוא שבדק אותן ומשום חשש שתי מערות אחרות וחצר ביניהן הוא שצריך לבדוק והאריך בזה ליישב הא דא"ר שישא בנפלי דא"צ לומר דהנך ג' מתים שמצא היו נפלי דודאי הנך מתים שמצא גדולים היו כדקתני בהדיא אם יש ביניהן מד' עד ח' אלא ה"ק דהנך ב' מערות שאנו חוששין להן ולחצר שביניהן אנו אומרים חדא דנפלי וחדא גדולים עיין שם שהאריך בזה נתיישבו דברי רבנו.

(ודע דאע"ג דרבנו פסק פכ"א מהל' מכירה כה"ק דר' שמעון דשיעור מערה ד' על ו' אין זה קושיא דשאני לענין מכירה דהמוציא מחבירו עליו הראיה ואין ללוקח אלא הפחות שבמערות ובלא חצר ומערה נגדו משא"כ לענין טומאה כיון שיש שעושים מערות של ד' על ח' חוששין להחמיר וצריך בדיקה כ' אמה שהן כשתי מערות וחצר ביניהן ואף על גב דל"ש איכא כ"ב תולין להקל חדא דנפלי וסגי בכ' אמה וכדמסיק הר"ן מיגש דבהכי ניחא דלא תקשה סתמא אסתמא דמודים רבנן לר"ש לענין טומאה וזה ברור. שוב ראיתי פ"ז דאהלות מ"ג בפ' המשנה לרבנו דמפרש כדרך הרמב"ן בחי' ב"ב דלפי מה דמסיק לעולם רבנן בין רישא ובין סיפא כרבנן דגם ברישא נקיט מד' ועד ח' לפי שאלכסון ארבע על שש הוא שרש חמשים ושתיים שהוא יותר משבע אמות לכן נקיט שמנה לחומרא. מיהו קשה לי דלפ"ז מאי האי דמשני הש"ס לעולם רבנן וכגון שבדק באלכסון שהרי אלכסון של שמונה עשר על ארבע הוא שרש שלש אמות וארבעים והוא פחות מ"ט אמה. וצ"ל דנטלו אלכסון אחד של המערה שהוא יותר מאמה ושלוש שביעיות ונקטו שתי אמות לחומרא. מיהו נראה מזה דסובר רבנו דאף לענין טומאה ק"ל כרבנן דר"ש אלא דחוששין לאלכסון וכן מוכחת הסוגיא דב"ב דשקיל וטרי בהכי ולא משני דשאני לענין טומאה דחוששין למערה דר"ש).

ולענין השגה שנייה א"א דבר זה לא ידעתי מהו וכו' הכ"מ נדחק. והנכון דרבנו מפרש סוגיית נזיר דה"ק בדק ולא מצא מת בתוך ארבע אמות ומצא קברים רקים דהיינו שמצא כוכין מהו מי נימא מאחר שאנו רואין דודאי שכונת קברות הוא יהיה צריך לבדוק יותר מעשרים אמה ואילך עד שיראה שאין שם כוכין או לא. ולזה אמר רב שכונת קברות הוא דהוי ומ"מ טהור שאנו אומרים שהוכן ולא נקבר שם אדם ולזה פריך מ"ט ואמר ריש לקיש עילה מצאו וטהרו את ארץ ישראל והיינו שכתב רבנו טהורות אף על פי שהן שכונת קברות ודאי שמצא כוכין. ומה שסיים הראב"ד ואם יאמר על אותן שתיים עשרה אמה וכו' אינו לדרך רבנו דהוא ס"ל דחוששין למערה אחרת כדעת הר"ן מיגש רבו וכמ"ש עיין מ"ש פכ"א מהל' מכירה ה"ו.

קב ע"א

[אבל אם] מצא שלשה⁷⁷ [מתים מושכבים כדרכם זה בצד זה], אם יש ביניהם [פי' בין הראשון לשלישי] מארבע [אמות] עד שמונה [אמות], הרי זו שכונת קברות [פי' מערה של קברים, ואסור לטלטלם משם, שקנו מקומם, והמערה בתחילתה היתה ד' על ח' אמות]. ו[צריך] לבדוק ממנו ולהלך עשרים אמה [שמה יש עוד מתים שם, שכן אולי זה מערה אחת, וכנגדה יש חצר, ואחרי זה עוד מערה, ואם] מצא אחד בסוף עשרים אמה, בודק ממנו ולהלך כ' אמה, ש[יש] רגלים לדבר [שזה בית הקברות שנשכח]. שאילו מתחלה מצאו [רק א' היינו מתירים] לנוטלו ואת תפוסתו.

אמר מר: [השיעור שנאמר] מארבע ועד שמונה. מיהו. אם זה הרבנן, הרי [הם] אמרו [שיעור המערה]: ד' אמות על שש [ולא שמנה]. ואם זה ר' שמעון, הרי [הוא] אמר: שש על שמונה [ולא ד' על שמנה]. באמת זה ר' שמעון, [והמשה] הזה [הוא לפי] התנא הזה [שלמד בדעת ר"ש שצריכים למכור לו מערה של ד' על שמנה אמות]. שלמדנו: מצא אותם [המתים] רצופין⁷⁸ ואין ביניהן מד' אמות עד ח', יש להן תפוסה [פי' אם רוצה לנטלם, צריך לקחת אותם עם העפר סביבם כנ"ל] ואין להן שכונת קברות. רבי שמעון בן יהודה אומר בשם ר' שמעון [בן יוחאי]: רואין את האמצעיים כאילו אינן, והשאר מצטרפין מד' אמות ועד ח'.

[מקשה הגמ'] במה העמדנו [את המשנה הזאת] כדברי ר' שמעון. [אם כן איך מובן] הכתוב בסוף: בודק הימנו ולהלך עשרים אמה, מי הוא [שסובר שהשיעור של כ' מערות וחצר הם כ' אמה]. אם זה ר"ש, הוא עשרים ושתים [שכן החצר היא ר' וב' מערות הם ח' סה"כ כ"ב]. ואם זה רבנן, הוא י"ח [ג' פעמים ר' אמות].

[מתרץ הגמ'] באמת זה [הסוף היא לפי] רבנן [אע"פ שהתחלה לפי ר"ש], וכגון [שחוששים שמא] בדיק [המערה הראשונה] באלכסון [והרי האלכסון של ריבוע של ר' אמות היא ח' אמות. ואם כן מקשה הגמ'] ממה [שרואים] שזה באלכסון [פי' שהמתים שנקברו יחד חוששים שמא הם באלכסון, אולי נאמר ש] גם זה באלכסון [פי' החצר, ולכן השיעור] עשרים ושתים. [מתרץ הגמ'] אומרים [אולי זה] באלכסון פעם אחת, ולא אומרים פעמים [אולי זה] באלכסון.

⁷⁷ עי' רמב"ם (טומאת מת פ"ט ה"ג) הוב"ד לעיל הערה 76.

⁷⁸ עי' רמב"ם (טומאת מת פ"ט ה"א): מי שהיה חופר בשדה ומצא מתים רבים בגומא אחת זה על גב זה או זה בצד זה או שמצא הרוגים או שמצא מת יושב או ראשו בין ברכיו אינו חושש שמא מקום זה בית הקברות היה אלא נוטל המת שמצא ונוטל כל העפר התיחוח שתחתיו וחופר בבתולת קרקע שלש אצבעות ומוציא הכל ושאר השדה בחזקת טהרה כשהיתה קודם שימצא, ועפר זה עם שלש אצבעות שחופר הוא הנקרא תבוסת המת.

משנה למלך: עיין בדברי מרן שכתב דרבינו סובר דהלכה כרשב"ג גם בביריתא ועיין במ"ש לקמן סוף פ"ז מהלכות פרה אדומה וצ"ע. ועיין לקמן רפ"ב מהלכות מטמאי משכב ומושב ובמה שרמזתי שם. (א"ה עיין מ"ש הרמ"ז בספר כפות תמרים):

מעשה רקח: כ"כ רבינו בפירוש המשנה פט"ז דאהלות ז"ל וכאשר ימצא מתים רבים במקום אחד נפגשים קצתם על קצתם הנה הם דמיון איש אחד וכו' ע"כ והרי דכתב רבינו לעיל פ"ח הל' ה' דקבר הידוע אם פינהו מקומו טהור ומותר וכאן משמע דיש לו תבוסה כבר נרגשו התוס' ז"ל מזה בנזיר דף ס"ה ד"ה מצא פרט למצוי וכו' עיין שם:

קב ע"ב

רב שישא בנו של רב אידי אמר [להסביר המשנה הנ"ל] באמת [גם סוף דברי המשנה הם לפי שיטת] ר"ש היא, ובמה מדובר כאן [שמצאו ג' גופות קבורים כדרכם], בנפלים [ומערה של נפלים ארכה ו' ומערה הב' היא ח' אמה, ולכן יש סה"כ כ' אמה ולא כ"ב].

[מקשה הגמ', למה מודדים עד כ' מזה ש[הג' קברים הראשונים] הם של נפלים, [אולי נחשוש שהמערה השניה] גם של נפלים, [ולכן ארכה סה"כ רק] י"ח [אמות. מתרץ הגמ'] אומרים [שמערה] אחת היא של נפלים, [אבל לא אומרים] ששני. [מערות הם] של נפלים.

[הגמ'] שאלה סתירה בין דברי רבנן לדברי רבנן, ו[גם] שאל סתירה בין דברי ר"ש לדברי ר"ש, שלמדנו במשנה: [כרם הנטוע על פחות מארבע אמות, [פי' שאין בין שורה לשורה אלא ג' אמות], ר' שמעון אומר: אינו כרם [והמזריע שם זרעים אינו לוקה משום כלאים], וחכ"א: הרי זו כרם⁷⁹, ורואין את האמצעיים כאילו אינן [ובין זה לזה יש ו' אמות]. הרי זה סתירה בדברי רבנן [שבקברים לא אומרים "רואים את אלה כאילו אינם" אבל אומרים את זה בכרם], וזה סתירה בדברי ר"ש [שבקברים הוא אומר "רואים את אלה כאילו אינם" ולא אומר כך לענין כרם].

בדברי רבי שמעון אין קושי [וסתירה]: שם אין אדם נוטע בדעת לעקור [הלכך לשם כרם נטע הכל וכיון דלא נטע כהלכתו לא חשיב כרם, אבל] כאן [לענין כרם] לפעמים קורה לו בין השמשות [ערב שבת, וצריך לקברו במהירות] וקורה ומניחה אותו [בין שאר מתים הנקברים כסדרים, וזה במחשבה לחזור ולפנותו, ונאנס או שכח, ולא הספיק לעשות את זה].

גם בדברי רבנן אין קושי [וסתירה]: כאן כיון שהוא מנוול, לא נקרא קבר [ואינו נקרא בית הקברות, אבל] שם [לענין כרם] הוא אומר [לעצמו]: איזה מהם שהוא טוב [פי' איזה נטיעה שתקלוט ותצליח], טוב [וישאר], ושלא טוב [ואעקור אותו ויהיה] לעצים [ולשריפה].

הדרן עלך המוכר פירות.

⁷⁹ עי' רמב"ם (כלאים פ"ז ה"ב): הוב"ד לעיל הערה.

שיאכלן עם הקטניות ויברך על הקטניות לבד בפה"א [ט] ולא יברך עוד על השרביטין ואם אירע שאוכל השרביטין לבד יברך שהכל:

לולבי גפנים - גם בזה הטעם כמו בקורא:

מתוקים - ושקדים מרים עיין לעיל בסימן ר"ב ס"ה:

כשהם רכים בקליפיהם - ואף דקיי"ל לעיל בסימן ר"ב ס"ב [י] בשארי כל האילנות ומשויצואו שום פרי חשיב תיכף פרי שאני שם דהוא נהנה מגוף הפרי שנוטעין אותו מחמתו אבל כאן בשקדים מתוקים בקטנות אינו נהנה מן הפרי רק מהקליפה החיצונה ולא נטעי להו אינשי אדעתא דקליפה אלא אדעתא דגרעיניהן כשיתבשלו ודמי לקורא ה"ל:

שחת - תבואה שלא [יא] הביאה שליש וחזי לאכילה ומשום שלא גמר פירא נחית חד דרגא מפה"א לשהכל וה"ה לכל פרי האדמה שלא גמר פירא וחזי לאכילה שהכל [מ"א וש"א]:

חיה - שהוא טוב מבושל יותר מחי וע"כ כשאוכלה חי נשתנית ברכתו לשהכל וכדלקמן בסימן ר"ה ס"א:

קמחא דשערי - אפילו [יב] הנעשה משבלים שמיבשין דטובים לאכילה קצת ול"ד דשערי דה"ה קמח של כל ה' מיני דגן כמבואר לקמן בס"י ר"ח ס"ה זה דנקט דשערי דסד"א הואיל וקשה לתולעים שבמעיים לא יברך עליה כלל קמ"ל כיון דאית ליה הנאה מיניה בעי ברוכי [גמרא]:

ושכר שעורים - הואיל [יג] הוא צלול ועומד לשתייה אינו נחשב בכלל בתבשיל של ה' מיני דגן שיברך בורא מיני מזונות שאין מברכין במ"מ אלא על מאכל כמ"ש בסימן ר"ח ס"ו [יד] ומשמע בתוספות דף ל"ח ד"ה זה דאפילו יש בהן כזית בכדי אכילת פרס ג"כ לא מברכין עליה אלא שהכל ל"ב:

ועל מי שעורים וכו' - ג"כ מטעם הנ"ל שלא נעשה ל"א לשתייה:

עשבי דדברא וכו' - ואפילו הם טובים לאכול כמו עשב שקורין [שצאו"ע] שהן עלים חמוצים ואפי' לאחר שבשלים שהוא מאכל שרים מברכין שהכל דאינו חשוב ל"כ לפרי אבל על שאלאטען וכי"ב שזורעו מברכין בפה"א [ח"א]:

שאינם זורעים - ודוקא [טז] בעשבים דאינם חשובין מצד עצמם ולא מצד זריעה ודגלים בלא זריעה אבל פירות שהן טובים לאמאכל אפילו גדלים ביערים מאלהין כמו פזימקע"ס וכדומה יש לברך עליהן בפה"א:

ועל כמון - קימ"ל. וכסבור אליינדר"י בלעז:

דלטעמא בעידי וכו' - ומיירי [טז] בין ברטובין ובין ביבשין. וכן אם רקחן בדבש נמי שהכל [א"ר ופמ"ג]:

ולא לאכילה - אכן אם שלק את האני"ס [יז] מברך על מימיו בפה"א דלהכי קיימא להטעיים דבר המתבשל בו:

עד שראוי לשתות - דאף דמתחלתו היה יין כיון שנשתנה ונעשה חומץ אבד מעלתו:

ע"י שו"ע (א"ח ס"י רד ס"ד): שולחן ערוך אורח חיים הלכות ברכת הפירות סימן רד סעיף ד

כל שבני אדם נמנעים לשתותו מפני חמיצותו, אין מברכין עליו בורא פרי הגפן (אלא שהכל).

משנה ברורה על שולחן ערוך אורח חיים הלכות ברכת הפירות סימן רד סעיף ד

כל שבני אדם וכו' - היינו בשלא נעשה עדיין טעמיה חלא גמורה רק שהתחיל טעמיה להתחמץ קצת עד שבני אדם נמנעין לשתותו מפני זה ברכתו שהכל:

ע"י רמב"ם (מעשר פ"ב ה"ז): שמרי יין שנתן עליהם מים וסננן אם נתן שלשה ומצא ארבעה מוציא מעשר מזה היתר ממקום אחר, ואינו מפרש עליו תרומה שהתורם בתחלה בלבו על הכל כמו שביארנו בתרומה, מצא פחות מארבעה אף על פי שמצא יתר על מדתו ואף על פי שיש בהן טעם יין פטור. דרך אמונה: שנתן עליהם מים וסננן. אבל אם אוכל את השמרים עצמן אף שיש בהן טעם יין אין חייבין במעשר שאינן אוכל כלל:

אם נתן שלשה. כגון ג' לוג מים ויצא ד' לוג הרי יש רביעי שיצא מהשמרים ורביעי חשיב ולא בטיל במים ואפי' אם לא החמיץ הכל ולא קיבל טעם יין:

מזה היתר (נ"א על זה היתר). ר"ל על הרביעי היתר אבל לא על הכל:

ממקום אחר. ואם רוצה להוציא מיני' וכו' צריך להפריש על הכל כדי שיהא כאן השיעור מהחייב דק"ל לח בלח יש בילה:

כמו שביארנו בתרומה. בספ"ד מתרומות ואפי' אם לא כיון תנאי ב"ד הוא שהתרומה חלה על הכל אבל מעשרות שניטל מדאורייתא במדה אין יכול להיות על הכל רק על מה שהפריש וכ"ל בהלכה הקודמת ע"ש ומיירי באופן שכבר הפריש תרומה מתחלה:

פטור. שאין זה נחשב טעם גמור אלא קיוהא בעלמא ואין אוסר שכל שאין בו טעם יין גמור הטעם נשחת והוי כנותן טעם לפגם ודעת הרמב"ן דמיירי עישור קודם שנצלה היין ולכן היין המובלע בתוך התמד כבר נתעשר והשמרים עצמן נחשבין פסולות ואין חייבין ונהי דאם עשה מהן יין גמור דהיינו שיצא רביעי יותר חייב משום שעומד לכן [שאל"כ הוי פטור לגמרי שכבר נפטר ואין חוזר ומתחייב] אבל אם יצא פחות מזה לזה אינו עומד ואין השמרים מתחייבים בכך שכבר נפטר ואפשר דהוא נחשב זיקה בעלמא עד שיצא יין גמור דהיינו רביעי ו"א דאם החמיץ חייב אפי' יצא פחות מרביעי ואפי' יצא רק כפי מדתו ורק אם

ע"י שו"ע (ח"מ ס"י רלב ס"כ): המוכר לחבירו זרעוני גנה שאין עצמן של זרעונים נאכל וזרען ולא צמחו חייב באחריותן ומחזיר לו הדמים שלקח ממנו שחזקתן לזריעה, והוא שלא צמחו מחמת עצמן אבל אם לקחה הארץ בברד וכיוצא בו אינו חייב באחריותן שמה מחמת הברד לא צמחו וכן כל כיוצא בזה: ביאור: רמב"ם (מכירה פ"ח ה"ד): ואף שלא ידע גם המוכר שהם רעים, מ"מ ה"ל לאסוקי אדעתיה שמה הן רעים ויפסיד זרעו. ומשום הכי נמי צריך להחזיר לו כל דמיו אף שהוא כבר כלה ונרקב בארץ, ואין המוכר יכול לומר להלוקח החזר לי זרעי ואני אחזיר לך המעות, אבל מה שטרח והוציא בזריעתן אין צריך המוכר ליתן להלוקח (סמ"ע).

הוא שלא צמחו מחמת עצמן כו' - מסתמא אמרינן שלא צמחו מחמת עצמן, אם לא שהיה שינוי זמן לפנינו כברד וכיוצא בו (סמ"ע).

ע"י רמב"ם (מכירה פ"ח ה"ד): המוכר קנקנים בשרון במקום שאין מנהג מקבל לכל מאה עשרה פיטסות, והוא שיהיו נאות ועשויות בגפריית.

ע"י שו"ע (ח"מ ס"י רכט ס"ב): אין כל הדברים האלו אמורים אלא במקום שאין שם מנהג, אבל במקום שיש להם מנהג הכל כמנהג המדינה יש מקומות שנהגו שיהיו כל הפירות מנוקים וברורים מכל דבר ושיהיו הינות והשמנים צלולים ולא ימכרו השמרים כלל ויש מקומות שנהגו אפילו היה בהם מחצה שמרים או שהיו בפירות עפר או תבן או מין אחר ימכרו כמות שהוא [ולפיכך] הבורר צרור מתוך גורנו של חבירו ונתן לו דמי חטים כשיעור צרור שברר שאילו הניחו היה נמכר במדת חטים ואם תאמר יחזירנה הרי אמרו אסור לערב כל שהוא.

ושיהיו הינות והשמנים צלולים כו' - פירוש, אפילו הקונה יין או שמן סתם נהגו שלא לערב אפילו שמריו של אותו חבית לתוכו, דבמקום שאין מנהג מותר לערב בכה"ג לדעת ה"א לעיל (רמ"א ס"י רכח ס"כ), והשו"ע חולק (סמ"ע).

לפיכך הבורר צרור - מדינא דגרמי הוא, ומזיק בידיים הוא, והזיקו נעשה מיד (סמ"ע).

ע"י שו"ע (א"ח ס"י רד ס"א): שולחן ערוך אורח חיים הלכות ברכת הפירות סימן רד סעיף א

על דבר שאין גדולו מן הארץ, כגון: בשר בהמה, חיה ועוף, דגים, ביצים, חלב, גבינה, ופת שעפשה, ותבשיל שנשתנה צורתו ונתקלקל, ונובלות שהם תמרים שבשלים ושרפם החום ויבשו, ועל הגובאי, ועל המלח, ועל מי מלח, ועל המרק, ועל כמהין ופטריות, ועל קורא גנה: (שהוא) הרך הנתוסף באילן בכל שנה שקורין [לממ"ט], ועל לולבי גפנים, ועל שקדים מתוקים שאוכלים אותם כשהם רכים בקליפיהם, ועל חזיזי והוא שחת, ועל קרא חיה, ועל קימחא דשערי, ועל שכר תמרים ושכר שעורים, ועל מי שעורים שמבשלים לחולה, ועל עשבי דדברא שאינם זורעים, ועל שבת שקורין אניט"ו (ר"ל אני"ס), ועל כמון וכסבור (דלטעמא עבידי ולא לאכילה), ועל החומץ שעירבו במים עד שראוי לשתות מברך: שהכל.

משנה ברורה על שולחן ערוך אורח חיים הלכות ברכת הפירות סימן רד סעיף א

ופת שעפשה - ונתקלקל [א] קצת ע"ז דאלו נתקלקל לגמרי ולא חזי לאכילת אדם אין מברכין עליו כלל וכדלקמיה לענין תבשיל:

ונתקלקל - מיירי ג"כ שנתקלקל קצת ולא לגמרי דאל"ה אפילו שהכל לא שייך לברוכי [ב"י]:

שבשלים ושרפם וכו' - היינו ע"י שריפת החום [ב] נתבשלו ונתייבשו ונשתנו לגריעותא ועיין מה שכתבנו לעיל בס"י ר"ב ס"ט במ"ב ובה"ל:

ועל הגובאי - הוא מין חב טהור ולאפוקי מר' יהודה שאמר שם במשנה כל שהוא מין קללה [שעל הקללה הם באין] אין מברכין עליו:

ועל המלח - הואיל ויש לו מזה עכ"פ הנאה קצת כשנותן לתוך פיו:

ועל המרק - של [ג] בשר דאלו של פירות וירקות תליא בפלוגתא עיין בסימן ר"ב סעיף ו' ו"א:

כמהין - אותן [ד] שמצויים תחת הקרקע ונבראין משומן הארץ ופטריות גדלים הם העצים:

שהוא הרך - של דקל [ה] כשענפיו גדלים בכל שנה ושנה הנוסף בשנה זו רך וחזי לאכילה ובשנה שניה מתקשה ונעשה כעץ:

הניתוסף וכו' - דאע"ג דגידולו מן הארץ אפי"ה לא מברכין עליה אפי' בפה"א אלא שהכל שלא נטעי אינשי האילן אדעתיה למיכל את הקורא כשהוא רך דמעט ענפי האילן אלא שיתקשה ועשה עץ ויגדל פרי. כתב הט"ו [ו] דקטניות רטובין בשל גנות שזרעין ע"ד לאכול חיינ מברך בפה"א אפילו על השרביטין לבד דע"מ כן נזרעו אבל של שדות שדרכן להניחן עד שיתייבשו ולאולכלן מבושלין מברך על הקטניות כשהן חיינ אפילו כשהן רטובין שהכל ואם בשלן בפה"א ובפמ"א מפקפק מאד על דבריו וכן דעת [ז] הרבה אחרונים דאין לחלץ בין קטניות לקטניות ולעולם מברך עליהן כשהן רטובים בפה"א וכן מנהג העולם [שע"ת] אמנם לענין השרביטין [ח] יש דעות בין האחרונים כשאולכלן לבדן בלא הקטניות אם יברך עליהן בפה"א או שהכל וע"כ טוב לכתחלה לזוהר

לא החמיץ צריך שיצא רביע יותר ואם החמיץ או שיצא רביע חייב הכל במעשר ולא רק היתר ולכן אין נ"מ אם יעשר ממנו עליו או ממקום אחר ואם לא החמיץ ולא יצא רביע יותר ורוצה לעשרו שחושש שיחמיץ אח"כ יעשר ממנו עליו ולא ממקום אחר שמה לא יחמיץ ונמצא מעשר מן החיוב על הפטור ואפי' מיין כמוהו לא יעשר עליו שמה זה יחמיץ וזה לא יחמיץ נמצא מעשר מהפטור על החיוב ו"א דכ"ז ביינות שלשה שהיו חזקים אבל ביינות שלוש שהם חלשים לא סגי ברביע יין אלא צריך שיצא מהו כ"כ הרבה כשיעור שמוזגין באותו מקום. וכדין מים שנתנו על השמרים כך דין מים שנתנו על החרצנים וה"מ כשנעצרו בקורה אבל אם לא נדרכו אלא ברגל אפי' יצא פחות מרביע חייב במעשר שיין הוא ובלבד שיהא בו טעמו של יין וריחו ואם הי' במים ששה פעמים כנגד החרצנים אפי' אם יש בו טעם יין אינו יין וכ"ז בידוע שהחרצנים לא היו הפקר ו"ל קמין פ"ג ה"ב:

6 ע' רמב"ם (תורמות פ"א ה"א): הנצולות והרקבניות של תרומה אסורות ואם העלו אבק מותרות, שמרים של תרומה שנתן עליהם מים הראשון והשני אסור לזרים והשלישי מותר ואם לא נתן עליהם מים אלא מסנן היין מעל השמרים בלבד אף השלישי אסור לזרים.

דרך אמונה: הנצולות. הם השבלים הגרועים והדקים שאין דרך רוב בנ"א לאכלן ו"א שהם שבלים שהתחילו להתייבש ולהתרוקן קצת והוא תחלת רקבון:

והרקבניות. הם שבלים שהקיבו אבל עדיין ראויין לאכילת אדם ע"י הדחק לכן אסורות:

ואם העלו אבק. על גביהן מחמת הרקבון או אין דרך לאכלן כלל ופקע מהם שם תרומה:

שמרים של תרומה. שקרא שם תרומה על היין עם השמרים והסיר את היין ועתה רוצה לתת מים על השמרים ושיקלטו טעם יין:

של תרומה. ושל טבל דינו כתרומה וכן מעש"ד הטבול לתרומ"ע, ועי' בסמוך ס"ק קל"ה יש חילוק בין טבל לתרומה:

שנתן עליהם מים. ובלבד עם המים וסגנון במסנתת:

הראשון והשני. דהיינו שנתן עליהן מים פעם א' וקלטו טעם יין והסיר את המים ונתן פעם שניה מים על השמרים וקלטו עוד פעם טעם יין:

אסור לזרים. ואף על גב שלא יצאו מים יותר ממה שהכניס וק"ל לקמן פ"ב ממעשר ה"ז שאם לא יצא ברביע יותר אין חייב בתרומה שאני כאן שכבר קרא שם תרומה עליה ולכן כ"ז שיש בו טעם יין החמירו חכמים שיהא אסור לזרים ואפי' אין בהם טעם יין גמור אלא קיוהא בעלמא אסור:

והשלישי מותר. ואף על גב שיש בו עדיין קצת טעם יין מתבטל הטעם ולא חשיב מיהו אם נתן מים שלשה מדות ויצאו ארבעה זה פשוט דאסור אפי' פעם העשירי:

מסנן היין מעל השמרים בלבד. דהיינו שסמנן השמרים עצמן במסנתת בלא נתינת מים שיוצא מהן משקין ואח"כ חוזר ומסננן וכן כמה פעמים וכן אם נתן עליו יין אחר:

אף השלישי אסור לזרים. וה"ה אפי' עשירי ויותר כ"ז שיש בו טעם יין אבל אם אין בהן טעם יין מותרין ו"לע בייני שמרים לקמן פ"ב ממעשר ה"ז:

7 ע' שו"ע (ח"מ ס' רל ט"ט): וכן המקבל חבית של יין מחבירו כדי להוליכה למקום פלוני למכרה שם וקודם שהגיע שם הוזה היין או החמיצה הרי זה ברשות מוכר מפני שהחבית והיין שלו:

וכן המקבל חבית יין בו - כמו שבמוכר לחבירו כדי למוכרה מעט מעט הוא באחריות המוכר, כן נמי בהמקבל חבית מחבירו כדי למכרה במקום פלוני, כיון שידע שישנה והוזה ביני ביני, הוא ברשות הנותן. מיהו אינו דומה לגמרי, דברישא מיירי אפילו במוכר לחבירו, ובדין זה כתב המקבל מחבירו, ודוקא בכ"ה דמקבל מחבירו, אחריות זול וחומץ הוא על המוכר, אבל אם לקחה ממנו לגמרי, אף על גב שאמר דקנהו אדעתא דהכי להוליכה לאותו מקום ששם היין ביוקר והוזה, אפי"ה הלוקח אינו יכול לחזור ואחריות הוזה עליו, ו"ח וס"ל דגם בכ"ה יכול לחזור, ויש שחילקו וכתבו דהיינו דוקא כשעדיין לא נתן המעות ואמר שלא יתנם עד שיוילך היין שם כו' (סמ"ע). עי' לעיל (רמ"א סי' קעו ס"מ) [קודם שמקבל מחבירו סחורה להוליכה למקום אחר ולחלק בריות, ובתוך זמן (מקום) שמוליכה זו הסחורה בכאן, מחשב הסחורה לפי מה שושה בשעה שמוליכה, ולא בשעה שקבלה] דאם הוזה אחר שהתחיל להוליכה חל על שניהם, וכן היוקר כשנתייקר קודם שהתחיל להוליך הוא לנותן, ואחר שהתחיל הוא לשניהם. והטעם, דקודם שהוליך אין להמקבל שייכות ביה שעדיין לא טרד כלל, וקמ"ל דלענין זול יכול המקבל לומר לנותן כיון שהיוקר ברשותך אף הוזה ברשותך. ובסימן זה תפס שקודם שהגיע לשם הוזה, דמשמע אפילו כבר התחיל לנסוע, אבל כשנעשה איזה ענין בעולם שמחמת זה הוזה היין בכל העולם, בזה חל ההיזק על הנותן מטעם אחר, דכל שנעשה בעולם איזה דבר שמחמת זה הוזה היין בכל המקומות שבמדינה זו, דדמי למכת מדינה, אין לך אומדנא גדולה מזו דאדעתא דהכי לא קנה, וכאן ליכא פסידא למוכר דיין יהיב ויין שקיל, ואפילו היה בביתו היה ג"כ הוזה, וגם אירע האומדנא בעת שלא היה המקבל עיסקא ראוי ליהנות בהנאה שלו שקיבל עבורו למחצית שכו' והפסד, שהרי היה אסור למוכרו קודם, ודאי שאמרינן האומדנא וההפסד חל על הנותן

לבד, ועל זה כתבו דבמכירה ממש, כיון שהלוקח היה יכול למוכרו תיכף והיה ראוי הלוקח ליהנות ממנו, שוב לא אמרינן האומדנא, אבל בודאי אפילו במקבל, אם לא הוזה רק במקום א', אפילו אי אמרינן דגם בזה שייך אומדנא, מכל מקום חל אחריות הוזה גם על המקבל משום התנאי שהתנו ביניהם שיהיה ההפסד והריחו במקום אותו, ולפ"ז מיירי המחבר כאן בהוזה בכל המקומות, וכתבו המחבר והרמ"א כאן ובסימן קע"ו שני הדינים האלו, אף דכל דין הוא מכח פירוש אחר באותו גמ'. פעם אחת בשעת מלחמה המלך קנה פשתן ד' או ה' פעמים ממחירו הרגיל עבור המלך. והמלך עשה חוזה עם הרבה אנשים, והלך ראובן ועשה עם שמעון ג"כ חוזה על סך רב מפשתן, והראה לשמעון חוזה מהמלך, ואח"כ הפסיד המלך המלחמה, ולא רצה ליקח הפשתן מראובן כפי החוזה שעשה ונגמר המלחמה, והוזה הפשתן, ועכשיו תובע שמעון מראובן שיקח הפשתן ממנו וליתן לו מעות כפי קנין הפשתן שעשה עמו, ונתן לו שטר שנכתב בו כל מי שמוציאו יכול לגבות בו. ראובן פטור, דבמכ"ו כ"ע מודים שלא היה ראוי למוכרו רק למלך וכשהוזה בכל המקומות, פטור מלשלם, שנתברר למפרע דבשעת קנין לא היה המלך רוצה שוב לקיים הקנין, ולכל העולם אפילו החצי אינו שוה, הוי כנתברר האונאה למפרע, ולא שייך בזה כדי שיראה כיון שנאנס, שבכל יום הלך לפני שרי המלוכה ולא רצו לקבל ממנו ודחו אותו מיום אל יום. ולענין אונסים נראה, דבאונס שאירע קודם שהוליך, ודאי על הנותן, כיון דהיוקר ג"כ שייך לו כ"ל (סי' קעו ס"מ), ואין כל ההנאה שלו, ובגניבה ואבידה חייב משום שומר שכו', כיון דאפשר להריח במקום זול. ובאונס שאירע אחר שהתחיל להוליכה ולא הוזה בכל המקומות ודאי דחייב, דדמי למקבל כלים לשגרן לבית חמיו דחייב באונסין משום דהוי כשואל וכלוקח כמבואר לעיל (סי' קפו ס"א), אף דשם על כרחך אין החיוב מטעם שיכול למכרה ג"כ לאחר, שהרי פטור בחזרה, ומ"מ חייב בהוליכה משום דהוי כל ההנאה שלו, וא"כ הכי נמי כיון שאם יומכר בזול במקום א' יהיה הריחו של החצי הכל שלו, משר"ה חייב ג"כ באונסים של החצי. ואפילו אם נתברר ג"כ אחר כך שהוזה בכל העולם, שנתבטל המקח למפרע, מ"מ כיון שהרשות ביד המקבל להחזיק חצי המקח שלו בע"כ של הנותן ולשלם שווי שוהו שהיא בשעת הולכה, הוי כל הנאה שלו, כמו ב"לשגרן לבית חמיו", דשם ג"כ נראה דאפילו אם אחר שנאנס קנה כלי אחר כיוצא בו ממש ושיגרן לבית חמיו ולא רצה לקבלו, שנתברר ג"כ שהמקח בטל למפרע, אפי"ה חייב באונסין, דכיון שאם היו רוצים לקבלו ממנו, לא היה המוכר יכול לחזור, חשוב כשואל שכל הנאה שלו, וה"נ דכוותיה. אבל אם נאנס אחר שנתוודע שהוזה בכל המקומות, פטור, דהוי כגילוי דעת, כמו בלשגרן לבית חמיו אחר שלא רצה לקבלו, וה"נ ודאי דאינו רוצה שוב בהמקח, משא"כ בגניבה ואבידה חייב, הואיל ונהנה מהנה, כמו בחזרה דלשגרן. ולכן ברישא לענין חיוב המקבל רק גניבה ואבידה כיון דחייב תמיד, וכן בפטור המקבל לא כתב רק הוזה והחמיץ, דפטור לעולם בהחמיץ אפילו לא הוזה, משא"כ לענין אונסין הוא דין אמצעי, דקודם שהוזה חייב ואחר שהוזה פטור, ולכן לא כלל אונסין לא ברישא ולא בסופא, והמחבר השמיטו לגמרי, כיון דדמי לגמרי להא דלשגרן שכתבו בסימן קפ"ו, ודין דגניבה ואבידה כתב כיון שחייב בזה תיכף כשקיבלו, אף שאינו ברשותו לענין יוקר עד שעת הולכה כמבואר לעיל בסימן קע"ו. והרי שכתב דגניבה ואבידה הוא על שניהם (נתמ"מ).

וקודם שהגיע שם הוזה כו' - כבר כתבתי (ס"ק) דהאי דינא בהמקבל יין בעיסקא ע"מ להוליכה למקום פלוני, האחריות דגניבה ואבידה הוא על שניהם, אבל אם הוזה או החמיץ קודם שהגיע שם, האחריות על המוכר, כיון דאי בעי למכרה כאן היה הנותן מוחה בידו לאמר הוליכה לאותו מקום שהתנו בינינו כי שם תמכרנו ביותר יוקר, משר"ה קיימא באחריות הנותן לענין זה (סמ"ע).

8 [אין פירושו בזמן שהיו עושים רצונו של מקום היו פניהם אל הבית רק כי הכרובים שהיו עומדים זה כנגד זה ופניהם איש אל אחיו ר"ל כי יש להם שני פנים כי יש לאמר שכל אחד מביט לתוך הבית ואינו מביט אל אחיו שכנגדו שאע"ג שהכרוז זה עומד כנגד זה מ"מ ר"ל כי אין הכוונה להביט זה אל זה רק כי זה מביט לתוך הבית וזה מביט לתוך הבית כי לפעמים אחד רוצה להביט אל מקום אחד וחבירו כנגדו עומד ואין מכוין להביט לחבירו ולפעמים הוא מכוין להביט את חבירו שהוא עומד כנגדו ואלו היה פני הכרובים דביקים זה לזה לגמרי מבלי הפרד בענין זה אין לומר שכל אחד מביט לתוך הבית שהרי אינו תוך הבית רק אלפני חבירו ואם לא היה פניהם זה כנגד זה בודאי בתמונה זאת אי אפשר לומר כי פניהם זה כנגד זה אבל צורת הכרובים שהיו עומדים זה כנגד זה ויש רוחק ביניהם והתמונה זאת נוכל לומר כי פניהם איש אל אחיו וגם נוכל לומר כי פניהם תוך הבית וז"ש לא קשיא כי כאשר עושים רצונו של מקום פניהם איש אל אחיו ואם אין עושים רצונו של מקום פניהם איש אל אחיו ואם אין עושים רצונו של מקום פניהם תוך הבית כלומר לכך היו כרובים בתאר כך שאם עושים ישראל רצון ה' ית' יהיה נאמר כי פניהם איש אל אחיו ואם לא יעשו רצון ה' ית' יהיה נאמר פניהם תוך הבית.

ודע כי עיקר מחלוקת כי שני הכרובים היו בתאר עלה ועלול כי לכך היו הכרובים אפי' גדולים ואפי' זוטרא כי הקטון הוא העלול והעלה עם העלול יש

בזה שתי בחינות הבחינה האחת מצד הצרף כי העלה והעלול מצטרפים ביחד כמו שתראה האב והבן שהם מצטרפים ויש להם חבר ביד ובצד מה הם מחולקים כי העלה מחולק מן העלול ולפיכך למד פניהם איש אל אחיו סובר שהעלה מצטרף אל העלול ולפיכך פניהם איש אל אחיו רק בזמן שאין עושים צרונה של מקום אז העלה פונה אל העלול ולמד פניהם תוך הבית עיקר (הקרובים) הכרובים מצד כי זה עלה וזה עלול ואין להם חבר ביד והיותם משותפים ביחד כי זה עלה וזה עלול ולכן עיקר שלהם פניהם אל תוך הבית רק מה שהיה פניהם איש אל אחיו שאם לא כן לא היה מורה שיש כאן חבר וצירוף ביחד ולפיכך היו פניהם איש אל אחיו והיינו צדוד מה כתלמיד הנפטר מן רבו שמצדד את פניו ואין הופך את פניו ממנו בפעם אחד שאם כן היה מורה כאלו אין לו שום צירוף כלל אל רבו רק מצדד את פניו והיינו סלוק ואינו סלוק גמור כן החבור העלול עם העלה שיש כאן סלוק כי זה עלה וזה עלול אבל אין חלוק גמור ויש להבין זה (מה"ל).

ע' שרע' (ח"מ סי' קסט ס"א): מי שיש לו בור לפניו מביתו של חבירו, ויש לו דרך עליו, אין לו רשות ליכנס שם אלא ביום, בשעה שדרך בני אדם ליכנס. (דוקא בור, אבל חדר, נכנס שם בין ביום בין בלילה). ואין לו רשות להכניס בהמותיו שם, אלא ממלא ומוציא לחוץ. וכל אחד מהם עושה מפתח לבור, שלא יכנס שום אחד מהם אלא מדעת חבירו.

מי שיש לו בור - עם מים מכוונסים או מים חיים, שקנאהו מבעל הבית בסתם, או שפלה בחלקו שם והותנה ביניהן בשעת חלוקה שיהיה לו דרך בבית חבירו (סמ"ע).

אלא ביום - דמסתמא לא נתרצה לו לקום בלילה ממיטתו ולפתוח לו (סמ"ע). ודוקא בור כו' - ומ"מ כל א' צריך מפתח לחדר (ש"ך).

וכל אחד עושה מפתח כו' - פירוש מסגרת, וסוגר בו הדלת של הבור, דבעל הבור עושה המסגרת כדי שלא ישאבו ממנו מי שירצה בלי רשותו, ובעל הבית עושה מסגרת משום חשד אשתו, ור"ל אם יכנס שם אימת שירצה יזנה עם אשתו, ולא יהיה נתפס כגנב על הכניסה כי יתנצל לומר לשאוב מים נכנסתי, משא"כ עתה שידע הבור שלא יוכל לשאוב בלי מפתח דבעל הבית שיפתח בו מסגרתו, ואם יכנס בשאר העתים יהיה נתפס כגנב ויורגש ערמתו, ואף אם לא יזנה עמה מ"מ העולם יחשדהו בכך, אבל משום חשד גניבת כליו מביתו לא היה צריך לעשות מסגרת, שהרי אשתו דבעל הבית היא שם תמיד ומשמרתן (סמ"ע).

ע' שרע' (ח"מ סי' שצ"א): מי שהיתה דרך הרבים עוברת בתוך שדהו, נטל ונתן להם מן הצד, מה שנתן נתן וזכו בו, וזה שנטל לא זכה בו. (מצר שהחזיקו בו רבים ברשות, אסור לקלקל):

דרך הרבים עוברת - נראה דהיינו דוקא בדרך שכל מי שרוצה ילך שם אפילו ממקומות דעלמא הוי דינא דזכו בשניהן, דדרך הראשון אין כח בידו לבטל זכות הרבים דעלמא, והדרך שנתן להן מדעתו מן הצד זכו בו אלו, משא"כ אם היה הדרך מיוחד דוקא לבני מבי או עיר אחת לחוד ולא לזולתם, דאזי אותו בני העיר ואפילו ז' טובי עיר לחוד יכולין להחליף אותו הדרך בדרך אחר ומי ימחה בידם ותנאם ועסקם קיים, וכ"ש שלא זכו בזה (סמ"ע), אפי' נתן להם דרך טובה וישרה (ש"ך בשם הרש"ם) ותורת אמת, וה"ה אם נפלה חומה, וכאשר בונים אותה מחדש, א' מבקש שישמרו את הפתח במקום א' לטובתו, מה שנתן נתן ולא זכה בכלום (ש"ך בשם הרש"ם), וי"א דרוחב דרך הרבים אין פחות מט"ז אמות, וכל שהוא פחות מט"ז אמות אינו דרך הרבים, ונשאר של בעלים, ולא ידעתי למה השמיטו המחבר, ויש חולקים (פ"ת).

שם - עובדא בקהל שקנו קרקע ומרחץ מראובן, ולפני זה קנה שמעון ג"כ קרקע מראובן אצל קרקע זו, ועשה גדר רחוק כמה אמות מן המרחץ באופן שהיה פנוי בין הגדר למרחץ כמה אמות, וגם עשו הקהל באר אחורי המקום פנוי ודרך מקום פנוי הולכים לשאוב מי באר, ועתה הלך שמעון וסתר הגדר וחתר במקום הפנוי לצד המרחץ, וטוען שגבול קרקע שלו מגיע עד כותל המרחץ ממש ומרצונו הניח בתחילה המקום פנוי, ומביא ראיה בעדים ובשטר שבידו. אין דבברי שמעון כלום משני טעמים, חדא דמצר שהחזיקו בו רבים אסור לקלקל, והיינו כשהחזיקו ברשות כו', וגם כאן ברשות הוי. ואפילו אם יברר שמעון דטעות הוי גביה ומחילה בטעות היא, מ"מ חשיב ברשות. ועוד, בנידון זה, הוי גדר בעצמו וא"כ מחל לגמרי, ואם יטעון שמעון דמחילה בטעות היתה לאו כל כמיניה כיון שאין מקום כלל לתלות בו הטעות, וא"כ אין לדבר סוף דגם בכל חזקת ג' שנים נימא דטעה ולא ידע דדידיה הוא שימחה כו', כמו דאין אדם נאמן לומר טעיתי אם הודה בפני עדים אפילו במיגו, דחזקה אין אדם מודה אלא אם כן מוקדק היטב קודם שיודה, וכמ"ש לעיל סימן קכ"ו סעיף ג' ע"ש (פ"ת). ואפילו אם לא נתנו מדעת אלא שנשרף ולא בנאו, הוה כמסירה לרבים (פ"ת בשם הרש"ם פני יהושע), ועיין מה שכתבתי לקמן סימן ת"ז סעיף ב' סק"ב (פ"ת).

שהחזיקו בו רבים ברשות כו' - דוקא כשהחזיקו ברשות אסור לקלקל, משא"כ כשהחזיקו בו שלא ברשות. מיהו כל שרבים מוחזקים בו עתה לפנינו טוענין להן ואמרינן דבדואי ברשות החזיקו בו (סמ"ע), מחלוקת ראובן ושמעון על הכותל העקום שבא שמעון לקצר קצת דרך הרבים כדי לישר את הכותל ולבנותו כנגד היסוד לפי שטוען שכן היה מתחילה, ונתעקם, ועוד, שאינו מזיק

בזה כלל לבני רשות הרבים שהדרך רחבה ואינו מזיק אם יחזור הכותל כנגד היסוד, וראובן טוען שכן היה מעוקם מתחילתו, ועוד, שהוא מקצר הדרך שאין נכנסין ויוציאין בריוח כמו שהיה, וגם מעקב המשאות הנכנסין לביתו ולאוצרו. הדין עור ראובן שכל שמקצר כלל את הרשות אינו רשאי דמצר שהחזיקו בו רבים אסור לקלקל, ואפילו איכא רוחא טובא כשיעור רשות הרבים שהוא רוחב ט"ז אמות. ומה שטען שמתחילה היה ישר כנגד היסוד אלא שנתעקם, ר"ל דא"כ הך חזקה שלא ברשות היא, אינו נראה, שאילו נתעקם נופל היה כל שנתעקם עד שנטה מן היסוד, ועוד, שעליו להביא ראיה (פ"ת).

שם - לא אמרינן דהחזיקו בו רבים אסור לקלקל אלא כשנתן להם הדרך מדעתו וגמר בדעתו שיוחלט דרך זה לרבים לעולם, משא"כ במי שלא כינס כל הבית הסמוך לרחוב רק מקצת הקרן הסמוך לרשות הרבים, והרי זה כאומדנא דמוכח שלא היה בדעתו להחליט להם, רק שלפי שאל היה צריך אליו בשעת הבנין הניחו פנוי עד זמן שיצטרך להם, וכשהחליט את גבולו לפי שעה לרבים דמי, דאיתא בחזרה, כמו החזיקו שלא ברשות כו', ומעשים בכל יום שבני אדם מניחים את גבולם פנוי זמנים הרבה, ובזמן שהוא פנוי הוא למדרס רגל בני אדם, ולפ"ז צריך לחלק, שהרי דק"ל כנס אינו מחזיר, היינו משום דהתם כיון שבנה בנין על גבולו והניח מקום פנוי מסתמא דעתו שיהא עשוי להילוך רבים רק שיוציא זיזין אם יצטרך והלך אסור לקלקל, משא"כ כשיש רגלים לדבר ואומדנא דמוכח שאין בדעתו להפקיר גבולו לעולם כגון שלא עשה בנין כלל, או שהניח קצת פנוי בקרן זזית אחת ודעתיה עליה לבנותו כשיצטרך, שפיר דמי לבנותו אח"כ (פ"ת).

אסור לקלקל - עיין לעיל סימן קס"ב סעיף א' בהג"ה לענין להעמיד דלתות במבוי דאסור ג"כ משום מצר כו', וסיים שם, זהו משורת הדין, אבל אם נתן להם המלך רשות כו' ע"ש. ועיין מה שכתבתי שם דנראה לענ"ד דדוקא אם כבר נתן רשות, אבל לתחילה אסור לבקש על ככה (פ"ת).

ע' רמב"ם (מתנות עניים פ"ג ה"א): וכן אם היה מפסיק דרך היחיד שהוא רחב ארבע אמות או דרך הרבים הרחב שש עשרה אמה אבל שביל היחיד והוא פחות מארבע או שביל הרבים פחות משש עשרה אמה אם היה קבוע בימות החמה ובימות הגשמים מפסיק, ואם אינו קבוע בימות הגשמים אינו מפסיק אלא הרי הוא כשדה אחת. [ראב"ד] אבל שביל היחיד וכו'. א"א לא כי אלא אפילו יש לו ארבע אמות אלא שהשביל הוא דרך שבין השדות והכרמים ואינו דרך עוברי דרכים.

דרך אמונה: דרך היחיד. אף על פי שאינו קבוע כל השנה כגון בימות הגשמים שהשדות זרועים אין דרך לילך שם מ"מ כיון שבימות החמה לאחר שנקצרו התבואות הולכין שם חשיבא להפסיק תמיד ואף על פי שהדרך מיוחדת רק ליחיד לילך מ"מ כיון שרחבה ד"א חשיבא להפסיק אבל אם הוא פחות מד"א דינה כשביל דבסמוך:

רחב ארבע אמות. ודעת הגר"א דגם רוחב ב' אמות ומחצה נקרא דרך היחיד ומפסיק אפי' אינו קבוע אבל כל הראשונים כתבו כרבנו:

או דרך הרבים. שעשוי להילוך רבים. ויש בזה חידוש אף על גב שהרבים יש להן הרבה דרכים ואפשר שיעזבו דרך זה ולא ילכו בה מ"מ כיון שיחידוהו לדרך הרבים מפסיק אף על פי שאינה קבועה כל השנה כ"ל: הרחב שש עשרה אמה. אבל פחות מזה הוא בכלל שביל [ולא אמר] דניהוי עכ"פ דרך היחיד דכיון דיחידוהו לרבים לא חשיב עד שיהא ט"ז אמה [דעת הגר"א דאפי' פחות מט"ז אמה כיון שמויחד לרבים אפי' הוא פחות מח' אמה הוא בכלל דרך הרבים אבל הראשונים כתבו כרבנו: אבל שביל היחיד. אף על פי שאינו גודר:

והוא פחות מארבע. אמות דעת רבנו דכל שפחות מד"א כיון שהוא צר הוא בכלל שביל וצריך שיהא קבוע וכן דעת כמה ראשונים אבל דעת הראב"ד דאין תלוי אם הוא צר או רחב אלא דרך שעשוי לעוברי דרכים מקרי דרך ואם עשוי ליחיד מקרי דרך היחיד אבל אם אינו אלא בין השדות והכרמים ואינו עשוי לעבור מעיר לעיר מקרי שביל וי"א דשביל הוא צר מאד ואינו מחזיק אלא טפח וי"א דכל שאין עשוי לעבור בו בהמות וקרונות רק לעבור אדם לבד מקרי שביל:

פחות מארבע. ולפ"ד הראב"ד ה"ל אפי' הוא ארבע אלא שאין עשוי לעבור רק בין השדות כ"ל:

או שביל הרבים והוא פחות מט"ז אמה. שעשוי לרבים להלך ברגליהן לבקעותיהן אף על פי שאינו רחב אפי' ד"א הואיל ורבים דורסין בה מקרי שביל הרבים:

אם ה"ל קבוע כו'. ר"ל גם בימות הגשמים שזרועין שם הולכין שם בנ"א חשוב להפסיק אבל אם אין קבוע כל השנה אף על פי שבשעת הקציר הולכין שם לא חשיב להפסיק כיון שאין בו שיעור דרך לפ"ד רבנו ולפ"ד הראב"ד כיון שאין עשוי לא לעבור בין השדות כ"ל:

ואם אינו קבוע בימות הגשמים. נראה דה"ה איפכא אם קבוע בימות הגשמים ולא בימות החמה מאיזה סיבה שהיא לא מפסקא עד שיהא קבוע כל השנה: אינו מפסיק. אף בימות החמה וכ"ל:

ע' שרע' (ח"מ סי' ר"ז ס"ד): המוכר לחבירו דרך בתוך שדה, אם דרך היחיד מכר לו נתן לו שתי אמות ומחצה רחבה כדי שיעמוד חמור במשאו על

אורך הדרך, והוא שלא סיימי מחיצות, אבל סיימי מחיצות צריך לתת טפי, מכר לו הדרך בין עיר לעיר נותן לו ח' אמות ברוחב הדרך, מכר לו דרך הרבים נותן לו רוחב טז אמה, מכר לו למעמד נותן לו בית ארבע קבין:

אם דרך היחיד - פי' שהוא הדרך המיוחד לו לבדו לילך בו לשדהו, לאפוקי אם קנה ממנו דרך שילך דרך שדהו מעיר זו לעיר אחרת, שאז רגילין לפגוע בני אדם זה בזה טעונית בבהמותיהן או רוכבין בעגלות, שאז צריך ליתן לו רוחב שתי עגלות, דהיינו ח' אמות וכדמסיק (סמ"ע).

כדי שיעמוד חמור במשאו כו' - כי כן דרך הנכנס לתוך שדהו או למקום מיוחד לו, שלא לרכוב שם בעגלה (סמ"ע).

דלא סיימי מחיצות - פירוש, שאין מחיצות גבוהות מצד דרך זה, שאז אף יהיה המשווי שעליו מחזיק טפי מב' אמות ומחצה, לא יצר לו הדרך, שהמשוי שעליו יהיה בולט ויוצא מצד הדרך לשדה של המוכר, ועיין לעיל (סי' קצב ס"ז) (סמ"ע).

ח' אמות - שהוא שיעור ב' עגלות באם שיפגעו זה בזה וכנ"ל ס"ק, ואף דלשון "מכר לו" משמע שלא מכר אלא ליחיד בתוך שדהו או רשותו, וא"כ איך יפגע בו אחר לילך בעגלתו שם בלי רשות המוכר, מ"מ כיון דזה הלוקח קנה ממנו דרך מעיר לעיר, אמרינן דדעתו היא על שיעור רחב כ"כ וכן אינך (סמ"ע).

דרך הרבים - שרבים מצויים לכנוס ולצאת באותן העיירות, ובאין שם גם ממקומות אחרים, שאז יש לחוש שהרבה בני אדם ועגלות יפגעו זה בזה, משו"ה צריך לתת לו רוחב ט"ז אמה, דהוא שיעור דרשות הרבים לענין דיני שבת ושאר ענינים (סמ"ע).

למעמד - הוא מקום שהיו עומדים שם בשוכם מהקברות סמוך לבית הקברות (סמ"ע).